

Tallinna Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Psühholoogia osakond

Marek Tükk

**KURITEGELIKU ORGANISATSIOONI EESMÄRGID, TEHNOLOOGIA JA
STRUKTUUR EESTI VARASTE GRUPPIDE NÄITEL**

Magistritöö
organisatsioonikäitumises

Juhendaja: *Uno Ilm, MSc*

Kaitsmisele lubatud
(juhendaja allkiri)

Tallinn 2006

RESÜMEE

Magistritöö „Kuritegeliku organisatsiooni eesmärgid tehnoloogia ja struktuur Eesti varaste gruppide näitel“ on 75 lehekülge pikk, sisaldab 6 joonist ja 1 tabeli tekstis ning 6 tabelit lisades. Töö kirjutamisel kasutati kokku 52 allikat, millest 30 olid eestikeelsed, 17 ingliskeelsed, 3 venekeelsed ning 2 soomekeelsed. Töö juurde kuulub 7 lisa kokku kuueteistkümmel leheküljel.

Töös analüüsitakse organisatsiooniteooria ja kriminoloogia kokkupuutepunktide abil Eesti varaste organisatsioone. Läbivateks märksõnadeks on varaste organisatsioon, selle eesmärgid, tehnoloogia (koostisosad: teadmised-oskused, tegevused ja vahendid) ning struktuur (koostisosad: võimuhierarhia, tööjaotus ja koordinatsioonimehhanism). Kogu magistritöö aluseks on hüpotees: *varaste grupid ehitavad oma organisatsiooni üles sarnaselt tavaorganisatsioonidele, arvestades seejuures oma tegevuse spetsiifikat.*

Töö teoreetilises osas antakse ülevaade organisatsiooniteooria seisukohtadest selles osas, mis puudutab organisatsioonide eesmärke, tehnoloogiat ja struktuuri. Samu organisatsiooni koostiselemente silmas pidades ning esile tuues antakse ülevaade ka vargaid uurinud kriminoloogide teooriatest.

Empiirilise uurimuse osas kirjeldatakse ja analüüsitakse Eestis tegutsevate vargagruppide eesmärke, tehnoloogiat ja struktuuri ning sellega seonduvat. Uurimismeetodina kasutati intervjuud, kokku intervjueriti kahtkümmet varguste eest vangistuslikku karistust kandvat kinnipeetavat kolmes Eesti vanglas (Murru Vanglas, Ämari Vanglas ja Tallinna Vanglas).

Empiirilise uurimuse tulemused andsid mitmekesisist teavet erinevatele Eesti varaste gruppidele omastest eesmärkidest, tehnoloogiast ja struktuuridest. Töös püstitatud hüpotees leidis kinnitust.

ABSTRACT

A master's paper "Goals, technology and structure of criminal organisations based on the example of Estonian thief groups" is 75 pages of length and includes 6 figures and 1 table in the text and 6 tables in appendixes. 52 sources were used in the making, 30 of which were Estonian, 17 English, 3 Russian and 2 Finnish.

The paper analyzes organized Estonian thieves via the touching points of organisation theory and criminology. Keywords are thieves' organisation, it's goals, technology (consisting of: know-how, action and tools) and structure (consisting of: power hierarchy, work distribution and the mechanism of coordination). The whole paper is built up on a hypothesis: *groups of thieves build up their organisation similar to regular organisations whilst not forgetting the specifics of their business.*

In the theoretical part of the paper a review is given on the views of organisation theory on goals, technology and structure of organisations. Keeping in mind and bringing forth the same points of organisation a review is also given on the theories of criminologists who have studied thieves.

In the empirical research the goals, technology and structure and the like of thieves' groups active in Estonia is described and analyzed. The research method was interview, twenty convicts sentenced to a prison term in three Estonian prisons (Murru Prison, Ämari Prison and Prison of Tallinn) were interviewed altogether.

The results of the empirical research supplied diverse knowledge of goals, technologies and structures common to different Estonian thieves' groups. The hypothesis set up in the paper was confirmed.

SISUKORD

RESÜMEE.....	2
ABSTRACT.....	3
SISSEJUHATUS	6
1. TEOREETILINE TAUST	10
1.1. Organisatsiooniteoreetilised lähtekohad	10
1.1.1. Mis on organisatsioon	10
1.1.2. Organisatsiooni eesmärgid.....	11
1.1.2.1. Eesmärkide määratlus	11
1.1.2.2. Eesmärkide funktsioonid	13
1.1.2.3. Eesmärkide liigid	13
1.1.3. Tehnoloogia määratlus.....	14
1.1.4. Organisatsiooni struktuur.....	15
1.1.4.1. Struktuuri määratlus	15
1.1.4.2. Sotsiaalse struktuuri kujunemine, dimensioonid ja vormid.....	16
1.2. Kriminoloogiateooriad	18
1.2.1. Varaste eesmärkide käsitletud	18
1.2.1.1. Raha ja materiaalne kasu	18
1.2.1.2. Muud eesmärgid.....	19
1.2.2. Tehnoloogia elemendid.....	20
1.2.2.1. Füüsilised vahendid, tegevused ja protsessid.....	20
1.2.2.2. Varast iseloomustavad teadmised ja oskused	21
1.2.3. Struktuuri elemendid.....	23
1.2.3.1. Võimuhierarhia	23
1.2.3.2. Tööjaotus ja koordineerimismehhanism	24
1.3. Organisatsiooniteooria ja kriminoloogia seostatavus	25
2. EMPIIRILINE UURIMUS	27
2.1. Eesmärk ja hüpotees	27
2.2. Meetod	27
2.2.1. Valim.....	27
2.2.2. Valimi moodustamine	30
2.2.3. Intervjuu	32
2.2.4. Analüüs	32
2.3. Eesmärgid	33
2.3.1. Tulemused.....	33
2.3.2. Arutelu	36
2.3.3. Tulemuste seostatavus organisatsiooniteooriaga	39
2.4. Tehnoloogia	41
2.4.1. Tulemused.....	41
2.4.1.1. Teadmised-oskused.....	41
2.4.1.2. Tegevused	43
2.4.1.3. Vahendid	45
2.4.2. Arutelu	47
2.4.2.1. Teadmised-oskused.....	47

2.4.2.2. Tegevused	50
2.4.2.3. Vahendid	52
2.4.2.4. Tulemuste seostatavus organisatsiooniteooriaga ja rakendusvõimalused	53
2.5. Struktuur	54
2.5.1. Tulemused	54
2.5.1.1. Võimuhierarhia	54
2.5.1.2 Tööjaotus ja koordinatsioonimehhanism	56
2.5.2. Arutelu	59
2.5.2.1. Võimuhierarhia	59
2.5.2.2. Tööjaotus	61
2.5.2.3. Koordinatsioonimehhanism	63
2.5.2.4. Tulemuste seostatavus organisatsiooniteooriaga ja rakendusvõimalused	64
KOKKUVÕTE	66
VIITED	72
LISAD	
<i>Lisa A.</i> Intervjuu küsimustik	
<i>Lisa B.</i> Intervjuu tulemuste töötlemise tabel	
<i>Lisa C.</i> Intervjuude tulemuste võrdleva analüüsi tabel	
<i>Lisa D.</i> Intervjueeritute poolt nimetatud vargale vajalikud teadmised-oskused	
<i>Lisa E.</i> Varaste tegevused varguse protsessis	
<i>Lisa F.</i> Varaste poolt kasutatavad vahendid	
<i>Lisa G.</i> Tööjaotus varaste gruppides	

SISSEJUHATUS

Kuritegevus on Eestis tõsiseks probleemiks. Alates 1990-ndate algusest on selle tase Eesti ühiskonnas hüppeliselt tõusnud. Põhjendada võib seda siirdeühiskonnale omaste probleemidega, nagu näiteks tööpuudus, ebakindlus tuleviku suhtes ning väärtushinnangute muutumine.

Kõigist registreeritud kuritegudest moodustavad suurima osa varavastased kuriteod ning nende hulgast omakorda suurima osa vargused.

A. Lepsi andmetel registreeriti Eestis aastatel 1986-1990 keskmiselt 9487 salajast vargust aastas (Leps, A. 1991). 1991.a registreeriti salajasi vargusi 25 081 (Eesti piirkondlik statistika 1993. 1995) ja 2003.a vargusi 34 675 (Eesti statistika aastaraamat 2004. 2004). Kõigist registreeritud kuritegudest moodustasid varavastased kuriteod 2001.a 77,2% (Saar, J., Markina, A., Ahven, A., Annist, A., Ginter, J. 2002: 287), 2002.a 78% (Eesti statistika aastaraamat 2003. 2003) ja 2003.a 80% (Eesti statistika aastaraamat 2004. 2004). Kodanikele ja riigile tekitatakse eri liiki vargustega jätkuvalt igal aastal ulatuslikku kahju.

Eeltoodud statistika viitab probleemi aktuaalsusele ning vajadusele varguste toimepanijad, vargaid, ja nende organisatsiooni põhjalikumalt uurida.

Seoses huviga kurjategijate vastu üldiselt on ajaloo vältel erinevates riikides ka varaste uurimisega tegeletud. 19. sajandil tegutsenud Itaalia arst C. Lombroso näiteks uuris kurjategijaid, sealhulgas ka vargaid, keskendudes nende füsioloogilistele iseärasustele. Kurjategijate koljukuju oli Lombroso arvates eriline ning selle järgi oli tema arvates võimalik kindlaks teha isegi kordasaadetava kuriteo liik (Laine, M. 1997: 31). Teiste seas on viidatud teoses ära toodud ka varga koljukuju illustratsioon.

Kuulsaim vargaid teaduslikult uurinud autor on USA sotsioloog E. H. Sutherland, kes avaldas 1937.a oma klassikalise teose *The Professional Thief*. Sutherland kogus kokku kõik selleks ajaks USA-s ja Lääne-Euroopas ilmunud materjalid varaste kohta ning nende analüüsi tulemuste põhjal valmistas ette küsimused ja teemad. Küsimustele vastas üle kahekümne aasta professionaalse vargana tegutsenud isik, kelle jutustuse põhjal antud teos suures osas koostati. Käsikirja anti hiljem lugeda mitmetele teistele professionaalsetele varastele ja politseinikele, kes sinna parandusi tegid.

Hiljem on vargaid uurinud veel mitmed USA autorid, nagu nt N. Shover (*Burglary as an Occupation*, 1971) ja P. Letkemann (*Crime as Work*, 1973). Rootsisis on vargaid uurinud M.

Åkerström (*Crooks and Squares*, 1985), Soomes K. Aromaa (*Varkaan ammatti ja sen tuki-instituutiot*, 1983), samuti leidub mitmeid uurimusi ning kirjeldusi Venemaa nn „seaduslike varaste“ kohta.

Eestis ei ole autorile teadaolevalt kaitstud ühtki ainult vargaid käsitlevat teadustööd. Siiani Eestis läbiviidud kurjategija isikut käsitlevad uurimused on põhisos keskendunud teistele probleemidele ning puudutanud vargaid põgusalt.

E. Raska uuris 1970-ndatel noorte kurjategijate väärtusorientatsioone võrdluses tavakooli õpilaste väärtustega. Uuringu tulemustes (*Seadusega pahuksis: portreevisand noorest kurjategijast*, 1980) käsitletakse muuhulgas ka varavastaste noorkurjategijate väärtusorientatsioone, kuid mitte põhiteemana.

J. Saare poolt 1985-1999.a läbiviidud longituuduurimuses püüti lahendada küsimusi alaealisena ja täiskasvanuna ilmnenu õigusvastase käitumise vahekordade kohta (Saar, J. 2003: 86). Ka antud uurimuse tulemused seonduvad üksnes kaudselt varastega.

Vargaid võib liigitada mitmetel erinevatel alustel. Näiteks võib vargaid liigitada „juhuslikeks“, „kleptomaanideks“, „algajateks“, „poolprofessionaalideks“, „professionaalideks“ jne. Käesolevas magistritöös on liigituse aluseks võetud varaste ühinemine gruppidesse, omalaadsetesse organisatsioonidesse. Tulenevalt sellest kasutatakse analüüsi lähtekohtadena järgmisi organisatsiooniteooria mõisteid: organisatsiooni eesmärk, tehnoloogia ja struktuur.

Kuritegelike organisatsioonide kirjeldamine organisatsiooniteooria mõistete abil ei ole praeguseks maailmas enam uus. H. Abadinsky on näiteks nimetanud mootorratturite jõukude struktuuri bürokraatlikuks. Ta toob kuritegelike organisatsioonide juures välja struktuuri elemendid nagu hierarhia, tööjaotus ja reeglid ning regulatsioonid (Abadinsky, H. 2003: 2-3).

D. Cressey kirjutab, et organiseeritud kuritegevusel on ametliku organisatsiooni tunnused: tööjaotus, tegevuste koordineerimine reeglite ja eeskirjade kaudu ning tööülesannete jaotamine osadeks, et saavutada kindlaid eesmärke (tsiteeritud Conklin, 1986 järgi).

Võttes arvesse, et seni on organisatsiooniteooria mõistete abil uuritud põhiliselt organiseeritud kuritegevust ning et varaste organisatsioone kirjanduses organiseeritud kuritegevusega ei samastata, võib käesolevas magistritöös kasutatud lähenemist pidada küllaltki uudseks.

Nii organisatsiooniteooria kui kriminoloogia kuuluvad sotsiaalteaduste hulka, mõlema huvi on suunatud inimese tegevusele ja selle tagajärgedele. Kuigi kumbki uurib neid nähtusi lähtudes oma spetsiifilisest vaatepunktist, ei peaks see vajadusel takistama mõlema teaduse vahendite ühendamist. E. Raska rõhutab, et kriminoloogia tekkis, on arenenud ja eksisteerib tänapäevalgi erinevate teaduste kokkupuutealal. "Mida enam arenevad teadused inimesest ja tema sotsiaalsest olemisest, seda rikkamaks ja sisult mitmekesisemaks muutub ka nende teaduste meetodeid ja saavutusi endasse haarav kriminoloogia. Sel viisil rikastunud kriminoloogia muutub samas ise järjest väärtuslikumaks koostööpartneriks teistele teadustele" (Raska, E. 2002: 21).

Lähtuvalt eeltoodust on käesoleva töö eesmärgiks kirjeldada organisatsiooniteooria mõistete abil Eesti varaste organisatsioone, et võimaldada hiljem rakendada nende suhtes praktilisi meetmeid. Uurimuse aineseks on kolm organisatsiooni *allsüsteemi* ehk eesmärk, tehnoloogia ja struktuur ning nende koostisosad varaste organisatsioonide kontekstis. Organisatsiooni neljas ja kõige tähtsam koostisosa – inimene – on käesolevast uuringust taotluslikult välja jäetud. Kurjategija isikut on uuritud mitmete teadusharude esindajate poolt pikka aega ning tõenäoliselt ei ole sellesse valdkonda enam võimalik palju uut lisada.

Tulenevalt eesmärgist on töös püstitatud hüpotees: ***varaste grupid ehitavad oma organisatsiooni üles sarnaselt tavaorganisatsioonidele, arvestades seejuures oma tegevuse spetsiifikat.***

Töö eesmärgi saavutamiseks on autor kõigepealt refereerinud organisatsiooniteooria seisukohti eesmärkide, tehnoloogia ja struktuuri osas. Peamise allikana on kasutatud M. J. Hatchi teost (*Organization Theory: Modern, Symbolic, and Postmodern Perspectives*, 1997), täiendusena on lisatud teiste välismaiste ja Eesti autorite seisukohti. Tegu on valdavalt viimase 5-6 aasta jooksul publitseeritud allikatega.

Seejärel, lähtudes organisatsiooniteooria mõistetest/seisukohtadest, on refereeritud erinevates riikides varaste suhtes läbiviidud kriminoloogilisi uurimusi. Sellesisulise kirjanduse kogumine osutus kohati keeruliseks, kuna Eestis leidub materjali antud uurimissuuna kohta vähesel määral. Vastavalt sellele, mida õnnestus hankida, on püütud käsitleda kaht põhimõtteliselt erinevat suunda: USA professionaalseid vargaid ja Venemaa „seaduslikke vargaid“. USA suuna uurimisel oli põhiallikaks E. H. Sutherlandi teos (*The Professional Thief*, 1937), mida täiendati teiste läänemaailma autorite seisukohtadega. Venemaa suunda

puudutavatest allikatest on peamine M. Dikseliuse ja A. Konstantinovi teos (*Преступный мир России*, 1995).

Eestikeelseid allikaid varaste kohta leidis väga vähe. Vanim eestikeelne allikas, mis viitab professionaalse varga kasutatavatele tööriistadele, pärineb aastast 1873. Selles kirjeldab Moskvast tegutsenud eestlasest varas, kuidas enne rikka kaupmehe aita sisse murdmist “muretsesime meie enestele neid töö riistu, mis meil seal juures abiks pidid olema” (Martson, D. 1873: 12). Üksikuid viiteid Eesti varastel tänapäeval kasutuses olevate tööriistade kohta võis leida ainult ajakirjandusest. Kuna kriminoloogilisi uurimusi kajastavad allikad olid sageli varasema päritoluga, tuleb arvestada, et mõned nendes käsitletud probleemid ei pruugi tänapäeval enam aktuaalsed olla.

Peale teoreetilise ülevaate andmist teostati empiiriline uurimus Eesti erinevates vanglates karistust kandvate varaste hulgas. Põhilise meetodina kasutati temaatilist intervjuud, vajaduse ning võimaluse korral vaadeldi ka erinevaid dokumente (isiklikud toimikud, kohtuotsused). Uurimuse objektiks olid intervjuueeritud kinnipeetavate jutustused oma tegevusest. Jutustuste tekst paigutati temaatilistesse tabelitesse, millele vastavalt seda ka analüüsiti.

Sissejuhatare lõpetuseks täpsustab autor, et juriidilises mõttes ei vaadelda käesolevas magistritöös organiseeritud kuritegevust, vaid grupiviisilist vargust. Juriidilisest aspektist vaadatuna on grupiviisiline vargus ja kuulumine kuritegelikku ühendusse kaks erinevat süütegu. Esimest käsitleb Karistusseadustiku (*lüh. KarS*) § 199 lg 2 p 7, teist KarS § 255. Karistusseadustiku mõttes tähendab grupp kaastäideviimist (Sootak, J., Pikamäe, P. 2004: 197). Kuritegelik ühendus on aga kolmest või enamast isikust koosnev püsivate isikutevaheliste ülesannetejaotusega ühendus, mille tegevus on suunatud esimese astme kuritegude toimepanemisele või ametivõimude ebaseaduslikule mõjutamisele (Sootak, J., Pikamäe, P. 2004: 541). Grupi poolt toime pandud varguse eest näeb Karistusseadustik maksimaalse karistusena ette viieaastase vangistuse (KarS § 199 lg 2). See tähendab, et tegu on teise astme kuriteoga ning seetõttu ei ole juriidilises mõttes korrektne pidada varaste gruppi samaseks kuritegeliku ühendusega.

1. TEOREETILINE TAUST

1.1. Organisatsiooniteoreetilised lähtekohad

1.1.1. Mis on organisatsioon

Maailm koosneb organisatsioonidest. Organisatsioon ei ole pelgalt grupp inimesi, nagu mõnikord arvatakse, vaid midagi enamat.

Erinevate autorite teostes toodud definitsioonid ütlevad: „Organisatsioon on kindla inimrühma ühiste eesmärkide taotlemiseks moodustatud ja terviklikult korraldatud ühendus (Üksvärav, R. 2003: 13). „... organisatsioon on inimgrupp, kes töötab ühiste eesmärkide saavutamise nimel“ (Alas, R. 2004: 7). R. W. Scotti järgi: „Organisatsioonid kujutavad endast sotsiaalseid struktuure, mis on loodud indiviidide poolt toetamaks seatud eesmärkide ühist saavutamist“ (tsiteeritud Roots, 2003 järgi). Seega näib, et inimeste olemasolu kõrval tuleb teiseks organisatsiooni iseloomustavaks tähtsaks tunnuseks pidada eesmärki. Nt Gabrieli, Finemani ja Simsi järgi peavad paljud autorid eesmäärke organisatsiooni määravaks tunnusjooneks (Gabriel, Y., Fineman, S., Sims, D. 2000: 305). Organisatsiooni võib küll ka palju keerulisemalt defineerida, kuid lihtsustatud kujul annab tema olemuse kõige paremini edasi seostatus eesmärgiga. Eesmärk toob inimesed kokku ja paneb nad kooskõlastatult ühises suunas liikuma.

Peale eesmärgi olemasolu eristatakse organisatsioonidel ka muid tunnuseid. Nimetatud tunnused tulevad välja M. Vadi poolt antud organisatsiooni definitsioonist: „Organisatsioon on inimeste ühendus, mida seovad struktuur, tehnoloogia ja strateegia“ (Vadi, M. 2001a: 11). Siit nähtub, et organisatsioon koosneb neljast suuremast osast, mida on kirjanduses ka *organisatsiooni allsüsteemideks* nimetatud (Roots, H. 2003). Need on inimesed, struktuur, tehnoloogia ja strateegia, kusjuures eesmärgid asuvad siin nõ strateegia sees.

Inimesed moodustavad organisatsioone, et saavutada oma eesmäärke. „Üks inimene ei ole organisatsioon“ (Üksvärav, R. 2003: 13). Mitmekesi on eesmärkideni kergem jõuda. Nii on võimalik saavutada ka selliseid eesmäärke, mida üksinda ei suuda.

Organisatsiooni struktuur määrab ära selle, kuidas inimesed struktuuris jaotuvad. Struktuur kirjeldab organisatsiooni üksikute osade vahelisi seoseid, selle sees määratletakse ära rollid ja rollisuhted vastavalt organisatsiooni eesmärkidele (Valk, A. 2001: 4).

Tehnoloogia tähendab vahendeid, mille abil organisatsioonid midagi toodavad. See on süsteem, kus vastavate protsesside käigus muudetakse sisendid väljunditeks. Tehnoloogia

koosneb M. J. Hatchi järgi tüüpiliselt kolmest komponendist: teadmised – oskused, tegevused ja füüsilised vahendid (Hatch, M. J. 1997: 127-128).

Strateegiat võiks tinglikult eesmärkidega samastada, ehkki tegu ei ole päris kattuvate mõistetega. Strateegia sisaldab peale eesmärkide sõnastuse ka eemärkide saavutamise viise ning on seega palju laiem mõiste. Strateegia ja eesmärkide suhe võib olenevalt vaatenurgast tekitada palju diskussioone ja erimeelsusi.

Lisaks kõigele eelnenule eksisteerib organisatsioonis ka teatav aja jooksul välja kujunenud püsiväärtuste kogum, mis mõjutab liikmete tegutsemist ja käitumist otseselt või kaudselt (Üksvärav, R. 2003: 17). Seda nimetatakse organisatsiooni kultuuriks.

Lisaks on organisatsioonid seotud väliskeskkonnaga, mis neid mõjutab ning mida nad ka ise vähemal määral mõjutada saavad.

Organisatsioone võib üksteisest eristada mitmesuguste näitajate alusel, nt *formaliseerituse*, *võimuhierarhia*, *tsentraliseerituse*, aga ka *eesmärkide ja strateegia* alusel (Roots, H. 2004).

Peale selle iseloomustavad organisatsiooni veel mitmed teised siin loetlemata omadused.

Organisatsiooni tähtsaim ülesanne ja ühtlasi olemasolu põhjendus on anda mingeid tulemusi. Kuigi organisatsioonid on pälvinud palju kriitikat nt oma paindumatuse, inimeste kammitsemise jms suhtes, ei ole siiski tänaseks välja mõeldud paremat koostöö ja tulemuste andmise vormi. „Ta on tulnud, et jääda“ (Üksvärav, R. 2003: 14; 18-19).

1.1.2. Organisatsiooni eesmärgid

1.1.2.1. Eesmärkide määratlus

Eesmärgid näib olevat selline termin, mille olemuse mõistmist paljud autorid enesestmõistetavaks peavad ning seetõttu tema definitsiooni ei anna. Mõned neist on siiski vajalikuks pidanud seda teha. „Eesmärk kujutab mingit kindlat lõpptulemust, mida tahetakse saavutada“ (Üksvärav, R. 2003: 55). „Eesmärk on taotlus või lõpptulemus, milleni kavatsetakse jõuda“ (Vadi, M. 2001a: 226). Ü. Vooglaiu käsitlest ilmneb lisaks, et eesmärgid on ainult tegijatel, inimestel. Asjadel ja nähtustel eesmarke ei ole (tsiteeritud Roots, 2003 järgi).

Näilisest lihtsusest hoolimata ilmneb eesmärkide temaatika lähemal uurimisel, et tegu võib olla väga keeruka valdkonnaga. Richard Scotti hinnangul on organisatsiooni eesmärgid üks kõige kahtlasem ja reetlikum teema organisatsiooni analüüsimisel. Segadust tekitavaid faktoreid võib siin olla väga palju (Scott, R. W. 2003: 292). Miks see nii on?

Esiteks on organisatsioonidel eesmärke palju ning nad paigutuvad teatud tähtsuse järjekorda ehk hierarhiasse. Lisaks on omad eesmärgid inimestel, kes organisatsiooni kuuluvad. Seejuures ei maksa arvata, et eesmärkide ja nende tähtsuse osas valitseb organisatsiooni sees alati täielik kooskõla. Organisatsiooni eesmärgid ei pruugi olla automaatselt selle liikmete eesmärgid ja samuti ei saa organisatsiooni eesmärke vaadelda liikmete eesmärkide summana. Organisatsiooni seisukohalt oleks indiviidi ja organisatsiooni eesmärkide ühtimine muidugi ideaalne, kuid tegelikkuses on selline situatsioon haruharv (Vadi, M. 2001b: 55). Y. Gabrieli et al. järgi erinevad organisatsiooni eesmärgid vastavalt sellele, millise liikme vaatepunktist vaadata. Ning isegi spetsiifilised eesmärgid, nagu nt *kasumi teenimine*, võivad tähendada erinevatele inimestele eri asju (Gabriel, Y. et al. 2000: 305).

Kuid organisatsioonisiseseid vastuolud eesmärkide vahel ei ole ainus probleem. Organisatsioon on avatud süsteem ja pidevas interaktsioonis teda ümbritseva keskkonnaga. M. J Hatchi järgi on organisatsioonil palju erinevaid huvigruppe, mis koosnevad üksikisikutest, gruppidest ja teistest organisatsioonidest. Ning neil kõigil on oma huvid organisatsiooni tegevuse suhtes (Hatch, M. J. 1997: 121). Tähendab, välise huvigruppide poolt surutakse organisatsioonile peale erinevaid täiendavaid eesmärke.

Organisatsioon ei saa keskkonna erinevatest sektoritest lähtuvat survet kuigi kaua ignoreerida, ta on keskkonnast sõltuv. Organisatsioon peab leidma vahendid, et neid erinevaid ja vastuolulisi huvisid/eesmärke rahuldada. Üks viis selleks on nt hoida kõigi huvigruppide huvid kogu aeg vaid osaliselt rahuldatuna (Hatch, M. J. 1997: 121-122).

Teiseks võib eesmärkide temaatika keeruliseks muuta asjaolu, et eesmärgid ei pruugi alati olla selged, ratsionaalsed. S. Dawsoni järgi ei saa alati pidada tõepäraseks kujutlust organisatsioonist, mille kohaselt inimesed organisatsioonis püüdleval palavikuliselt ja ratsionaalselt oma eesmärkide poole. Paljud inimesed säilitavad oma seotuse organisatsiooniga vaid seetõttu, et see on harjumuseks või tavaks (Dawson, S. 1992: 42). Tähendab, inimesed ei teadvusta sageli endale eesmärke ning tegutsevad seetõttu ebaratsionaalselt. Nii võib aeg-ajalt osutada raskeks mõne organisatsiooni eesmärgi väljaselgitamine.

Kolmandaks, eesmärgid muutuvad ajas. See on paratamatu, kuna keskkond organisatsiooni ümber on pidevas muutumises ning esitab üha uusi väljakutseid. S. Dawson märgib, et eesmärkide väljavahetamine on tõenäoline siis, kui formaalselt võimu omaval grupil on

piiratud otsustamisvõimalus ressursside kasutamise üle, millised on olulise tähtsusega grupi eesmärkide saavutamisel (Dawson, S. 1992: 43).

1.1.2.2. Eesmärkide funktsioonid

Eesmärkide kõige üldisem funktsioon on organisatsiooni tegevusele mingi suuna või korrastatuse andmine. „Eesmärk peab andma vastuse küsimusele, mida tahetakse saavutada, mille peale minnakse välja, kuhu tahetakse jõuda“ (Üksvärav, R. 2003: 56). Leimann, Skärvald ja Teder lisavad, et eesmärke püstitades välditakse segadust selles, mida tuleb saavutada, ja ühtlasi tekivad ka mõõdupuud tulemuste hindamiseks (Leimann, J., Skärvald, P.-H., Teder, J. 2003: 86). Põhjaliku eesmärkide funktsioonide liigituse on andnud oma teoses R.W. Scott:

1. Eesmärkide kognitiivne funktsioon on luua juhised/suunad, aga ka sundkitsendused otsustamisele ja tegevusele. Eesmärgid loovad kriteeriumid alternatiivsete tegevuste valikuks;
2. Motivatsioonilisest aspektist vaadatuna on eesmärgid organisatsiooni liikmetele motivatsiooni ja identifitseerumistunde allikaks;
3. Eesmärkide sümboolne funktsioon on suunatus organisatsiooni nn publikule: ühiskonnale, klientidele, maksumaksjatele, regulaatoritele jne. See funktsioon täidab legitiimsuse, ressursside ja liitlaste hankimise ülesannet;
4. Eesmärkide õigustav funktsioon – õigustada tagantjärele tegevusi, mis on juba sooritatud. Ehk siis juhtudel, kus tegutsemine eelneb eesmärkidele, mitte ei tulene nendest;
5. Eesmärkide hindav funktsioon tagab võimaluse hinnata organisatsiooni liikmete või kogu organisatsiooni sooritust (Scott, R. W. 2003: 292-293).

1.1.2.3. Eesmärkide liigid

Eesmärgid läbivad kõiki organisatsiooni tasandeid. Liigitada võib neid mitmel alusel. Nt M. Vadi on eesmärke liigitanud *ülesandega seotuteks* ja *suhetega seotuteks* (Vadi, M. 2001a: 227). R. Üksvärav nimetab *üldiseid* ja *eripäraseid* eesmärke (Üksvärav, R. 2003: 58). Uuemad organisatsiooniteoreetikud leiavad, et on olemas kaks erinevat tüüpi organisatsiooni eesmärke: ametlikud (*ingl. official*) ja tegelikud (*ingl. operative*) eesmärgid.

Ametlikud eesmärgid on eesmärgid, mis on suunatud pigem organisatsioonist väljaspool seisjatele. M. J. Hatchi järgi võib neid sageli leida organisatsiooni iga-aastastes aruannetes,

juhtide poolt avalikkusele tehtud avaldustes jne (Hatch, M. J. 1997: 120). Ametlikud eesmärgid kirjeldavad, mida organisatsioon püüab saavutada ning keskenduvad nt väärtustele, turule, klientidele. Nad eristavad organisatsiooni teistest (Daft, R. L. 2001: 53). Ametlikud eesmärgid tagavad organisatsioonile tema olemasolu põhjendatuse ühiskonna silmis ning ressursid. Midagi sarnast on ilmselt silmas pidanud ka P. R. Scholtes, kes väidab, et kui organisatsioon tahab ellu jääda, peab tema eesmärk olema altruistlik, mitte isekas. Altruistliku all mõtleb ta seda, mis on hea ühiskonnale (Scholtes, P. R. 2001: 89-90).

Tegelikud eesmärgid on palju spetsiifilisemad ja üksikasjalikumad. R. L. Dafti järgi selgitavad nad, mida organisatsioon tegelikult püüab teha. Tegelikud eesmärgid kirjeldavad spetsiifilisi mõõdetavaid väljundeid. Ehk siis, kui ametlikud eesmärgid kirjeldavad organisatsiooni väärtuste süsteemi, siis tegelikud eesmärgid kirjeldavad organisatsiooni esmaseid ja tegelikke ülesandeid (Daft, R. L. 2001: 53, 57).

Organisatsiooni kõige üldisemat eesmärki nimetatakse sageli ka missiooniks. Samuti seostub eesmärkidega visioon, mis on organisatsiooni ettekujutus sellest, kuhu tahetakse tulevikus jõuda.

1.1.3. Tehnoloogia määratlus

Lühidalt öeldes iseloomustab tehnoloogia seda, mida organisatsioon teeb ning kuidas ta seda teeb. „Tehnoloogia – siia kuulub kõik materiaalne ja mittemateriaalne, mille abil organisatsioon oma eesmärgi täidab (toodab/pakub teenust)“ (Nurmoja, M. 2003: 5). Täpsema definitsiooni on andnud G. R. Jones, kes kirjutab, et tehnoloogia on kombinatsioon vilumustest, teadmistest, võimetest, tehnikatest, materjalidest, masinatest, arvutitest, tööriistadest ja teistest vahenditest, mida inimesed kasutavad, et muuta toormaterjalid väärtuslikeks kaupadeks või teenusteks (Jones, G. R. 2001: 266). Kui kõik loetletud tunnused kokku võtta, võib öelda, et organisatsiooni tehnoloogia koosneb kolmest suuremast elementide grupist:

- ✓ füüsilised objektid või vahendid, nt tööriistad, seadmed, aga ka tooted;
- ✓ tegevused ja protsessid, mis hõlmavad tootmismeetodeid;
- ✓ teadmised ja oskused, mida vajatakse vahendite, tööriistade ja meetodite rakendamiseks (Hatch, M. J. 1997: 128).

Põhimõtteliselt tähendab tehnoloogia eelkõige vahendeid, mille abil mingite gruppide ja laiemalt võttes kogu ühiskonna vajadusi rahuldatakse. Vajadusi võib rahuldada nii

käegakatsutavate objektide kaudu kui ka käegakatsumatute objektide kaudu. Lähtuvalt sellest on tehnoloogiaid jaotatud tootmistehnoloogiateks ja teenindavateks tehnoloogiateks. M. J. Hatchi järgi eristavadki teenindavat tehnoloogiat tootmistehnoloogiast kolm peamist tunnust: esiteks, teenused tarbitakse ära/hävitatakse kohe tootmisprotsessi käigus; teiseks, teenused on käegakatsumatu iseloomuga; ja kolmandaks, teenuseid ei ole võimalik säilitada või ladustada (Hatch, M. J. 1997: 132).

Tehnoloogiaid võib organisatsioonis olla, ja tavaliselt ongi, palju. Neid rühmitatakse tasandite kaupa ning organisatsiooni tehnoloogiat analüüsid tuleb alati kõigepealt selgeks teha, millise tasandi tehnoloogiaga on tegu. Vastasel korral võivad analüüsi järeldused eksitavad olla. G. R. Jonesi järgi eksisteerib tehnoloogia organisatsioonis kolmel tasandil: individuaalsel, funktsionaalsel või üksuse tasandil ja organisatsiooni tasandil. Individuaalse tasandi tehnoloogia moodustavad individuaalsed teadmised ja oskused, mida konkreetsed inividid valdavad. Funktsionaalse või üksuse tasandi tehnoloogia moodustavad protseduurid ja tehnikad, mida vastav grupp oma töös kasutab. Organisatsiooni tasandi tehnoloogia on aga kogu antud organisatsiooni sisendi väljundiks muutmise viis (Jones, G. R. 2001: 266). Mõnevõrra lihtsustades võib ka öelda, et organisatsiooni tasandi tehnoloogia on kõikide organisatsioonis rakendatavate tehnoloogiate kogum, mille koostoime tagab lõpuks mingi väljundi või tulemuse.

1.1.4. Organisatsiooni struktuur

1.1.4.1. Struktuuri määratlus

Organisatsiooniteoreetikud on peamiselt huvitatud kaht tüüpi struktuurist – füüsilisest ja sotsiaalsest. Füüsiline struktuur iseloomustab suhteid organisatsiooni füüsiliste elementide (nt ehitised) vahel, sotsiaalne struktuur aga käsitleb suhteid sotsiaalsete elementide (nt isikud, üksused) vahel (Hatch, M. J. 1997: 161).

Lähtuvalt eesmärgist on käesolevas magistritöös keskendunud vaid organisatsiooni sotsiaalsele struktuurile. Seega tuleb käesolevas magistritöös edaspidi väljendi organisatsiooni struktuur all mõista organisatsiooni sotsiaalset struktuuri.

Organisatsiooni struktuuri käsitlust on kõige enam mõjutanud Saksa sotsioloog Max Weber oma teooriaga bürokraatiast. Lähtuvalt tema seisukohtadest peetakse siiani sotsiaalse struktuuri koostiselementideks *võimuhierarhiat, tööjaotust ja koordinatsioonimehhanisme*.

Võimuhierarhia peegeldab võimu jaotumist organisatsioonis. M. J. Hatchi järgi annab võim selle kandjale teatavad õigused, kaasaarvatud õiguse käsutada teisi ning karistada ja tasustada (Hatch, M. J. 1997: 164).

Tööjaotus on R. Üksvärava definitsiooni järgi organisatsiooni eesmärkidest tulenevate tegevuste ja ülesannete täitmise määramine üksikisikuile ja nende rühmadele (Üksvärav, R. 2003: 86). Tööjaotus määrab ära vastutuse ulatuse, nii vertikaal- kui horisontaalsuunas.

Koordinatsioonimehhanismid on mehhanismid, mis aitavad organisatsiooni paljusid erinevaid funktsioone ja tegevusi ühtseks tervikuks siduda ning väldivad seega kaootilisust tegevuses. M. J. Hatchi järgi võivad koordinatsioonimehhanismideks olla nt reeglid ja protseduurid, plaanid – ajakavad ja kommunikatsioon (Hatch, M. J. 1997: 166-167). Schemerhorn, Hunt ja Osborn eristavad nt personaalseid ja impersonaalseid koordinatsioonimeetodeid. Personaalne meetod on nt otsene kontakt organisatsiooni liikmete vahel. Impersonaalsete meetoditena mainivad nad plaane, graafikuid, eelarveid (Schemerhorn, J. R. Jr., Hunt, J. G., Osborn, R. N. 1995: 231 - 232).

1.1.4.2. Sotsiaalse struktuuri kujunemine, dimensioonid ja vormid

Sotsiaalne struktuur hakkab kujunema organisatsiooni moodustumisel. Paljud organisatsiooniteoreetikud usuvad, et organisatsiooni struktuuri kujunemist saab seletada läbi *diferentseerumise* ja *integreerumise* mõiste. *Diferentseerumine* peegeldab sisuliselt organisatsiooni tegevuste paljusust. Mida suuremaks organisatsioonid kasvavad, seda rohkem funktsioone tuleb neil täitma hakata. Tekivad vastavad üksused ning ühtlasi suureneb diferentseerumine.

Integreerumine tekib omamoodi vastureaktsioonina diferentseerumisele. M. J. Hatch märgib, et kui diferentseerumine organisatsioonis üha kasvab, muutub liikmetel järjest raskemaks üheaegselt oma ülesandeid täita ja neid samal ajal teistega kooskõlastada. Diferentseerumisest kasvab välja vajadus kommunikatsiooni ning koordineerimise järele ja nii tekibki surve integreerumiseks. Üks tavalisem viis selle lahendamiseks on juhtide tasandi loomine (Hatch, M. J. 1997: 162-163).

H. Mintzberg kirjeldab struktuuri kujunemist sarnaselt. Ta kirjutab, et lihtsaima organisatsiooni puhul suudetakse tööd koordineerida vastastikuse kooskõlastamise kaudu. Kui organisatsioon kasvab ning loob keerulisema tööjaotuse, tekib vajadus otsese juhtimise järele. Kui organisatsioon veelgi kasvab, lisandub uusi juhte. Ja mitte ainult neid, kes juhivad

töötajat, vaid ka neid, kes juhivad juhte (Mintzberg, H. 1996: 232). Nii tekivad järjest uued struktuuriüksused ning kujuneb struktuur, mis võib vastavalt koostisosade esindatusele erinevaid vorme võtta.

Organisatsiooni sotsiaalsele struktuurile on iseloomulikud erinevad dimensioonid, mille kaudu võib organisatsiooni kirjeldada. Sagedamini on tähtsaimatena neist välja toodud kolm: *keerukus*, *tentraliseeritus* ja *formaliseeritus*.

Keerukus peegeldab organisatsiooni vertikaalset ja horisontaalset diferentseerumist, ehk siis erinevate hierarhiaastmete, allüksuste ja töökohtade arvu. M. J. Hatchi järgi on keerukuse peamine mõjutaja organisatsiooni suurus: mida suurem organisatsioon, seda keerulisem (Hatch, M. J. 1997: 168).

Tsentraliseeritus kirjeldab, millistel juhtimistasanditel võetakse vastu otsuseid. M. Vadi järgi näitab tsentraliseeritus, kuidas on jaotunud võim otsustamiseks organisatsiooni hierarhias (Vadi, M. 2001a: 277).

Formaliseeritus on näitaja, mis iseloomustab organisatsiooni tööd reguleerivate ettekirjutuste hulka. Kõrge formaliseerituse tingimustes on organisatsioonis palju kirjapandud reegleid, poliitika, protseduure, töökirjeldusi jne. Töötaja valikuvabadus ja otsustamisõigus oma töö korraldamisel on seoses sellega väikesed.

Nimetatud kolm peamist dimensiooni määravad suures osas ära ka sotsiaalse struktuuri põhiolemuse või vormi. Peamiselt on nimetatud kahte, *mehhanistlikku* ja *orgaanilist* struktuuri, kohati on välja toodud ka kolmas, *bürokraatlik* vorm.

Mehhanistlikku struktuuri iseloomustavad kõrge keerukuse, tsentraliseerituse ja formaliseerituse tase, *orgaanilisel* vormil on need näitajad vastandina kõik madalad. Kolmandat vormi, *bürokraatlikku*, samastatakse M. J. Hatchi sõnul sageli mehhanistlikuga, kuid see on ekslik lähenemine. On üks tunnus, mis bürokraatlikku organisatsiooni mehhanistlikust eristab – bürokraatlik organisatsioon on detsentraliseeritud, mehhanistlik aga tsentraliseeritud. (Hatch, M. J. 1997: 170). Bürokratia puhul on võimalik otsuseid teha ka madalamatel tasemetel, kuid seda valikuvabadust piiravad kindlad reeglid ja protseduurid.

Organisatsiooni struktuur ei ole staatiline nähtus, mis kord paikapanduna püsib muutumatuna. Organisatsiooni arengu ja kasvamise käigus muutub ka struktuur. Üldiselt muutub struktuur lihtsamast keerulisema suunas. Lihtsast struktuurist saab funktsionaalne

struktuur ja sellest omakorda divisjonistruktuur. Igäühel neist on oma plussid ja miinused ning igäüks neist on sobivaim teatavate tingimuste puhul.

1.2. Kriminoloogiateooriad

1.2.1. Varaste eesmärkide käsitletud

1.2.1.1. Raha ja materiaalne kasu

Rääkimine kurjategijate, veel enam varaste eesmärkidest, võib tunduda triviaalse lähenemisena. Kuigi vargad ei ole kunagi oma eesmäärke kirja pannud, tundub enesestmõistetavana, et eesmärgiks on raha ja sellest saadavad hüved. Rahale, kui peamisele eesmärgile viitavad väga erinevates riikides läbiviidud uuringud.

E. H. Sutherland rõhutab, et USA-s eksisteeriva professionaalse varguse puhul on tegemist äriga, kus eesmärgiks on teenida raha (Sutherland, E. H. 1937: 140-141).

Clinardi ja Abbotti poolt Uganda varaste seas läbiviidud uuring tõi varastamise põhjustena välja vajaduse osta riideid ja luksuskaupu tüdruksõpradele ja prostituutidele, vajaduse käia igal nädalal ööklubides ning soetada endale parem elamispind. Samuti oli eesmärgiks kulutada rohkem raha (tsiteeritud Conklin, 1986 järgi).

Vene vargasüsteemi uurinud autorite töödest koorub välja sama eesmärk. Varaste ja „bandiitide“ võimuvõitluse põhjusena märgitakse vaidlust raha pärast (Дикселиус, М., Константинов, А. 1995: 34). Moskva varaste seas 1920-30-ndatel läbiviidud uuringus mainivad intervjueritud vargad korduvalt „laia elu“, „kerget teenistust“ ja „muretut elu“ oma käitumise põhjustena (Родин, Д. П. 1991).

Ka Soomes läbiviidud uuringute tulemused ei ole erandiks. K. Aromaa uuris 1980-ndate algul Lahti vargaid. Tema poolt intervjueritud vargad viitasid sageli ja ühemõtteliselt rahale. Varastamist nähti vahendina „kerge raha“ teenimisel ja enamasti unistati „suurest tööotsast“. Intervjuudes leidub ülistavaid kirjeldusi elust peale „suurt tööotsa“: „Ostisime riideid, elasime muretut elu, käisime Rootsis ja Taanis“ (tsiteeritud Tükk, 2001 järgi). Ka teine Soome autor, J. Kivivuori, viitab enda poolt läbiviidud intervjuude analüüsi tulemusena rahale kui peamisele motiivile (Kivivuori, J. 1992: 104-106).

Eestis tegutsevate varaste eesmäärke-motiive ei ole palju uuritud. J. Saar et al. poolt läbiviidud uuringus märgitakse, et varavastase kuritegevuse üldiseks motivatsiooniliseks taustaks võib

pidada tarbimisele orienteeritud elulaadi ja varanduslikku diferentseerumist (Saar, J. et al. 2002: 62).

E. Raska leidis 1970-ndate esimesel poolel Eestis läbiviidud uuringu tulemustele tuginedes, et noorte kurjategijate puhul on silmatorkav meelelahutuste ja füüsilise eneseteostuse kõrge väärtustamine (Raska, E. 1980: 21). Mis puudutab konkreetset vargaid, siis märgib E. Raska, et „...meelelahutusi väärtustavad kõrgelt ka teised kurjategijad, kuid huvide sedavõrd konkurentsitu suundust meelelahutustele leiame ainult varaste ja transpordivahendi ärandajate juures“ (Raska, E. 1980: 33).

Põgusalt on antud teemaga kokku puutunud käesoleva töö autor ise, 2001.a Sisekaitseakadeemias kaitstud lõputöö raames. Toona läbiviidud intervjuud kinnitasid arvamust, et varaste peamine motiiv on raha ning soov hästi elada. Põhjalikuma uuringu Eesti noorte kurjategijate väärtusorientatsioonidest viisid 1997-1998.a läbi T. Raag ja A. Mölder, kes küsitlesid kokku 62 Maardu Vanglas kinnipeetavat kuni 18-aastast noormeest. Neist 57 olid kahtlustatavad varavastastes kuritegudes. Antud uuringud näitasid, et alaealised varavastased kurjategijad väärtustavad suurejoonelist elu, „suurt-suurt maja, suurt autot ja kogu aeg palju raha“ (tsiteeritud Veimer, 2000 järgi). J. Veimer märgib nimetatud uuringuid kokku võttes, et ligi 2/3 antud valimist on oma eesmärgiks seadnud sellise elu, nagu võib kohata seltskonnaajakirjade ja klantspiltide lehekülgedel (Veimer, J. 2000: 125-126). Ehk siis, rahale orienteeritus näib valitsevat ka Eesti varaste seas.

1.2.1.2. Muud eesmärgid

Peale raha nimetatakse teoreetilises kirjanduses ka muid võimalikke varaste eesmärgemotiive. Sagedamini on nimetatud põnevust, erutavust. Varastamise sellist põhjendamist võib kohata nii E. H. Sutherlandi (Sutherland, E. H. 1937: 140-142) uuritud professionaalide- „ärimeeste“ juures, kui ka J. Kivivuori (Kivivuori, J. 1992: 106-108) varaste juures. Põnevus omaette eesmärgina on siiski harvaesinev ning seda seostatakse rohkem noorte kurjategijatega.

Erandiks võib küll olla Venemaa varaste süsteem, kus traditsioonidel, iselaadi vargaromantikal ja põnevusel on oma kindel koht. Vene kriminaalpsühholoog V. F. Piroškov, kes on uurinud noorte kujunemist kriminaalse subkultuuri liikmeks, märgib, et olulist osa selles mängivad müüdid, mis külvavad alaealiste ja noorukite keskele „eduka

varga“, „julge röövli“, „paindumatu mehe“ eeskujud, mis populariseerivad „vargaromantikat“ jne (tsiteeritud Tükk, 2001 järgi).

Huvitava motiivistiku on välja pakkunud M. Åkerström. Ta kirjutab, et varast võib motiveerida tegutsema ka nt soov olla iseenda peremees ning nõ trumbata üle süsteemi. Tema poolt uuritud vargad ilmutasid suurt vastumeelsust kohustuse suhtes käia tööl kellast kellani, hindasid põnevat elu, kus tuleb teha kiireid otsuseid ja võib saavutada ootamatut jõukust. Nad rõhutasid, et sa pead olema võimeline iseseisvalt vastu võtma otsuseid. Nende meheliikuse ideaal, mida M. Åkerström küll vanamoeliseks nimetab, nägi ette, et just mees peab peret ülal pidama. Samas peavad vargad raha vaid vahendiks, mis on mõeldud kulutamiseks, aga mitte kogumiseks (Åkerström, M. 1985: 224-227).

1.2.2. Tehnoloogia elemendid

1.2.2.1. Füüsilised vahendid, tegevused ja protsessid

Lähtudes organisatsiooniteooriast koosneb tehnoloogia kolmest suuremast elemendist: füüsilised vahendid, tegevused ja protsessid ning teadmised-oskused.

Viiteid füüsiliste vahendite kasutamisele varaste poolt kohtab kirjanduses napilt, kuid aegajalt neid siiski mainitakse. E. H. Sutherland kirjutab hotellivargaid kirjeldades, et uste avamiseks kasutatakse mitmekesisest vahendite arsenalist: duplikaatvõtmeid, pikki traaditange, reguleeritavaid võtmeid, õhukesi instrumente, mis panduna ukse luku ja piida vahele takistavad ukse lukustamist (Sutherland, E. H. 1937: 55). Kahekümnenda sajandi alguse Venemaa vargaid kirjeldades on nt viidatud seifivarastele, kes kasutasid nii võtmeid kui ka lõhkeainet (Дикселиус, М., Константинов, А. 1995: 50).

Tänapäevaste varaste töövahendite arsenal on mitmekesisem ja ajastule vastav. Autori poolt 2001.a läbiviidud intervjuudes nimetati tööriistadena nt erinevaid puure, ketassaagi, teritatud sõrgkangi, muuktraate ja tugevast metallist kruvikeerajat (Tükk, M. 2001:51).

Vahendite keerukus võib sõltuda varaste spetsialiseerumissuunast. Tänapäeval näib kõige keerukam olevat autovaraste varustus. 2001.a ajakirjas Luup nimetatakse nt seadet, mille abil autovargad blokeerivad signalisatsiooni, kui omanik hakkab autole alarmi peale panema (Püüa, M. 2001: 11). Kasutatakse ka lihtsamaid tööriistu, nagu kruvikeerajad, näpistangid, erinevad võtmed. Kallimaid abivahendeid, nn profitööriistu saab hankida Interneti kaudu. Nt Interneti-aadressil <http://zieh-fix.com/Shop/index.html?target=dep> pakub saksa firma

WENDT Sicherheits- und Aufsperrtechnik muuhulgas väga erinevaid lukkude avamise vahendeid, mida võib sisuliselt muukriistadeks nimetada.

Ka tegevuste ja protsesside kirjeldusi ei kohta kirjanduses väga sageli. Teistest enam on seda teinud E. H. Sutherland. Tema järgi võivad nt taskuvargad kasutada sellist neljaastmelist tegevuste järjestust: esiteks selgitatakse välja, kus asub ohvri raha või rahakott. Peale seda tekitatakse tõuklemine, mille tulemusena ohvri tähelepanu häirub ning ta pöördub vargale sobivasse asendisse. Kolmandaks operatsiooniks on rahakoti taskust väljatõmbamine. Häiritud tähelepanu ja varga käelise osavuse tõttu ohver seda ei märka. Peale seda toimub nn puhastamine (*ingl. cleaning*), mille sisuks on varastatud rahakoti võimalikult kiire edasiandmine teisele jõuguliikmele (Sutherland, E. H. 1937: 44-46). Taoline tegutsemiskeem on väga sarnane sellele, mida kasutavad praegu Eesti taskuvargad tegutsemisel ühissõidukites.

Kuigi antud töö raames kasutatud kirjanduses teisi nii otseseid tegevuste kirjeldusi ei leidunud, viitavad tegevustele mitmed seonduvad vihjed. Näiteks eelnev hoolikas planeerimine (Дикселиус, М., Константинов, А. 1995: 205, 207, 210) ja P. Letkemanni kirjeldatud seifimuukijate tööjaotus: üks valvab, teine siseneb hoonesse, avab seifi ja varastab raha (tsiteeritud Conklin, 1986 järgi).

Seega, tuginedes teoreetilisele kirjandusele võib oletada, et varguste sooritamise puhul on sageli tegu järjestike, üksteisest sõltuvate tegevuste jadaga. Tegevused kombineeruvad füüsiliste vahenditega ning teadmiste-oskustega. Viimaseid käsitletakse järgnevas peatükis.

1.2.2.2. Varast iseloomustavad teadmised ja oskused

Vargale vajalikke teadmisi ja oskusi on teoreetiliselt kirjanduses teistest tunnustest enam käsitletud. E. H. Sutherland kirjutab, et professionaalsetel varastel on tehnilised oskused ja meetodid, mida nad kasutavad. Mõne varguseliigi puhul on tähtsad käelised oskused, kuid kõige tähtsam kõigi varguseliikide juures on võime inimestega manipuleerida. Varga edukus sõltub eelkõige tema lähenemisviisist, välimusest, taiplikkusest ning paljudel juhtudel rääkimisoskusest (Sutherland, E. H. 1937: 3). Seda lähenemist toetab ka M. Åkerström, kes kirjutab, et vargale on peamine olla meelegand ja „säilitada külma verd“. Need oskused on palju tähtsamad kui töömeisterlikkus (Åkerström, M. 1985: 223).

Peale üldiste oskuste peavad vargad valdama ka spetsiifilisi, otseselt tegevusega seotud oskusi. D. Maurer kirjutab taskuvargaid kirjeldades, et nende puhul on peamine oskus

käeline osavus. Kuid samuti harjutavad nad ajastamist, kiirust, ohvri segadusse ajamist, varjamistehnikaid ja rütmilist liikumist. Nad õpivad ühendama kõik need oskused „üheks, peaaegu silmapilkseks ja praktiliselt nähtamatuks aktiks“. Samuti omandavad nad teadmisi rõivastest, nende taskutest ning sellest, kuidas võtta rahakotti erinevat liiki taskutest (tsiteeritud Conklin, 1986 järgi).

P. Letkemann, uurinud professionaalseid vargaid Kanada vanglates, kirjutab, et nad õpivad võtteid, kuidas vältida tähelepanu varastamise ajal ning millised võivad olla politsei tüüpilised reaktsioonid mingit liiki vargusele. Nad omandavad mehhaanilisi oskusi, sotsiaalseid oskusi, nagu ohvri juhtimine/manipuleerimine, ja organisatsioonilisi oskusi, nagu näiteks kuritegude planeerimine ja elluviimine (tsiteeritud Conklin, 1986 järgi).

Sotsiaalseid oskusi varga tegevuses on nimetanud ka M. Åkerström. Ta kirjutab, et sotsiaalseid oskusi vajavad vargad, narkomaanid, prostituudid jt näiteks selleks, et identifitseerida teisi kelme, kliente, salapolitseinikke jne. Selleks peavad nad õppima hindama inimesi, arendama tunnetust, keda võib usaldada. Mõnes situatsioonis peavad nad oma tegelikku identiteeti varjama. See sunnib neid arendama oskust paista (väliselt) normaalne (Åkerström, M. 1985: 227).

Teadmisi ja oskusi omandatakse interaktsioonis teiste varastega. D. Maurer kirjutab, et taskuvargad omandavad spetsiifilised oskused, harjutavad neid ning seejärel hindavad sooritust teised vargad. Nii täiustatakse oskusi (tsiteeritud Conklin, 1986 järgi).

E. H. Sutherland kinnitab, et professionaalseks vargaks saab vaid see, keda treenivad professionaalid. Raamatutest ei saa selliseid asju õppida (Sutherland, E. H. 1937: 21).

Kui professionaale kõrval ei ole, võidakse õppida ka iseseisvalt. 2000.a ajakirjas Luup ilmunud kaht Eesti seifivarast portreerivas loos kirjeldatakse, kuidas esialgu hangiti kuskilt seif, mille peal avamist õpiti. Hiljem, kui lisandusid kogemused, suudeti mõnda seifi avada minutiga (Reest, V. 2000: 40-41).

Venemaa vargasüsteemi uurijad väidavad, et 20. sajandi esimesel veerandil olid olemas isegi erilised koolid noorte taskuvaraste ettevalmistamiseks. Eksamitöö sooritamiseks oli vaja tänaval teatud isikult rahakott ära võtta, selles olev rahasumma üle lugeda ning peale seda rahakott vanasse kohta tagasi panna. Kõik pidi toimuma nii, et ohver midagi ei märkaks (Дикселиус, М., Константинов, А. 1995: 51).

Viimati kirjeldatud näide peegeldab küll juba peaaegu 100-aasta tagust aega. Nii on siin raske hinnata, kas kirjeldatakse tegelikkust või legendi.

Kuid kui vaadelda tehnoloogia käsitlust tervikuna, ilmneb, et need vähesed kirjapandud viited, mis õnnestus koguda praeguse Eesti kohta, ühtivad teatud aspektides märkimisväärselt 20. sajandi algusest pärinevate kirjeldustega. Tuginedes sellele võib oletada, et teatud tehnoloogia elemendid varagruppides on püsinud muutumatuna pika aja vältel. Võimalik, et varguse kui nähtuse elujõulisuse on muuhulgas põhjustanud see, et tema tehnoloogia sisu ja olemust ei ole alati piisavalt teadvustatud.

1.2.3. Struktuuri elemendid

1.2.3.1. Võimuhierarhia

Nagu eelpool öeldud, võib organisatsiooniteooria raames uurida nii organisatsiooni füüsilist kui sotsiaalset struktuuri. Käesoleva magistritöö raames on keskendunud varagruppide sotsiaalsele struktuurile ning sellest tulenevalt käsitletakse lähemalt kolme sotsiaalse struktuuri elementi: võimuhierariat, tööjaotust ja koordinatsioonimehhanisme.

Võimuhierarhia on teema, milles ilmnevad mõningased erinevused Venemaa ja nn läänemaailma varaste vahel. Venemaa vargasüsteemis oli suhteliselt selgelt kindlaksmääratud võimuhierarhia. Tipus olid nn „seaduslikud vargad“ (*воры в законе*), kellele allus kogu allilm.

Ühe võimaliku kriminaalkurjategijate hierarhia endise Nõukogude Liidu parandusasutustes aastatel 1975-1990 on välja toonud U. Ilm oma magistritöös. Tema järgi asusid hierarhia kõrgeimal astmel „elukutselised vargad“, neile järgnesid „platnoid“; „delovoid“ ja „mängurid“; „töömehed“ ehk „mužikid“; ja lõpuks „tõrjutud“ ning nende lähikondlased – nt pealekaebajad ehk „kitsed“, „allalastud“, narkomaanid jne (Ilm, U. 1999: 25-27).

Vene poolt uurinud autorid märgivad, et „seaduslikele varastele“ kuulus eriline positsioon kuritegelikus maailmas ning nende võim ulatus ka vanglatesse. Kuritegelikus allilmas etendas „seaduslik varas“ kohtuniku rolli ning tal oli õigus selle tegevuse eest ka tasu saada (Дикселиус, М., Константинов, А. 1995: 32).

Kuigi kõiki „seaduslikke vargaid“ peeti võrdõiguslikeks, oli ometi ka nende seas isikuid, kes omasid teistest suuremat autoriteeti. Neid nimetati „pahhanideks“ (*паханы*). Vaidlusküsimustes, mida vargad lahendasid üldistel kogunemistel, jäi viimane sõna

„pahhanile“, kuid seejuures pidi ta kuulda võtma ka teisi autoriteeti omavaid pealikke (Дикселиус, М., Константинов, А. 1995: 69).

Tänapäeval on „seaduslike varaste“ võim Venemaal mõnevõrra kahanenud. See kehtib küll eeskätt vanglavälise allilma kohta. Vanglates valitsevad Vene autorite sõnul ikka veel vargad (Дикселиус, М., Константинов, А. 1995: 38).

E. H. Sutherlandi kirjeldatud professionaalsete varaste puhul ei ole nii selge võimuhierarhia tuvastatav. Professionaalsed vargad ei taotle kogu allilma liidriks olemist.

Sutherland kirjutab, et professionaalsed vargad küll moodustavad grappe, kuid need on enamasti väikesed, sõltuvad konkreetse „töö“ iseloomust ning ei ole väga püsiva iseloomuga. Liidri olemasolu sõltub spetsialiseerumissuunast: poevarastel liidrit pole, taskuvarastel sageli on (Sutherland, E. H. 1937: 33-35). Kui liider eksisteerib, on tal teatavad õigused, nt võib ta gruppi liikmeid juurde võtta, neid grupist välja heita, nõuda liikmetelt raha maksmist nn ühiskassasse ning öelda, kuhu minnakse ja millal (Sutherland, E. H. 1937: 29-30, 34). Kuid enamasti on varaste puhul tegu grupi professionaalidega, kelle hulgas tunnustatud liidrit ei ole.

E. H. Sutherlandi käsitlusele sarnanevad B. Jacksoni järeldused, kes kirjutab, et sageli ei ole varastel permanentset organisatsiooni. On sotsiaalsed sidemed, mille kaudu hangitakse kaasosalised siis, kui vaja (tsiteeritud Conklin, 1986 järgi).

Varaste organisatsiooni struktuuri lihtsusele on vihjanud ka M. Åkerström. Ta kirjutab, et vargad ei unista maffia-tüüpi organiseeritud ärist, vaid eelistavad oma äri, mis oleks väike ja hästi juhitav (Åkerström, M. 1985: 224). Vajadus võimuhierarhia järele ning selle reaalse eksisteerimine ei ole ju välistatud ka selles käsitluses.

1.2.3.2. Tööjaotus ja koordineerimismehhanism

Peale võimuhierarhia võib kirjanduses kohata viiteid varaste gruppides valitsevale tööjaotusele ja kaudsemalt ka koordineerimismehhanismidele. J. E. Conklin kirjutab, et konkreetse kuriteo puhul jaotavad professionaalsed vargad grupi liikmete vahel ära spetsiifilised ülesanded. Ning liikmete erinevaid rolle tuleb koordineerida, et grupi tegevus toimiks sujuvalt (Conklin, J. E. 1986: 294). P. Letkemanni kirjeldusele seifivaraste tööjaotuse kohta on viidatud eelpool.

E. H. Sutherland kirjutab, et vargagrupis teeb iga liige seda osa tööst, milles ta on parim. (Sutherland, E. H. 1937: 31). Teiselt poolt märgib Sutherland, et elu jooksul võib

professionaalne varas praktiseerida palju erinevat liiki kuritegusid (Sutherland, E. H. 1937: 42). See viitab mitmekülgsele tegevuses.

Koordinatsioonimehhanismidena varaste maailmas võiks esmajoones mainida erinevaid põhimõtteid, reegleid ja ettekirjutusi. Nii Ameerika kui Venemaa varastel eksisteerisid tegevusi koordineerivad (kirjutamata) reeglid: nt tegutsemisalade jaotuse ja saagi jagamise põhimõtted. Venemaa varastel oli paljude reeglite täitmine tagatud surmaahvardusega (Дикселиус, М., Константинов, А. 1995: 28, 70). Ameerika professionaalsed vargad võisid rikkuja lihtsat grupist välja heita ja nõ ebasoovitavaks isikuks kuulutada.

Personaalne koordineerimine vahetu juhtimise ja käskude kaudu näib enam omane olevat Venemaa varastele, vähem Ameerika professionaalsetele varastele. Ameerika varga tegutsemise mudel viitab rohkem vastastikusele kooskõlastamisele. E. H. Sutherland kirjutab, et kui üks grupi liige teeb või ütleb midagi, järgivad teised seda kohe. Tegutsemise ajal ei diskuteerita (Sutherland, E. H. 1937: 41). Koordineerimine professionaalsete varaste grupis toimis seega suuresti tuginedes grupi liikmete teadmistele ja vilumustele.

Iseloomustades kokkuvõtlikult vargagruppide struktuuri elemente, võib väita, et erinevates tingimustes võivad need olla märkimisväärselt erinevad. Rangelt kindlaksmääratud võimuhierarhia Venemaa vargasüsteemis on kontrastiks E. H. Sutherlandi ja M. Åkerströmi poolt kirjeldatud, suhteliselt nõrgalt arenenud võimujaotusele. Samuti leidub mõningaid põhimõttelisi erinevusi koordinatsioonimehhanismides. See osutab võimalusele, et varaste organisatsioonid võivad olenevalt sotsiaal-kultuurilisest kontekstist, milles nad tekivad, ilmutada märkimisväärselt paindlikkust.

1.3. Organisatsiooniteooria ja kriminoloogia seostatavus

On paratamatu, et püüdes ühitada organisatsiooniteooria ja kriminoloogia seisukohti, tekivad teatavad probleemid. Esiteks võib tekkida küsimus, kas need kaks teadust on üldse mingil viisil seostatavad. Autor leiab, et on. Refereeritud teoreetilised materjalid osutavad, et varaste gruppides toimivad nähtused, mida organisatsiooniteoreetikud nimetavad eesmärkideks, tehnoloogiaks ja struktuuriks.

Teine ning käesoleva uuringu kontekstis olulisim probleem tuleneb tasanditest, millelt lähtutakse. Nimelt, kriminoloogid on põhiliselt kirjeldanud individuaalse tasandi eesmärke, tehnoloogiat ja struktuuri, organisatsiooniteoreetikud on aga lähtunud peamiselt

organisatsiooni tasandist. Kuid ka siin arvab autor leidvat viiteid võimalikele kokkupuutepunktidele kahe teooria vahel.

Nii näiteks ei saa kindlasti E. H. Sutherlandi kirjeldust taskuvaraste grupi tegutsemise kohta (Sutherland, E. H. 1937: 44-46) pidada individuaalse tasandi tehnoloogia kirjelduseks. Pigem on tegu näitega funktsionaalse ja miks mitte ka organisatsiooni tasandi tehnoloogia kohta.

Lisaks sellele, ka individuaalse tasandi tehnoloogia (ning ka eesmärgid), kui neid valdab organisatsiooni heaks töötav isik, moodustavad ühe osa organisatsiooni tasandi tehnoloogiast ja eesmärkidest. Ning teataval määral võivad nad organisatsiooni tasandi tehnoloogiat ja eesmäärke ka mõjutada.

Mis puudutab struktuuri, siis näiteks Venemaa vargaid käsitlevad kirjeldused viitavad vägagi suurtele organisatsioonidele (Дикселиус, М., Константинов, А. 1995: 32), mida kindlasti ei saa kirjeldada ainult individuaalsest tasandist lähtudes. Näiteks viited erinevatele põhimõtetele, reeglitele ja ettekirjutustele (Дикселиус, М., Константинов, А. 1995: 28, 70) osutavad selgelt koordineerimisele organisatsiooni tasandil.

Lähtuvalt eeltoodust usub autor, et vastuolusid organisatsiooniteooria ja kriminoloogia vahel on võimalik ületada ning on üritanud seda võimaluste piires oma empiirilises uurimuses teha. Autor oli teadlik, et uurides varaste organisatsiooni, tuleb tõenäoliselt kokku puutuda probleemidega, nagu intervjueritute poolne suletus, varjamissoov, valetamine, teadmatus ja suutmatus mõelda organisatsiooniteooria terminites. Empiiriline uurimus on läbi viidud kõiki neid ohte arvesse võttes ning kõrvaldada püüdes. Uurimuse tulemused on esitatud järgnevatel peatükkides.

2. EMPIIRILINE UURIMUS

2.1. Eesmärk ja hüpotees

Käesoleva magistr töö eesmärgiks on anda organisatsiooniteooria mõistete abil ülevaade võimalikest Eesti varaste organisatsioonidest. Eesmärgi saavutamiseks analüüsitakse kolme organisatsiooni *allsüsteemi* ehk eesmärke, tehnoloogiat ja struktuuri ning nende koostisosi varaste gruppides.

Töö käigus koostatud ülevaade osutab uutele võimalikele lähenemisnurkadele varaste uurimises ning võib anda ideid tööks varastega erinevate ametkondade praktikutele – politseinikele, vanglaametnikele, tolliametnikele, piirivalvuritele, sotsiaaltöötajatele jne.

Töö eesmärk ei ole anda ammendavat seletust varagruppide toimimismehhanismidele, samuti ei püüa autor leida „lõplikku tõde“ varguste vastu võitlemise valdkonnas. Vargused, nagu ka kuritegevus üldiselt, on väga keerukas ja mitmetahuline valdkond, mis pidevalt edasi areneb ja täiustub. Sellise nähtuse uurimisel ei saa olla ainuõigeid lähenemisi ning ka käesolev magistr töö on vaid väike osa ühest võimalikust lähenemissuunast.

Läbiviidud empiirilise uurimuse lähtekohaks oli üldine hüpotees: *Varaste grupid ehitavad oma organisatsiooni üles sarnaselt tavaorganisatsioonidele, arvestades seejuures oma tegevuse spetsiifikat.*

2.2. Meetod

2.2.1. Valim

Empiirilise uurimuse läbiviimisel intervjueriti 2005.a aprillis-mais 20 Eesti vanglates varguste eest karistust kandvat meesisikut. Neist 5 kandsid uuringu ajal karistust Tallinna Vanglas, 7 Ämari Vanglas ja 8 Murru Vanglas.

Valimisse kuulunud isikud on tekstis viitamisel tähistatud tähtedega A-st T-ni. Andmed valimisse kuulunute vanuse, karistatuse ja spetsialiseerumise kohta on antud tabelis 1.

Tabel 1. Valimi koosseis vanuse, karistatuse ja spetsialiseerumise järgi.

Jrk. nr	Intervju-eeritu	Vanus (aastates)	Vangistuslike karistuste arv	Spetsialiseerumine
1.	A	25	1	korterivargused
2.	B	37	1	erinevad vargused (autod, poest)
3.	C	21	3	erinevad vargused (autod, korterid)
4.	D	38	2	erinevad vargused (laod, eramud)

5.	E	52	3	autovargused
6.	F	33	2	erinevad vargused (korterid)
7.	G	22	1	erinevad vargused (laod, poest)
8.	H	27	1	erinevad vargused (korterid, suvilad, poest)
9.	I	51	3	korterivargused
10.	J	48	1	erinevad vargused (korterid, poed)
11.	K	37	1	erinevad vargused (korterid, mets)
12.	L	32	1	vargused poest
13.	M	33	3	korterivargused
14.	N	44	1	erinevad vargused (suvilad, eramud)
15.	O	38	5	poevargused
16.	P	39	2	metsavargused
17.	Q	33	6	metsavargused
18.	R	33	5	metsavargused
19.	S	37	3	erinevad vargused (korterid, laod, pangaautomaat poe ruumidest)
20.	T	27	3	autovargused

Tabelist nähtub, et 75% valimisse kuulunutest olid vanemad kui 30 aastat. Noorim intervjuueritu oli 21-aastane, vanim 52-aastane. 40% valimist viibisid vangistuses esimest korda, 60% teist või enam korda.

Spetsialiseerumise järgi on valimis kõige enam esindatud isikud, kelle tegevus on seotud vargustega erinevatest ruumidest ja hoonetest – korteritest, poodidest, ladudest, suvilatest, eramutest. Kõik need vargused on seotud eelneva mehaaniliste tőkete kõrvaldamise protseduuriga objektilt – peamiselt lukkude murdmise ja muukimisega. Siia alla kuuluvad ka poevargad (J, O), kelle tegevus oli seotud nimetatud mehaaniliste tőkete kõrvaldamisega. Valimi analüüsimisel on autor eristanud poevargaid ja poest varastajaid lähtuvalt nende tegevuse eripärast. Poevaraste (J, O) puhul oli tegu varastega, kes tegutsesid peale seda, kui poed olid suletud. Teisisõnu, nemad varastasid öösiti poodi sissemurdmise/muukimise teel. Poest varastajad (B, G, H, L) tegutsesid aga päeval, ajal, mil poed oli avatud ning sissemurdmise ja –muukimisega ei tegelenud.

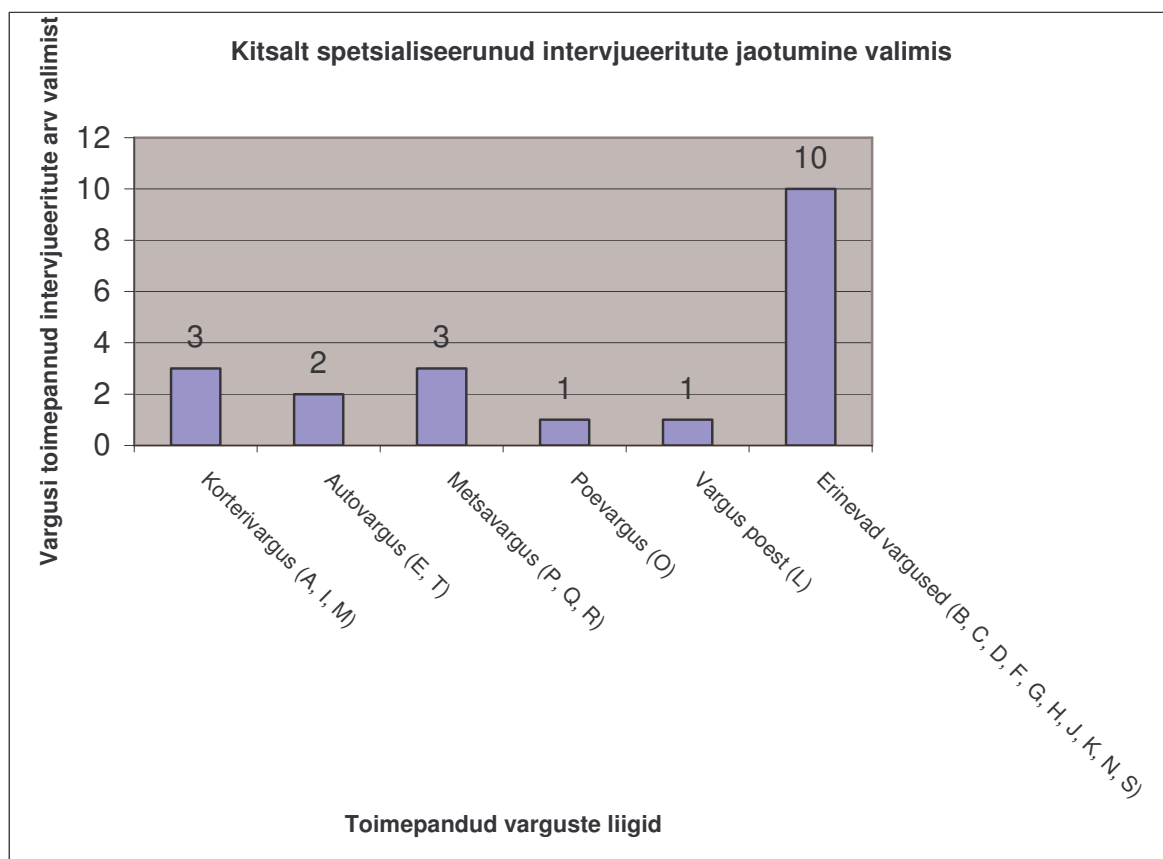
Üksnes autovargustele spetsialiseerunud isikuid oli valimis 2 (E, T), metsavargaid kokku 4 (K, P, Q, R), kellest 3 (P, Q, R) olid spetsialiseerunud ainult metsavargustele.

Intervjuueritud I, K, L ja O andsid ütlusi ka taskuvaraste kohta, kuigi ei olnud ise taskuvargusega tegelenud. Seetõttu ei ole tabelis 1 taskuvargusele viidatud.

Nagu nähtub tabelist 1, oli 50% valimist (A, E, I, L, M, O, P, Q, R, T) spetsialiseerunud teatud kindlale vargusele, teine 50% (B, C, D, F, G, H, J, K, N, S) aga toime pannud mitmeid erinevaid vargusi.

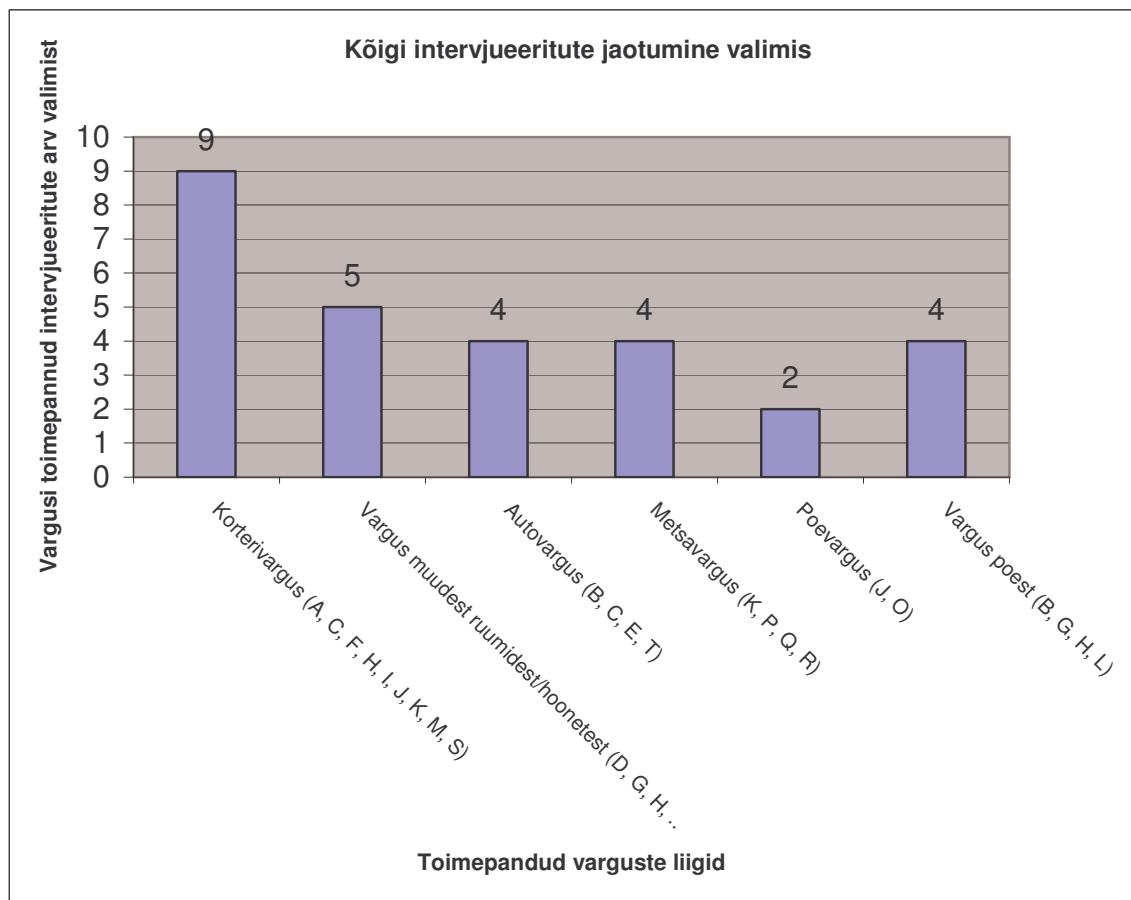
Intervjueeritute spetsialiseerumist kirjeldavad ka joonised 1 ja 2. Joonis 1 kirjeldab toimepandud varguse liike ning kitsalt neile spetsialiseerunud intervjueerituid. Tulba „erinevad vargused“ alla kuuluvad intervjueeritud, kes olid toime pannud mitut erinevat liiki vargusi.

Joonis 1. Kitsalt spetsialiseerunud intervjueeritute jaotumine valimis toimepandud varguse järgi.

Joonisel 2 on peale kitsalt spetsialiseerunud intervjueeritute kirjeldatud ka erinevate vargustega tegelenud intervjueeritute jaotumist varguse liikide vahel. Tulba „vargus muudest ruumidest/hoonetest“ alla kuuluvad intervjueeritud, kes tegelesid vargustega, mis ei liigitu otseselt korteri- ja poevarguste alla. Ehk siis vargustega suvilatest, eramutest ja ladudest.

Joonis 2. Kõigi intervjueeritute jaotumine valimis toimepandud varguse järgi.

2.2.2. Valimi moodustamine

Valimi koostamiseks kasutati esimese astmena „Riikliku kinnipeetavate, arestialuste ja vahistatute registrit“ (põhimäärus vastu võetud Vabariigi Valitsuse 13. juuli 2004. a määrusega nr 246). Vastavate päringute abil sorteeris autor välja Kriminaalkoodeksi (KrK) § 139 lõike 2 punkti 1 ning Karistusseadustiku (KarS) § 199 lõike 2 punkti 7 järgi vangistuslikku karistust kandvad isikud. KrK § 139 lg 2 p 1 käsitleb vargust isikute grupi poolt ning KarS § 199 lg 2 p 7 vargust grupi või kuritegeliku ühenduse poolt.

2005.a aprillis, kui uurimuse läbiviimist alustati, peeti seitsmes Eesti vanglas (Murru, Ämari, Tallinn, Tartu, Pärnu, Harku, Viljandi) kokku kinni ca 4500 kinnipeetavat ja vahistatut. Pidades silmas süütuse presumptsiooni põhimõtet, ei kaasatud vahistatuid käesolevasse uurimusse. Vahistatuid oli uurimuse alustamise hetkel kokku ca 1100.

Kinnipeetavate koguarvust (ca 3400 kinnipeetavat) lahutati naiskinnipeetavad (ca 150 naiskinnipeetavat Harku Vanglas) ja alaealised meeskinnipeetavad (ca 90 kinnipeetavat Viljandi Vanglas). Seega jäi valimi moodustamiseks ca 3160 täiskasvanud meeskinnipeetavat.

Naiskinnipeetavaid (kes moodustasid kinnipeetavate koguarvust vaid ca 4,4%) ning alaealisi kinnipeetavaid (ca 2,6%) ei pidanud autor nende vähesuse tõttu oluliseks kaasata.

Uurimuse läbiviimiseks valis autor intervjueeritavaid kolmest vanglast – Tallinna, Murru ja Ämari vanglast. Nimetatud vanglates kandis uurimuse läbiviimise ajal karistust ca 80% täiskasvanud meeskinnipeetavatest (Murru Vanglas ca 1550 kinnipeetavat, Ämari Vanglas ca 540 kinnipeetavat ja Tallinna Vanglas ca 450 kinnipeetavat).

Ülalkirjeldatud päringu tingimustele vastavaid isikuid oli kolmes uurimusse kaasatud vanglas kokku 461. Iga uurimusse kaasatud vangla kinnipeetavate hulgast valiti välja 20 eesti keelt kõnelevat kinnipeetavat. Kuna autor soovis kõrvaldada valimist kõik narkootiliste ja psühhotropsete ainetega seotud isikud, saadeti kahekümnest kinnipeetavast koosnevad nimekirjad vastavate vanglate töötajatele. Neilt laekunud andmetele põhjal kõrvaldati valimist narkootiliste ainetega seotud või seotud olnud kinnipeetavad.

Narkomaanist varaste näol on autori hinnangul tegemist hoopis erilise varaste liigiga. Kuna narkomaania puhul on tegu sõltuvushäirega, on kogu narkomaanide tegevus suunatud vajaliku narkodoosi hankimisele ükskõik mil viisil. Autori hinnangul võivad sellest tuleneda olulised erinevused võrreldes „tavavarastega“. Erinevused võivad avalduda nt spetsialiseerumises (narkomaan varastab valimatult kõike) või vahendites (nt vanglate kogemus ütleb, et narkomaan ei oska sageli ka kõige lihtsamaid tööriistu kasutada). Samuti tuleb arvestada, et narkomaanidel võib sageli esineda psüühikahäireid ja moonutatud reaalsustaju, mis käesoleva uurimuse kontekstis oleks võinud ohtu seada vastuste usaldusväärsuse. Selletõttu ei pidanud autor narkomaanide kaasamist antud uurimusse õigustatuks.

Vanglatest saadud vastuste põhjal valis autor intervjueeritavatena välja 28 täiskasvanud meeskinnipeetavat. Neist kaheksaga ei olnud hiljem võimalik intervjuud läbi viia. Keeldumise põhjusena esitasid kõik 8 kinnipeetavat väite, et „mul pole midagi rääkida“. Nimetatud kinnipeetavad ei pidanud end uuringu jaoks sobivaks, kuna enda sõnul polevat

nad tegelikult vargad. Arvestades antud teema sensitiivset iseloomu on mõistetav, et nende puhul võis tegu olla ka lihtsalt soovimatusega infot jagada.

Nii viidi lõpuks läbi 20 analüüsiks sobivat intervjuud.

2.2.3. Intervjuu

Uurimus viidi läbi kasutades temaatilist intervjuud. Intervjuu küsimustiku koostas autor tuginedes töö teoreetilises osas käsitletule ning täiendas seda hiljem vastavalt ekspertide nõuannetele (vangla psühholoog, jälitusametnikud vanglates). Intervjuu oli jagatud kolme teemadeblokki, mis puudutasid vastavalt vargagruppide eesmärke, tehnoloogiat ja struktuuri. Küsimused võimaldasid nii iseseisvat arutlust kui ka pakkusid võimalikke vastusevariante. Intervjuu küsimustik on toodud lisas A.

Kõik intervjuud viis läbi antud magistr töö autor. Intervjueerimise ajal ei viibinud ruumis kedagi peale intervjueerija ja intervjueeritava. Intervjuu alguses tutvustas intervjueerija ennast ja oma töö eesmärki intervjueeritavale ning selgitas, et uurimuses osalemine on vabatahtlik ning anonüümne.

Intervjuud ei olnud rangelt struktureeritud, vaid toimusid vaba vestluse vormis. Antud meetod võimaldas vestluse käigus ilmnenud uusi nüansse täpsustada ning vajadusel mitteotstarbekad küsimused kõrvale jätta. Intervjueerija suunamisel käidi läbi kõik vajalikud teemad. Teemade järjekord ei olnud oluline, see varieerus olenevalt intervjueeritavast. Intervjuude kestuseks kujunes keskmiselt 1,5 tundi.

Intervjuude salvestamiseks ei kasutatud tehnilisi abivahendeid. Autori hinnangul oli see vajalik, et saavutada intervjueeritavatega kiirem ja usalduslikum kontakt. Intervjueeritava nõusolekul tegi intervjueerija vestluse ajal märkmeid. Olulisemad tulemused fikseeris intervjueerija märkmete ja mälu järgi vahetult peale iga intervjuud, 0,5 tunni jooksul.

2.2.4. Analüüs

Uurimuse tulemusi analüüsiti lähtuvalt intervjueeritute poolt toimepandud erinevatest vargustest ning püüti välja tuua erinevate vargagruppide eesmärke, tehnoloogiaid ja struktuuri. Kuna valimis olid esindatud mitmete eri liiki varguste toimepanijad, oli võimalik näidata teatavaid erinevusi nende vahel. Iga varguseliigi kohta oli intervjueerituid vähemalt kaks, mis võimaldas kontrollida väidete kokkulangevust. Isikud, kes olid tegelenud mitmesuguste vargustega, andsid ka sellevõrra mitmekesisemat informatsiooni. Nende

konkreetset vargust puudutavaid väiteid oli võimalik võrrelda isikute omaga, kellele antud vargus oli nõ „põhiala“.

Samuti andsid intervjueritud kohati andmeid nende varguse liikide kohta, millega nad ise ei tegelenud, kuid väitsid end teadvat, kuidas see toimib. Ka see aitas hinnata tulemusi.

Uurimuse tulemuste usaldusväärsust on autor kontrollinud kolmel viisil:

- uurimuse tulemused vastavad teoreetilises ülevaates refereeritud kriminoloogide seisukohtadele;
- tulemuste usaldusväärsuse kontrollimiseks vestles autor erinevate politseinike ja vanglaametnikega, kes üldjoontes kinnitasid tulemuste vastavust tegelikkusele;
- erinevates vanglates intervjueritud kinnipeetavate väited langevad enamasti kokku ega välista üksteist.

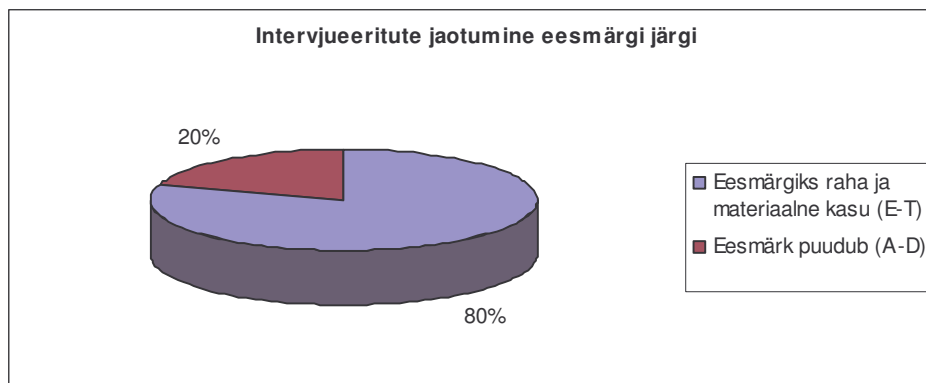
Intervjuude tulemuste töötlemiseks kanti kõigi intervjueritute vastused selleks loodud tabelisse (lisa B, tabelid B1 ja B2). Seejärel koondati kõigi intervjueritute vastavat teemadeblokki puudutavad vastused ühtsesse tabelisse, mille põhjal teostati intervjuude sisuanalüüs. Tabeli näidis on toodud lisa C.

2.3. Eesmärgid

2.3.1. Tulemused

Kahekümnest intervjueritust 16 (E, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T) olid seisukohal, et varastamise eesmärk on saada raha ja materiaalselt kasu. Neli intervjueritut (A, B, C, D) ei osanud oma tegevusele mingit eesmärki omistada.

Joonis 3. Intervjueritute jaotumine eesmärgi järgi.

Kuigi 16 intervjuerit väitsid, et varastamise eesmärk on saada raha ja materiaalselt kasu, ei olnud neil enda sõnul rikastumise soovi. Erandiks oli 1 intervjueritu (S), kes üritas varastada pangaautomaati. Tema väitis, et eesmärgiks oligi rikkaks saada.

Kõik 4 intervjuerit, kelle tegevusel nende enda sõnul eesmärk puudus, märkisid, et nende puhul oli vargusele minekul määrav kambavaim ning alati olid nad alkoholihoobes. Kaks neist (A, C) pidasid vajalikuks eraldi märkida, et raha saamise soovi neil ei olnud. Kõik 4 nägid ennast nõ kaasajooksikuna grupis.

Seevastu raha ja materiaalselt kasu taotlenud intervjueritute grupis oli end kaasajooksikutena määratlevate isikute hulk suhtarvuna märgatavalt erinev: kuueteistkümnest intervjueritust vaid 4 (E, F, G, H). Ülejäänud 12 intervjuerit (I-T) end kaasajooksikutena ei määratlenud. Neist kaheteistkümnest 9 (I, J, K, M, O, P, Q, R, T) määratlesid end hoopis grupi liidrina või olid seda vähemalt aeg-ajalt olnud. Kolm intervjuerit (L, N, S) end liidrina määratleda ei soovinud, ehkki intervjuude põhjal oleks võinud seda eeldada.

Võimalik, et selline enesemääratlemine on seotud tegevuse eesmärgi teadvustamisega. Samuti on huvitav märkida, et kuueteistkümne raha ja materiaalselt kasu taotlenud intervjueritu hulgas oli ainult alkoholihoobes „töötanud“ vaid 2. Neist üks kaasajooksik (F) ja teine liider (I).

Raha ja materiaalne kasu ei olnud intervjueritute jaoks siiski eesmärgid iseeneses. Peaaegu kõik, kes raha soovisid, viitasid hiljem intervjuu käigus otsesõnu või kaudselt, et raha on vaid vahend millegi muu saavutamiseks. Reeglina määratleti seda muud „normaalse eluna“, „inimväärse eluna“, „lõbusa eluna“ või „muretu eluna“. Vaid ühe intervjueritu (T) puhul näis, et ta väärtustab raha omaette eesmärgina. Intervjuu kestel rõhutas ta mitu korda, kui palju ta kuus teenis ning viitas ka, et piisavalt suur summa on kõrvale pandud. Raha eest saadavaid hüvesid ta intervjuus ei nimetanud.

Varastamise põnevusele kui ühele kõrvaleesmärgile viitasid 2 intervjuerit (M, O).

Kuigi eesmäärke käsitleti peamiselt indiviidi tasandist lähtudes, suudeti siiski näha ka aspekte, mis seostuvad varaste grupi kui terviku eesmärkidega. Neid võib ka varaste organisatsioonitasandi eesmärkideks nimetada.

Peamine organisatsioonitasandi eesmärk, millele viidati, seostub soovi ja vajadusega varastatud esemed realiseerida. Autovargad soovivad varastatud autod kiiresti üle piiri

välismaistele klientidele toimetada (T), metsavargad soovivad leida usaldusväärse kokkuostupunkti (P, R), poest varastajad otsivad ostjaid kallitele firmarõivastele (L).

Realiseerimist korraldab kokkuostjate võrk, mida mainisid intervjuudes nii eesmärgiga kui eesmärgita tegutsenud intervjuueeritud. Kahekümnest intervjuueeritust ei viidanud kokkuostjatele vaid 1 (C). Ainuüksi usaldusväärse kokkuostja leidmine on grupile omamoodi organisatsioonitasandi eesmärk. Sellele järgneb realiseerimine kui iseseisev eesmärk.

Varastatud asjade kokkuostjad, pandimajad ning muud tellimuste esitajad (keda nimetasid E, G, L, N, O, T) etendasid intervjuueeritute jaoks omalaadset klientuuri või ühiskonnapoolse vajaduse/tellimuse esindajat. Tellimuste esitajatena nimetati nt naabrimeest, sõpra, tuttavat ja „vene prostituuti“, kes soovis karusnahkset kasukat. Kokkuostjad ja tellijad said tehingutest varastega kasu, kuna nad võisid osta kaupu turuhinnast tunduvalt odavamalt.

Intervjuueeritud ise ei määratlenud end kuidagi erinevate ühiskonnagruppide vajaduste rahuldajatena vaid eelkõige isiklike eesmärkide poole püüdlejatena. Ometi mõnsid nad oma arutluste kaudu, et nende tegevus teenib peale individuaalsete eesmärkide ka mõningaid organisatsioonitasandi eesmärke.

Erinevusi võib esineda organisatsioonitasandi eesmärkide teadvustamisel varaste grupis. See probleem tuli esile võrreldes lihtliikmete ja liidrite rolle grupis. Kahekümnest intervjuueeritust 12 (E, F, H, I, J, K, M, O, P, Q, R, T) väitsid, et vaid liidrid on need, kes realiseerimisvõimalusi otsivad ja teavad. Lihtliikmed soovivad vaid raha ning muu neid ei huvita. Liiga palju teadmine võib lihtliikmele ohtlikuks osutada. Kuid liider teab, kust tuli tellimus, mida tuleb varastada ning kuhu varastatu hiljem pannakse.

Organiseerunumate gruppide puhul on liidrite astmeid mitu. Kohapeal „tööd“ tegevate allüksuste liidrid alluvad grupi liidriks. Kaheksa intervjuueeritust (A, E, I, J, K, O, R, T) viitas ka kohaliku allilma kõrgeimatele tippudele ja nn „ühiskassale“, kes süsteemi tippjuhtidena kogu kuritegelikku tegevust (ka gruppide liidreid) koordineerivad. Iga tasandi liider teab vaid nii palju, kui vaja.

Nii näib, et liider võib sageli olla ainuke, kes vargagrupi organisatsioonitasandi eesmärkidega kokku puutub. Ja temagi teab neid eesmärke vaid talle ette antud piiride raames. See muudab vargagrupi kui organisatsiooni eesmärkide täpsema väljaselgitamise kahtlemata keeruliseks.

2.3.2. Arutelu

Kui võrrelda käesoleva uuringus osalenud varaste eesmärke töö teoreetilises osas käsitletud eesmärkidega, näeme, et erinevusi sisuliselt pole. Nii nagu Ameerika, Venemaa, Soome või Uganda vargad, taotlevad ka Eesti vargad eelkõige raha ja materiaalist kasu. Seejuures ei väärtusta nad raha kui asja iseeneses, vaid seda, mida raha eest saab.

E. Raska märkis juba 1970-ndate esimesel poolel Eestis läbiviidud uuringu tulemustele toetudes, et vargad hindavad üle kõige meelelahutust (Raska, E. 1980: 33). Näib, et see ei ole praeguseks eriti muutunud. Intervjueeritu (K): *...varastasin selleks, et raha saada, hästi elada. Et saaks ringi sõita, elu nautida.* (F): *...sukeldusin juba 15-16 aastastel elumere lainetesse. Tahtsin pidudel käia, naistes käia, viina võtta. Ma ei taha mingit vastutust.* (P): *...tahtsin pidu panna. Susi Hotell, saunad, naised.*

Oli ka neid, kes ütlesid, et raha on vaja lihtsalt „normaalseks“ eluks. (L): *...Tallinnas 10 000 EEK palgaga kuus normaalselt ära ei ela. Tahan sinki süüa ja naise Richard Claydermani kontserdile viia. Normaalse kontserdi pilet on 600-700 EEK. See ongi normaalne elu.* (R): *...ma ei taha 5000 EEK eest kuus töötada. Tallinnas peab normaalseks eluks kuus 15 000 EEK kätte saama.* Seega näib, et vargad võivad elu pisut teise mõõdupuuga mõõta kui tavainimesed. Mis tavakodanikule on piisav rahasumma, näib vargale väike.

Oli muidugi ka intervjueerituid, kes nii kõrgeid standardeid ei seadnud. Nad ütlesid, et soovivad vaid rahulikult elada ega taotle erilisi hüvesid. Kuid samas võis aimata, et nende elustiil oli küllaltki kulukas ning ei andnud palju võimalusi säästmiseks. (I): *...raha sai äraelamiseks piisavalt – naised, lõbustused. Aga kõrvale pole midagi pandud, olen vaene.* (J): *...eesmärk oli saada raha ära elamiseks. Kahjumisse ei jäänud kunagi, aga kõrvale panekuks ei jätkunud ka midagi.* (O): *...oli vaja elada, kõik nõuab raha. Uusi riideid oli vaja, pidudel käia. Elu tahab elamist.*

Nii näib, et küllusliku eluviisi taotlus oli rohkemal või vähemal määral omane siiski kõigile intervjueeritutele. Omamoodi kõnekas on ka fakt, et üks neljast intervjueeritust, kes enda varastamise eesmärki seletada ei osanud, väärtustas vestluse käigus samuti kõrgelt raha. (A): *...diskorina haltuurat tehes teenisin päris hästi. 50 000 EEK kuus kulutasin joomisele, naistele, saunadele jne.*

Intervjueeritud viitasid ka sellele, kui palju on võimalik vargustega teenida. Metsavargusega tegelenu (R): *...ma ei teeninud eriti palju, 30 000 EEK kuus.* Teine metsavaras (P):

...metsavargustega rikkaks ei saa. Sain piisavalt äraelamiseks, 50 000 – 100 000 EEK kuus. Erinevate vargustega tegelenu (H): ...profid teenivad 200 000 - 300 000 EEK kuus. Elavad normaalselt. Kõige suuremale summale viitas end professionaalseks autovargaks pidanud intervjueeritu (T): ...viimati teenisin ühe kuuga 400 000 EEK. Toodud väidete õigsust on autoril raske hinnata.

Põnevust kui teatavale eesmärgile varastamise puhul viitas vaid kaks intervjueeritut. (M): *...mingi põnevus on ka, et kuidas seekord läheb. (O): ...noorena oli natuke põnevust ka, hiljem enam mitte.* Seega näivad antud uuringu tulemused olevat kooskõlas teiste uuringutega ka selles punktis. Põnevus omaette eesmärgina on varaste seas vähe levinud ning seostatav rohkem noorte kurjategijatega.

M. Åkerströmi väljapakutud motiiv, et varas soovib „üle trumbata süsteemi“, ehk siis manipuleerida riigiorganitega (Åkerström, M. 1985: 224), käesolevas magistritöös kinnitust ei leidnud.

Seni väljatoodud varaste eesmärgid esindavad selgelt eesmärkide individuaalset taset. Grupi või organisatsiooni taseme eesmärke otsesõnu ei nimetatud, kuid intervjueeritute vastustest võib viiteid sellele välja lugeda. Arvestades arvukaid osutamisi kokkuostjatele ja tellijatele võib aimata, et peamine organisatsiooni tasandi eesmärk on seotud realiseerimise vajadusega. Sarnaselt legaalselele organisatsioonidele moodustub ka varaste grupp selleks, et saavutada isiklike eesmärke efektiivsemalt. (J): *...poode tegin kambas. Nii jõuab kiiremini. (K): ...mõnikord on kasulikum koos teha, kõik oleneb asjaoludest. (R): ...on asju, mida peab koos tegema. Suuremaid asju ei saagi üksinda teha. (O): ...grupis on lihtsam teha. Vähem hirmu, rohkem mõtlejaid. Saab rohkem ära teha ja kiiremini.*

Kui juba tegutsetakse, tuleb leida kokkuostjad. Ja soovitavalt mitte juhuslikud kokkuostjad, vaid kindlad, usaldusväärsed. See on vajalik kasvõi grupi turvalisuse tagamiseks. (K): *...antiigi realiseerimiseks peavad näiteks väga head kanalid olema, mitte mingid suvalised kokkuostjad. Turvalisuse pärast puhtalt.*

Ja nii ongi grupil tekkinud üks üldine, nõ organisatsiooni eesmärk, mis indiviidide eesmärkidega päris ühte ei lange ning mida grupi lihtliikmed sageli endale ei teadvustagi. Kuid just kokkuostja annab grupi eksistentsile teatava tagatise ja ka omamoodi tegevuse mõtte. Ja samas sõltub kokkuostja turvalisus omakorda nendest, kellelt ta ostab. (M):

...kokkuostja iga suvalise mehe käest ei võtagi kaupa vastu. Mõneti on kokkuostja justkui grupi liige, seejuures tavalikmest kõrgemal astmel.

Organisatsiooni taseme eesmärkide jälile on võimalik jõuda liidrite rolli kaudu grupis. Ja see seostub jällegi realiseerimisega. Juht on see, kes teab, kuhu varastatud kaupa müüa. Seda kinnitasid 12 intervjuerit. (K): *...kellel on info, on liider. Tema teadis, mis sealt võtta on, tema otsis ka kokkuostja. Teised selle teemaga ei tegelenud.* (E): *...juht on see, kes teab, kuhu turustada. Autod lähevad näiteks Venemaale, Läti. Teised seda ei tea, ei tohigi teada. Nemad saavad ainult raha.* (I): *...“papa“ on aju, organisaator. Tema teab, kuhu müüa.* (O): *...juht on see, kes teab kuhu viia. Lihtlikmeid see ei huvita.*

On selge, et ka varaste gruppidel on organisatsiooni tasandi eesmärgid olemas. Kuid vahe tavaorganisatsioonidega on see, et nende teadvustamist grupi liikmetele ei võimaldata. Enesestmõistetavalt ei anna kuritegelikud grupid välja aastaraamatuid ega –aruandeid ning oma eesmärgid nad paberil ei sõnasta. Madalama taseme grupiliikmetel ei ole sageli ettekujutust, mis varastatud kaubast saab. Seda teavad juhid ja nende juhid. On ilmne, et lõpuks taanduvad kõik eesmärgid ikkagi rahale.

Informatsiooni jaotumine kuritegelikes gruppides on konspiratsiooni silmas pidades väga efektiivne: iga tasandi inimene teab vaid seda, mida tal on vaja teada. Võimaliku uudishimu summutab hirm, liiga palju teada ei ole kasulik.

Nii näib, et varaste gruppide organisatsioonitasandi eesmärkide täpsemaks uurimiseks tuleks intervjuerida pigem allilma liidreid. Mida suuremat ala selline liider „kontrollib“, seda tõenäolisemalt oskab ta organisatsioonitasandi eesmärgid välja tuua. Kuid tuleb arvestada, et kontakti saavutamine sellise tasandi liidritega on väga keeruline. Pikaajalise operatiiv-jälitusliku tegevuse tulemusena võib see võimalikuks osutuda.

Antud valimi panust varaste eesmärkide uurimisel ei saa siiski alahinnata. Kindlasti on oluline teada, kuhu liiguvad varastatud autod ja et nt varastatud metsa realiseerimisega ei ole Eestis probleeme. Ning et leidub pandimaju, mis alati varastatud esemed vastu võtavad. (I): *...lombardid on varastatud kraami täis. On sellised kohad, kus vastu võetakse. Tehnikat pidi nii palju olema, et see ei maksa enam midagi.* (R): *...ülemused ajasid igasugused paberid välja, maksid ametnikke kinni, hankisid raielood. Maha müüa oli eriti lihtne.* (T): *...auto läheb kiiremini üle piiri kui omanik varguse avastab. Tollis on näiteks omad inimesed sees. Põhiliselt on Venemaa suund. Seal ei tegutse Interpol veel nii tõhusalt.*

Need teadmised viivad meid varaste organisatsiooni eesmärkide mõistmisele lähemale.

2.3.3. Tulemuste seostatavus organisatsiooniteooriaga

Kui kõrvutada antud uuringu tulemusi organisatsiooniteooria seisukohtadega, leiame nii erinevusi kui kokkulangevusi.

Varaste organisatsioonil ei ole vaja taotleda legitiimsust selle sõna tavapärasest tähendusest. See, et ka varaste organisatsioonidel on omad kliendid ja tellimuse esitajad, ei muuda neid veel legitiimseks kogu ühiskonna jaoks.

Varastel ei ole vaja ühiskonnale oma õiguspärasust tõestada. Nii ei saa me nende puhul rääkida nt R. W. Scotti (Scott, R. W. 2003: 292-293) eesmärkide sümboolsest funktsioonist ja ilmselt ka mitte õigustavast funktsioonist. Samas, eesmärkide hindav, kognitiivne ja eriti motivatsiooniline funktsioon on teatava tõenäosusega ka varastele omane. Asjaolu, et kogu valimist 80% oma eesmärki väga selgelt määratleda oskas, viitab kahtlemata motivatsioonilisele funktsioonile.

Legitiimsuse vajaduse puudumisega seostub ka ametlike eesmärkide vajaduse puudumine. Nagu juba ülalpool mainitud, ei kajasta vargad oma eesmärke iga-aastastes aruannetes ega tee juhtide suu läbi avaldusi avalikkusele. Varastel ei ole vaja oma organisatsioonist väljaspool seisjatele suunatud eesmärke ning suure tõenäosusega ei juhindu nad ka P. R. Scholtesi altruistlikest eesmärkidest (Scholtes, P, R. 2001: 89-90). Samuti on nende puhul ilmselt üleliigne rääkida missioonist ja visioonist.

Nii võib antud liigituse termineid kasutades väita, et vargad järgivad ainult tegelikke eesmärke. Ka varaste tegelikud eesmärgid on kahtlemata seotud spetsiifiliste mõõdetavate väljunditega. Mõnevõrra ebaselge on vaid see, kas ja mil määral nad oma tegevuse väljundite mõõtmisega tegelevad.

Varaste organisatsioonis on ilmselt asjakohane rääkida ka eesmärkide hierarhiast. Seda hoolimata asjaolust, et mõnel juhul oma tegevuse eesmärki teadvustada ei osata ning enamasti ei suudeta teadlikult eristada individuaalse ja organisatsioonilise taseme eesmärke. Kui näiteks autovaraste grupil on tellimus kindlat marki autole, siis sellise auto leidmist, ärandamise korraldamist ja tellijani toimetamist võib käsitleda kõrgemate ehk organisatsiooni tasandi eesmärkidena. Grupi liikmete tasustamine on madalam ehk individuaalse tasandi eesmärk, mis organisatsiooni eesmärkidele allub ja nendest sõltub. Sama skeem kehtib ka poe-, korteri- ja metsavaraste puhul.

Inimestel grupi sees võivad olla eesmärgid, mis ei pruugi alati ühtida organisatsiooni eesmärkidega – ka see väide näib varaste organisatsioonide puhul kehtivat. Üldjoontes kinnitavad seda intervjueeritute ülaltsiteeritud väited, mille kohaselt grupi lihtliikmed soovivad vaid raha teenida ning muu tegevusega kursis pole.

Inimesed tulevad varaste gruppi oma isiklike eesmärgi saavutamaks, see tähendab raha teenimist. Nii toimib see enamasti ka tavaorganisatsioonides. Erinevus võrreldes tavaorganisatsiooniga tekib aga punktis, mis puudutab isiku ja organisatsiooni eesmärkide ühitamise soovi. Tavaorganisatsioon on või vähemalt peaks olema huvitatud oma eesmärkide muutmisest isiku eesmärkideks. Varaste organisatsiooni puhul aga näib, et eesmärkide ühitamise vajadus on lihtsalt tähelepanuta jäetud või välditakse seda taotluslikult. Selline käitumine on tingitud vajadusest säilitada konspiratiivsus ja läbi selle turvalisus. Organisatsioonitaseme eesmärkide teadvustamata jätmine organisatsiooni liikmetele, millele sageli lisandub sõnavabaduse puudumine, võib tagada nt ka selle, et organisatsioonis sees ei teki tarbetuid pingeid eesmärkide erineva mõistmise pinnalt.

Rääkides varaste organisatsiooni huvigruppidest, ei ole päris õige tõmmata üheseid paralleele tavaorganisatsioonide huvigruppidega. Huvigrupp organisatsiooniteooria mõttes on grupp, kes soovib organisatsiooni tegevusest mingit kasu saada ja seetõttu surub talle peale omi eesmärgi. Ei ole välistatud, et sama skeem võib toimida ka varaste organisatsiooni puhul. Kuid varaste puhul on ilmselt siiski rohkem selliseid huvigruppe, kelle eesmärk on nende tegevust pärssida. Nt politsei ja majaomanikud, aga ka lukufirmad ja autotootjad. Nende huvigruppide vastutegevus surub varastele ikkagi peale täiendavaid eesmärgi. Näiteks võib see väljenduda vajaduses hankida täiendavaid ressursse uue lukumudeli tundmaõppimiseks. Seega, ühisjooneks tavaorganisatsioonidega on asjaolu, et väliste huvigruppide surve täiendavad eesmärgid varaste organisatsioonile ikkagi tekivad. Erinev on see, et esimesel juhul nende tekkimist taotletakse, teisel juhul reeglina mitte.

Eesmärkide selguse küsimus seostub antud juhul eesmärkide teadvustamisega organisatsiooni liikmete poolt, millest on juba korduvalt juttu olnud. Kui isikule organisatsiooni eesmärkide teadasaamist ei võimaldata, jääb nende sisu talle ebaselgeks. Seetõttu ei saa ilmselt ka rääkida antud isiku ratsionaalsest püüdlisest eesmärgi poole.

Ka varaste organisatsioonis näib olevat piisavalt neid, kes säilitavad oma seotuse grupiga vaid selle pärast, et see on harjumuseks või tavaks. Parimad näited selles mõttes on

intervjueeritud A, B, C ja D, kes oma tegevuse eesmärki üldse seletada ei osanud. Kuid ka nende jaoks, kes seda individuaalsel tasemel mingil viisil teha oskasid, oli probleemiks organisatsioonitaseme eesmärkide selgus. Seega antud uuring kinnitas organisatsiooniteooria seisukohta, et inimese tegevus organisatsioonis on sageli kõike muud kui ratsionaalselt eesmärgi poole püüdlamine. Ning see muudab keeruliseks organisatsioonitaseme eesmärkide väljaselgitamise.

Kui hinnata töös püstitatud hüpoteesi kehtivust eesmärkide osas, võib väita, et uuring kinnitas hüpoteesi. Varaste eesmärgid on põhijoontes analüüsitavad samade parameetrite järgi, mida kasutab organisatsiooniteooria tavaorganisatsioonide kirjeldamiseks.

2.4. Tehnoloogia

2.4.1. Tulemused

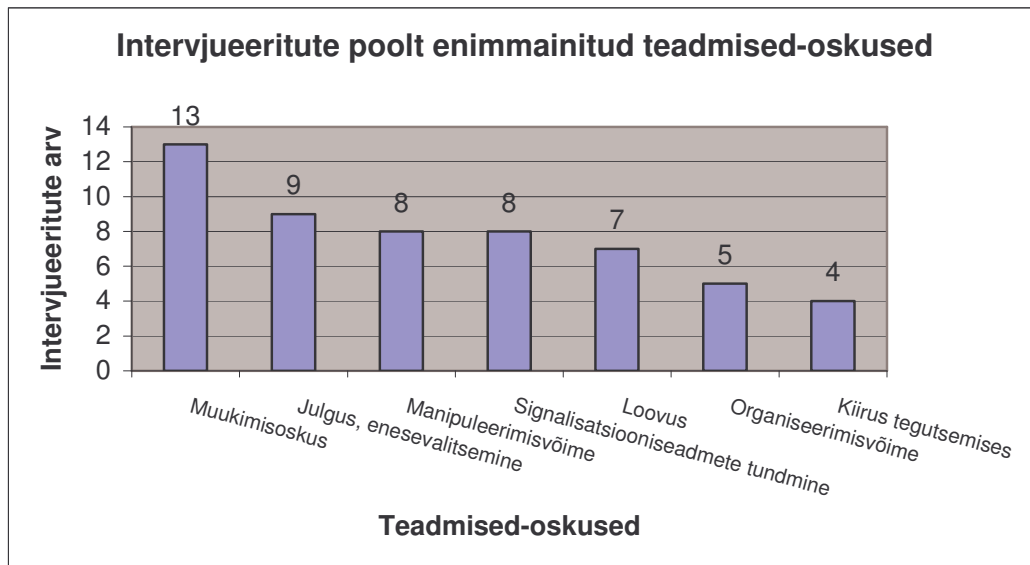
2.4.1.1. Teadmised-oskused

Kui vaadelda tehnoloogia elemente varaste tegevuses, siis tunnuseid, mida võiks liigitada erinevate teadmiste-oskuste alla, toodi intervjuudes välja kaheksakümne viiel korral. Kokku nimetati 31 erinevat teadmist või oskust. Kohati nimetati ka omadusi, mida päris üheselt teadmiseks või oskuseks nimetada ei saagi, pigem võimeks või praktika käigus kujunenud vilumuseks-kogemuseks. Autor on siiski pidanud vajalikuks arvata need teadmiste-oskuste hulka, kuna sarnaselt teadmiste-oskustele mõjutavad nad teiste tehnoloogia elementide – tegevuste ja vahendite - rakendamist. Kõiki intervjueeritute poolt nimetatud teadmisi-oskusi hõlmav tabel on toodud lisas D.

Intervjuudes viidatud teadmiste-oskuste hulgas on nii spetsiifilisi, konkreetsele varguseliigile omaseid tööoskusi, kui ka üldisi, nõ universaalseid oskusi.

Seitse enimmainitud teadmiste-oskust on kujutatud joonisel 4. Joonisel kujutatud seitsmest oskusest võib vaid kaht pidada spetsiifiliseks oskuseks. Need on muukimisoskus ja signalisatsiooniseadmete tundmine. Teisi oskusi võib nimetada universaalseteks oskusteks, mida ei saa seostada konkreetse tegevusaktiga.

Joonis 4. Intervjueeritute poolt enimmainitud teadmised-oskused.

Kui vaadelda kirjeldatud oskusi toimepandud varguste liikide järgi, ilmneb, et on oskusi, mida peavad oluliseks kõik vargad ning oskusi, mis on olulised vaid teatud liiki varaste jaoks. Näiteks muukimisoskust (H, N, E, J, B, R) ning julgust ja enesevalitsemise oskust (H, N, T, J, L, P) pidasid intervjueeritud vajalikuks mainida olenemata enda spetsialiseerumissuunast. Samamoodi peeti eri spetsialiseerumissuunaga varaste poolt oluliseks loovust, uudsete olukordade lahendamise võimet (F, H, L, R). Samas näiteks organiseerimisvõime näib olevat metsavarastele olulisem kui teistele varastele. Neljast metsavargustega tegelenud intervjueeritust tõi organiseerimisvõime vajalikkuse välja kolm (P, Q, R). Ülejäänud varguseliikide esindajad märkisid seda vaid kahel korral (F, O).

Kui püüda veel eristada vargaid neile omaste teadmiste-oskuste alusel, siis näib, et üheks peamiseks eristumise kriteeriumiks võib olla inimestega kokkupuutumine oma tegevuses. Vargad, kelle tegevuse objektiks on otseselt inimesed (taskuvargad) või kelle tegevus inimeste vahetut mõjutamist nõuab (poest varastajad), peavad omama vastavaid, nõuotsiaalseid oskusi. Siia alla käib nt ka manipuleerimisoskus ehk inimeste mõjutamine endale sobivas suunas.

Isikud, kes kirjeldasid taskuvaraste tegevust (I, L, K, O) ning poest varastajad (G, L), tõi korduvalt välja suhtlemisoskuse, jutuosavuse, näitlemisoskuse, žestikuleerimise ja tähelepanu hajutamise oskuse olulisuse.

Seevastu intervjueeritud, kelle tegevuse objektiks ei olnud otseselt inimene (korter-, poe-, auto- ja metsavargad) tõstsid enam esile nõ tehnilist poolt. Ehk siis tööriistade ja abivahendite kasutamisega seotud oskusi.

Seoses teadmiste-oskustega on ka huvitav märkida fakti, et kahekümnest intervjueeritust nõustus end professionaaliks nimetama vaid üks (T). Antud intervjueeritu pidas end professionaalseks autovargaks, kes suudab varastada ükskõik millise auto.

Teised intervjueeritud keeldusid end professionaaliks nimetamast, kuigi nende poolt kirjeldatud tegevused, vahendid ja oskused oleksid seda mõnel juhul lubanud eeldada. Samas 6 intervjueeritust (H, I, J, K, M, Q) väitis, et neil on professionaalidest tuttavaid. Neid kui professionaale kirjeldades tõstsid 5 intervjueeritust esile spetsiifilisi tööoskusi konkreetsel alal (muukimisoskus, muukriistade valmistamise oskus). Üks intervjueeritu (I) pidas aga peamiseks professionaali tunnuseks julgust ning enesevalitsemise oskust.

Teadmisi-oskusi omandatakse õppimise teel. Nii väitis 12 intervjueeritust kahekümnest (A, E, H, I, J, K, L, M, O, R, S, T) ning nende seas oli esindajaid kõigist varguseliikidest. Kõik 12 intervjueeritust väljendasid seisukohta, et Eesti varaste puhul on valdavalt tegu iseõppijatega ning mingisugust varaste süsteemset koolitust ning eksamineerimist reeglina ei toimu. Küll nimetati neljal korral (H, J, R, S) vanglat kui vastavate kogemuste vahetamise kohta.

2.4.1.2. Tegevused

Intervjuude käigus välja selgitatud varastamisega seotud tegevused võib jagada kahte suuremasse gruppi. Need on:

1. ettevalmistamisega seotud tegevused;
2. varguse vahetu toimepanemisega seotud tegevused.

Lisaks ettevalmistavate ning vahetu toimepanemisega seotud tegevustele võiks eristada ka kolmandat tegevuste gruppi, ehk realiseerimisega seotud tegevusi. Kuna aga neid on pikemalt käsitletud eesmärke puudutavates peatükkides, siis siinkohal seda enam ei tehta. Intervjueeritute poolt nimetatud tegevuste koondtabel on toodud lisas E.

Oma tegevusi kirjeldasid intervjuudes kõik intervjueeritud peale ühe (A), kes antud teemat puudutada ei soovinud. Teised intervjueeritud tegid seda olenevalt isikust rohkem või vähem. Ühed neist (nt C, F, H, I, K) kirjeldasid rohkem ettevalmistavaid tegevusi ning jätsid vahetu toimepanemisega seotud tegevused tahaplaanile. Teised (nt L, M, N, O, G) kirjeldasid

vastupidi just vahetu toimepanemisega seotud tegevusi. Kolmandad (T, K, P, R) nimetasid võrdselt nii ettevalmistavaid kui vahetu toimepanemisega seotud tegevusi.

Intervjueeritute eelistusi tegevuste väljatoomisel ei saa antud uuringu põhjal üheselt seostada toimepandud varguse liikidega. Küll aga on korteri- ja muudest ruumidest/hoonetest varastajate puhul märgatav, et paremini osatakse kirjeldada ettevalmistavaid tegevusi. Vahetu toimepanemisega seotud tegevuste kirjeldamine osutus neile intervjueeritutele keeruliseks. Ühelt poolt võib seda mõjutada intervjueeritute tahtmatus antud tegevusi kirjeldada, aga teiselt poolt ka teatav suutmatus seda teha. Varguse vahetu toimepanemise akt näib vargale endale sedavõrd lihtsa ja enesestmõistetava toiminguna, et seda ei osatagi täpsemalt kirjeldada. Varguse akti käsitatakse sellisel juhul lihtsustatult stiilis „lähed sisse ja tassid tühjaks“.

Ettevalmistavate tegevuste sisuks on enamasti objekti eelnev jälgimine ja info kogumine selle kohta. Kuueteistkümnest ettevalmistavaid tegevusi nimetanud intervjueeritust viitas otseselt objekti eelnevale jälgimisele ja infokogumisele 12 (H, I, K, M, N, S, E, T, J, K, P, R). Seda teevad nii korteri-, auto-, poe- kui metsavargad.

Teine ettevalmistavate tegevuste grupp seondub varguse toimepanemiseks vajalike vahendite hankimisega. Vahendite eelneva olemasolu vajadusele viitas kuueteistkümnest ettevalmistavaid tegevusi nimetanud intervjueeritust 8 (F, S, J, T, K, P, Q, R). Nende 8 hulgas on ka kõik 4 uuringu käigus intervjueeritud metsavarast (K, P, Q, R), mis viitab, et metsavarguse toimepanemisel võib üheks tähtsaimaks tegevuseks olla töövahendite hankimine. Seevastu näiteks korterivargad ning muudest ruumidest/hoonetest varastajad mõnevõrra üllatuslikult töövahendite hankimise vajadust nii selgelt esile ei tõstnud.

Vahetu toimepanemisega seotud tegevused sõltuvad varguse liigi spetsiifikast. Metsavaraste puhul seostuvad need tegevused puude langetamisega või juba langetatud puude äravedamisega. Korteri-, poe- ja autovarguste puhul on oluline erinevate mehhaaniliste ja elektrooniliste tőkete kõrvaldamisega seonduv jne.

Sarnaselt teadmiste-oskuste käsitluses viidatule võib ka tegevuste puhul olla teatavaks eristavaks faktoriks varga vahetu kokkupuude inimesega. Näib, et taskuvaras ei vaja oma tegevuste sooritamiseks abivahendeid (I, L, K, O poolt kirjeldatud tegevused), tema tegevused on põhiliselt seotud suhtlemistoimingutega. Samas on teada, et ka taskuvargad kasutavad aeg-ajalt abivahendeid (nt žiletiterad taskute katkilõikamiseks).

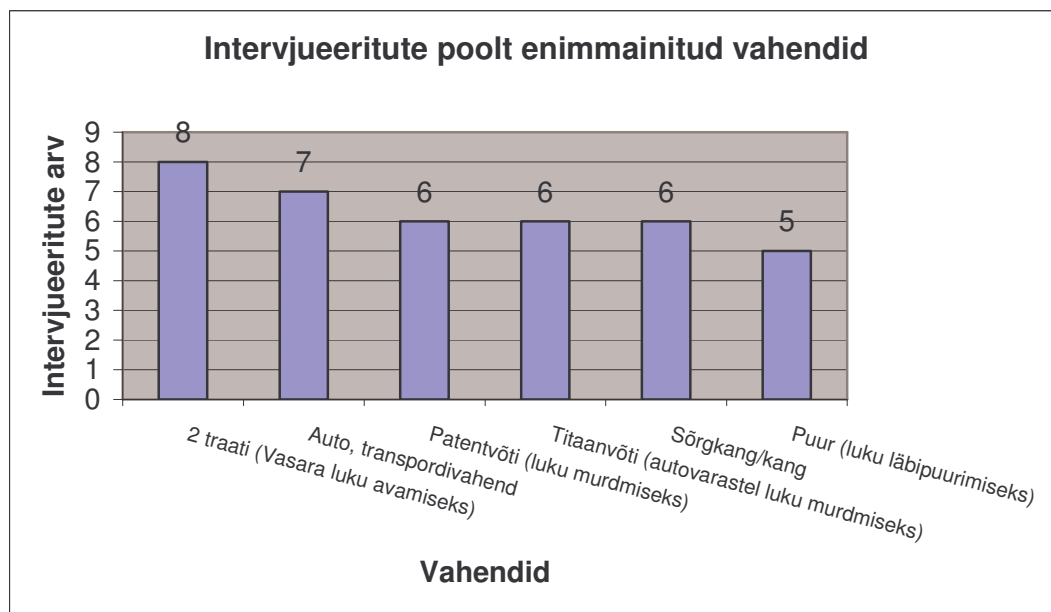
Ka poest varastajate puhul ei ole abivahenditega seotud tegevused peamised (G, L, ka M). Peamised tegevused seostuvad ka neil suhtlemisega, mitte abivahendite kasutamisega.

Üldise ühise tunnuseks tegevuste puhul on oluline silmas pidada, et ühegi varguse liigi juures ei saa rääkida kindlatest, muutumatutena paikapandud tegevusaktidest. Intervjueritute poolt kirjeldatud tegevused võimaldavad enamasti paindlikku lähenemist olukorrale, mitte ei eelda kindlaksmääratud tegevusmuustrite järgimist.

2.4.1.3. Vahendid

Varaste poolt kasutatavaid abivahendeid nimetasid intervjuude käigus kõik 20 uuringus osalenud kinnipeetavat. Kuus enimmainitud vahendit on näidatud joonisel 5. Joonisel ei näidata vahendeid, mida intervjueritute tähistasid üldterminiga (nt „muukriistad“).

Joonis 5. Intervjueritute poolt enimmainitud vahendid.

Kõiki nimetatud abivahendeid hõlmav tabel on toodud lisas F. Loetletud vahendeid võib tinglikult jagada:

1. üldtuntuteks;
2. spetsiifilisteks.

Üldtuntud vahendite hulka kuuluvad reeglina lihtsamad lukkude lahtimuukimise ja – murdmise vahendid. Muukimis- ja murdmisriistu oskaid nimetada ja lähemalt kirjeldada

kõigi nn spetsialiseerumissuundade esindajad, sh näiteks ka metsavargad (K, R). Eraldi tähelepanu väärib siinkohal nn Vasara luku fenomen. Kahekümnest intervjueeritust 11 (B, D, F, H, I, J, K, M, N, R, S) nimetas Vasara luku avamise vahendeid ning nende seas on esindajaid kõigist uuringus hõlmatud varguse liikidest.

Spetsiifilised vahendid on rohkem seotud konkreetse varguse liigiga ning antud vargusega ise mitte tegelenud oskaid neile vaid viidata. Eriti näib selline spetsiifika olevat omane autovaraste vahenditele. Sellele viitas 2 autovargustega mittetegelenud intervjueeritust (O, R) ning nende väiteid kinnitas ka professionaalne autovaras (T) oma intervjuus.

Autovaraste vahendid näivad olevat ka kõige keerukamad ja kallimad. Seda muidugi juhul, kui pidada silmas professionaalseid autovargaid. Professionaalsete autovaraste vahendeid peavad keerukaks ka autovargustele spetsialiseerunud politseinikud. Lihtsamaid töövahendeid on muidugi ka autovarastel. Üheks levinumaks neist näib olevat lukkude murdmiseks kasutatav titaanvõti, mida nimetati kuuel korral (E, H, M, O, R, T).

Korteritest ja muudest ruumidest/hoonetest varastamise puhul kasutatavad vahendid võivad olenevalt vargast olla väga lihtsad ning piirduda ainult nn robustsete vahenditega Vasara luku jaoks (F, N). Teisel juhul võib aga korterivarga tööriistakohver olla ka palju mitmekesisem ja spetsiifilisem, nagu viitas professionaalseid korterivargaid kirjeldades intervjueeritu I.

Poevaraste poolt nimetatud vahendid ei erine sisuliselt korterivaraste vahenditest.

Küll aga leidub põhimõttelisi erinevusi poest varastajate lähenemises vahenditele. Kõigi teiste varguseliikide puhul nimetatud vahendid võib liigitada tööriistade mõiste alla. Kuid erinevalt teistest toovad poest varastajad olulise vahendina esile ka riietuse, mida kindlasti ei saa pidada tööriistaks selle sõna tavapärasel tähenduses. Poest varastajale on oluline näha välja nagu „normaalne inimene“ ning sellist muljet on võimalik paljuski tagada riietuse abil. Riietus on kahtlemata vahend, mis aitab poest varastajal müüjaga manipuleerida.

Metsavargad kasutavad oma tegevuses samu vahendeid, mida kasutatakse metsatööl üldiselt. Intervjuudest ei nähtunud, et metsavarguste toimepanemiseks vajataks mingeid erilisi, üksnes varastamisel rakendatavaid vahendeid. Selles mõttes on metsavargus mõnevõrra erinev korteri või autovargusest, kus kasutatakse sageli just erilisi, nõ „varastamise jaoks loodud“ vahendeid.

Taskuvaraste poolt kasutatavate vahendite kohta intervjueeritust teavet ei andnud. Võimalik, et see tulenes asjaolust, et nad ei olnud ise taskuvargustega tegelenud.

Vahendite hankimise probleemi vaadeldes selgus, et lihtsamaid valmistatakse ise ning keerukamad seadmed hangitakse nn valmistootena. Intervjueeritu A viitas nt võimalusele tellida muukimisriistu kataloogi kaudu Saksamaalt. Üksikud intervjueeritud (E, K, T) väitsid, et mõningatel juhtudel töötatakse ka keerukaid vahendeid ise välja.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et võrreldes nt eesmärkide või tegevustega teadvustavad vargad vahendite rolli oma tegevuses palju selgemalt ning oskavad neid seetõttu ka paremini kirjeldada.

2.4.2. Arutelu

2.4.2.1. Teadmised-oskused

Kui varaste eesmärkide käsitluses langesid käesoleva uuringu tulemused maailma juhtivate vargaurijate seisukohtadega enamasti ühte, siis teadmiste ja oskuste juures ilmnes ka mõnesid erinevusi. Esimene erinevus tuleneb vastuolust E. H. Sutherlandi seisukohaga, mille kohaselt peamine oskus kõigi varguseliikide juures on võime inimestega manipuleerida (Sutherland, E. H. 1937: 3). Antud uuring näitas, et manipuleerimisoskus on oluline vaid neile varastele, kellel on oma tegevuses otsene kokkupuude inimesega. Käesoleva uuringu kontekstis olid need taskuvargad ja poest varastajad.

Taskuvaraste tegevust kirjeldanud intervjueeritud väidavad (O): *...taskuvargal peab olema rääkimisoskus. Ta peab ohvri ümber show korraldama. Käed-jalad liiguvad, jutt käib vahetpidamata. Käsi käib taskus ära nii, et ei saa arugi.* (I): *...minnakse kambaga (3-4 inimest) ohvri juurde. „Tere Juhan, pole ammu näinud! Kuidas ei tunne ära, sa mind ei mäleta või?“ Teised kõrvalt ka räägivad, et „oi, sinu sõber või?“ jne. Sinna juurde käib kätega vehkimine, patsutamine, puudutamine, kerge tõuklemine. Ohver aetakse segadusse, tähelepanu hajub. Ja rahakott kaob.*

Poest varastaja, kes pidas üldse kõige tähtsamaks oskuseks manipuleerimisoskust (mida ta ise „hajutamiseks“ nimetas), kirjeldab (L): *...peamine on hajutamine. Naismüüjale tuleb öelda kompliment, temaga flirtida. Näed, kuidas raam laiali vajub, ta unustab oma töö.*

Toodud tegevuste kirjeldused näitavad, kuidas taskuvargad ja poest varastajad kasutavad oma tegevuses manipuleerimisvõtteid. Teiste varguseliikide esindajad selliseid manipuleerimise kirjeldusi välja ei toonud.

Manipuleerimine võib taskuvaraste puhul toimuda ka ilma verbaalse suhtlemisega (vt ptk 2.4.2.2. I ja K kirjeldatud taskuvaraste tegevused). Sellisel juhul on tegu nn füüsilise manipuleerimisega, mis toimub siiski ilma täiendavaid abivahendeid kasutamata.

Tuleb arvestada, et taskuvargaid võib olla ka teistsuguseid. Intervjueeritud ei kirjeldanud taskuvargaid, kes oma „töös“ suhtlemist ei kasuta, vaid taskuid ja kotte katki lõikavad, nn kotipoisse. Nende puhul on väga tõenäoliselt olulised hoopis teistsugused oskused.

Kaudselt võiks manipuleerimisoskusega seostada ka loovust, millele, kui vargale vajalikule oskusele viitasid erinevate varguse liikide esindajad. Kuid teisalt ei ole korrektne selliseid kirjeldusi üheselt manipuleerimisoskuse alla paigutada. (F): *...varas on nagu ärimees, ta peab suutma raha teha. Ta peab suutma kogu aeg midagi uut välja mõelda.* (R): *...hoolimata seaduste täiustumisest ja politseitööst saab metsa alati varastada. Auke leiab alati.*

Kui aga hinnata esimest vastuolu lähtuvalt teadmisesest, et E. H. Sutherland uuriski ainult selliseid vargaid, kes nõ „inimestega töötasid“, langeb antud vastuolu ära. Pigem on käesoleva magistritöö käigus tuvastatu täienduseks E. H. Sutherlandi seisukohtadele.

Teine teatav erinevus võrreldes varasemate uuringutega puudutab nn koolitamise küsimust. Vene autorite (Дикселиус, М., Константинов, А. 1995: 51) poolt kirjeldatud süsteemset varaste koolitamist ning vastavaid õppeasutusi ei eksisteeri Eestis kindlasti. Seda seisukohta väljendasid kõik 12 intervjueeritud, kes koolitamise küsimust puudutasid. (E): *...ei tea, et kusagil oleks koole varaste jaoks. Venemaal küll, seal on hoopis teine asi.* (A): *...õpitakse ühiste retkede käigus. Eksamist küll midagi ei tea. Ei usu, et on.* (H): *...õpitakse ise. Kusagil kursustel ei käida.* (K): *...enamik õpib ise. Ei ole kuulnud, et mingi koolitus või eksam oleks. Venemaal on teine asi, seal on igasuguseid vargaid väga palju.*

Samuti näitas antud uuring, et Eesti vargad ei pruugi üksteise õpetamise ja vastastiku soorituste hindamisega nii suurel määral tegeleda, nagu viitab nt D. Maurer (tsiteeritud Conklin, 1986 järgi) taskuvargaid või E. H. Sutherland (Sutherland, E. H. 1937: 21) professionaalseid vargaid kirjeldades. Vaid intervjueeritu I väitis: *...taskuvargad õpetavad nagu rohkem üksteist. Kusagil korteris näiteks targem mees näitab ette, üksteise peal harjutavad.* Ülejäänud koolituse küsimust puudutanud intervjueeritud väitsid üksmeelselt, et Eesti vargad on suures osas iseõppijad. (J): *...ostad luku, võtad lahti, uurid. Kõik on ju inimese tehtud. Seega on alati võimalus seda lahti teha. Avamatuid lukke pole olemas.* (T): *...töötasin Mercedese esinduses. Võtsin ühe luku pulkadeks lahti ja uurisin seda päev läbi. Ja*

lõpuks leidsin, kuidas avada. (M): ...oskajad mehed ostavad ise lukke ja võtavad neid lahti.

(K): ...tundsin seifivarast, kes uuris ise erinevaid lukke. Tegi need lahti, katsetas.

Neli intervjueeritut (H, J, R, S) viitasid küll vanglale kui kogemuste vahetamise kohale. (H): *...terve tsoon on neid mehi täis, kes lukke ja signalisatsioone tunnevad. Eks seal õpitakse.*

(R): ...Vasara luku avamist õpetasid teised poisid omal ajal Viljandi Vanglas. Keegi ikka midagi oskas, vahetati kogemusi. Siiski ei saa siin ilmselt rääkida süsteemsest koolitusest.

Antud uurimuse tulemused ei võimalda üheselt väita, et Eesti varaste „koolitusmehhanism“ on põhimõtteliselt erinev mujal maailmas kirjeldatust. Sarnasusi leidub, lihtsalt koolitus tervikuna ei ole nii mastaapne ning eri valdkondi hõlmav.

Vaadeldes käesoleva uuringu tulemuste otseseid kokkulangevusi teiste uuringutega, ilmnevad märkimisväärsed ühtelangedused M. Åkerströmi seisukohtadega. Åkerström kirjutab, et vargale on peamine olla meelekindel ning „säilitada külma verd“ (Åkerström, M. 1985: 223). On tähelepanuväärne, et sama oskust või omadust pidas käesolevas uuringus varga jaoks oluliseks kokku 9 intervjueeritut. Nende seas oli esindajaid kõigist varguse liikidest. (M): *...enne vargile minekut on alati mingi sisemine võitlus. Olen näinud mehi, kes hakkavad värisema, „minestavad“. Kui sellest üle ei saa, vargaks ei sobi.* (I): *...eelkõige peab olema külma närvi. Proff ei erutu. Kõik muu õpitakse.* (T): *...hea autovaras peab olema külma närviga.* (P): *...peab olema külma närvi. „Pohhuist“ peab olema, arg mees ju metsa varastama ei lähe. See vahib rohkem ringi kui töötab.*

Samuti näitas antud uuring, et ka Eesti vargad võivad oma tegevuses pidada oluliseks sotsiaalseid oskusi. See ühtib M. Åkerströmi (Åkerström, M. 1985: 227) ja P. Letkemanni (tsiteeritud Conklin, 1986 järgi) seisukohtadega. Käesoleva uuringu kontekstis on selleks sotsiaalseks oskuseks peamiselt taskuvarastele ja poest varastajatele omane manipuleerimisvõime. Kuid viidet sotsiaalsetele oskustele sisaldab ka näiteks poest varastajate seisukoht, mille kohaselt poest varastaja peab välja nägema ja käituma nagu „normaalne inimene“.

Peale senikirjeldatud universaalsete oskuste nimetasid intervjueeritud ka vargale vajalikke spetsiifilisi oskusi. Ka siin ei erine käesoleva uuringu tulemused varasemate uuringute seisukohtadest.

Spetsiifilised oskused olid seotud konkreetse tegevusalaga ning sageli peeti nende sisuks oskust avada lukke, muukida. Nimetatud oskuste sisu kirjeldatakse lähemalt vahendeid ja nende kasutamist käsitlevas peatükis (vt ptk 2.4.2.3.).

Varaste teadmisi-oskusi analüüsid selgub, et tegu ei ole millegi üksnes varastele omasega. Intervjueeritute poolt nimetatud teadmised-oskused on vajalikud ka tavainimeste jaoks olenevalt tema elukutsest. Seega ei või me väita, et varaste organisatsiooni eristavad tavaorganisatsioonidest varaste teadmised-oskused.

2.4.2.2. Tegevused

Kui käesoleva uuringu raames läbitöötatud teoreetilises materjalis leidus viiteid varaste tegevustele küllalt vähesel määral, siis läbiviidud empiiriline uuring andis informatsiooni mõnevõrra rohkem. Kuid see vähene, mis teoreetilises osas leidus, langeb sisuliselt täielikult kokku käesolevas uuringus ilmnenuga.

E. H. Sutherlandi kirjeldus taskuvaraste tegevuste kohta (Sutherland, E. H. 1937: 44-46) ei erine sisult käesoleva uuringu raames intervjueeritute kirjeldatust. (K): *...taskuvargad tegutsevad Tallinnas kahe-kolme kaupa. Näiteks tuleb Soome mutike kottidega. Üks nagu kummardub tema ette oma kingapaelu siduma, nii, et takistab liikumist. Mutike peatub, kerge segadus, püüab mööda minna. Samal ajal haarab teine selja tagant kotist rahakoti ja läheb. Rahakotti antakse käest-kätte edasi. Nurga taga võetakse raha välja ja visatakse kott prügikasti.* (I): *...jälgitakse inimest, näiteks poes. Et kus hoiab rahakotti. Siis näiteks möödaminnes või ühissõidukis tekitatakse väike rüselus. Tasakaal kaob, tähelepanu kaob, keegi teine tõmbab rahakoti nii ära, et ei saa arugi.* (L): *...need tegutsevad ka nagu „hajutamise“ põhimõttel. Üks näiteks läheb teeb suvalise inimesega juttu, küsib kella. See tõstab käe, vasak külg jääb vabaks. Samal hetkel „komistab“ keegi otsa, „kogemata“. Tasakaal ja tähelepanu kaovad, kiired käed liiguvad.*

Samuti kirjeldas üks intervjueeritu seifivaraste tegevust sarnaselt P. Letkemannile (tsiteeritud Conklin, 1986 järgi). (K): *...tundsin proffe seifivargaid. Neid oli kolm meest. Üks oli suur ja tugev, see lihtsalt valvas. Teised kaks olid seifi kallal.*

Käesoleva uuringu tulemused viitavad, et vargad pööravad palju tähelepanu ettevalmistavatele tegevustele olenemata varguse liigist. Väga põhjalikult kirjeldas oma ettevalmistavaid tegevusi professionaalne autovaras. (T): *...valmistasin oma operatsioone väga hoolikalt ette. Saabusin linna, vaatasin auto üle, jälgisin liikumisi, planeeritavat*

toimepanemise paika. Sõitsin läbi võimalikud põgenemismarsruudid (neid oli mitu). Passisin politseijaoskonna ees ja panin kirja (või jätsin meelde – mul on hea mälu!) erimärgistusega politseiautod, mis sealt sisse-välja sõitsid.

Üldsõnalisemalt kirjeldasid ettevalmistust ka teised intervjueeritud. (J): ...tegin paar päeva eelluuret. Kui pood oli päeval avatud, käisin sees ära. Et kas on üldse midagi võtta. Enne minekut muretsesin auto ka, kasvõi ostsin. (P): ...enne otsisime töömehed ja autod. Või siis sõitsime mikrobussiga ringi ja vaatasime, kust midagi saab. Kui palgihunnik oli maas ja seda ei valvatud, kutsusime kähku tuttavad autojuhid kohale. Võis ka nii: üheksakümnendate keskpaigas olid veel metsavahid. Viisid kaks-kolm pudelit viina, näitas ise langi kätte. Ütles, et hommikuks olge kadunud. (I): ...proffidel korterivarastel on väga põhjalik planeerimine, kõik käib kiiruse peale. Minuti pealt on välja arvestatud, millal Falcki patrull kohale jõuab. Teavad ka, kus need parajasti asuvad. On omad inimesed, kes infot koguvad.

Varguse akti vahetu toimepanemisega seotud tegevusi kirjeldasid ühed intervjueeritud kui äärmiselt lihtsaid ja enesestmõistetavaid. Näiteks intervjueeritu D väitis: ... käisime koolisööklas sees. Võtsime kruvikeerajaga aknaliistud ära, klaas tuli raamist välja. Siis tassisime kraami läbi akna välja ja panime klaasi tagasi. Kui oli auto, viisime sellega ära, kui ei olnud, siis kärudega. Sarnaselt kirjeldas oma tegevusskeemi ka intervjueeritu N: ... murdsime ukse maha, käisime kogu suvila läbi ja fikseerisime asjad, mida võtta. Siis tassisime need auto peale ja sõitsime kokkuostja juurde.

Teised intervjueeritud kirjeldasid tegevusi mõnevõrra keerukamate ja spetsiifilisematena olenevalt varguse liigist. (P): ...tegime selle „paaripäevase firma“, läksime metsamajandisse ja küsisime palke osta. Maksime mingi 7000 EEK ettemaksu ka. Paberid olid võltsitud. Metsamajand ise võttis puud maha, meie läksime oma autodega järele ja kadusime siis. (T): ...signalisatsioon võetakse maha, avatakse uks (reeglina murtakse lukk titaanvõtmega, kuna muukimine on aeglasem), murtakse lahti roolilukk, käivitatakse auto ja sõidetakse minema. (L): ...mindi ühe-kahekesi poodi sisse, viisakas ja tagasihoidlikus riietuses. Need vaatasid kauba välja ja viisid sellisesse kohta, kuhu kaamerad ei vaata ja kus turvamehed palju ei liigu. Siis tulin mina sisse, läksin müüjate juurde ja palusin endale kalleid ülikondi näidata. Need vaatasid, et ma olen rikas klient ja teised said vaikselt tegutseda.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et käesoleva uuringu tulemused näivad kinnitavat varasemate uuringute tulemusi tegevuste osas, niipalju kui autoril õnnestus võrdlusandmeid leida. Kuid

samas andis uuring ka palju sellist materjali, mida käesolevas magistritöös kasutatud teoreetilisele materjalile tuginedes hinnata ei saa. Siiski on selge, et tegevuste ahel kui tehnoloogia element on Eesti varaste puhul selgelt väljatoodav.

2.4.2.3. Vahendid

Sarnaselt tegevustele ei leidunud käesoleva magistritöö raames läbitöötatud teoreetilistes materjalides palju viiteid ka varaste poolt kasutatavate vahendite kohta. Autori poolt läbiviidud empiiriline uuring andis vastavat teavet mõnevõrra rohkem. Teoreetilises kirjanduses nimetatud vahendid võib suures osas liigitada mõiste „muukriistad“ alla (vt Sutherland, E. H. 1937: 55). Ka Eesti varaste seas läbiviidud uuring osutas, et esmajoones nimetatakse vahenditena mitmesuguseid muukriistu. Asjaolu, et konkreetset vahendit ajas muutuda võivad, on mõistetav ega osuta põhimõttelistele vastuoludele.

Eesti vargad nimetasid põhiliselt lihtsamaid muukriistu. Nagu juba ülalpool öeldud, seostub märkimisväärselt suur osa neist Vasara luku avamise vahenditega. (R): *...Vasara lukku saab kahe kirjaklambriga avada. Ühele on muhk sisse keeratud ja teisel konks otsas. Siis liigutad neid lukus edasi-tagasi.* (I): *...oskan kahe traadiga Vasara lukku avada. Üks ülal ja teine all, alumisele on väike muhk sisse tehtud. Siis muudkui saed mööda lukku. Vajutab need tihvtid alla, see on kohe tunda.* (S): *...Vasara lukku saab ka patentvõtmega murda. Paned külge ja tõmbad ülespoole, mitte ei vääna kõrvale! Siis südamik murdub. Patentvõtmega on ka see eelis, et südamik jääb sinna vahele kinni. Ei kuku maha ega tee kolinat.*

Kuid viidati ka väga keerulistele muukriistadele. (E): *...olen näinud muukide komplekti, mis avab kõik ukсед. Maksis 5000 USD. See oli ühel Venemaalt tulnud vargal, juveliiritöö. Murmanski laevatehastes tehtud. Kuidagi elavhõbeda abil liigutatakse – paned muugi otsa lukuauku ja siis tagant käepidemest nagu pumpad. Elavhõbe surub tihvtid õigesse asendisse.*

Kõige keerulisemad vahendid näivad olevat autovaraste käsutuses. (T): *...olen näinud väga peent seadeldist, pakuti mulle müüa (kaks miljonit krooni). Oli üks arvutiprogramm, ilmselt kusagil Poolas tehtud. „Läppariga“ sai eemalt autosid käivitada ja seisma panna. Uutel autodel on ju arvutid peal, mis süsteemide tööd juhivad. See programm saatis signaale välja, mis auto pardaarvutit mõjutasid. Mulle näidati ühe džüibi peal ära ka, et töötab.*

Ilmselt on antud juhul tegemist pigem küll erandliku vahendiga, mis siiski autovaraste vahendite keerukust kinnitab. Samuti tuleb arvestada autovaraste võimaliku jagunemisega

mitmesse kategooriasse ning ülalkirjeldatu sarnased keerulised vahendid ei pruugi mitte kõigile neist tuttavad olla.

Sama autovaras (T) nimetas muuseas ka ainukesena intervjueeritustest tulirelva kui töövahendit.

Metsavaraste vahendid ei erine kuidagi tavapäraselt metsatöös kasutatavatest vahenditest.

(Q): *...tavalised metsateo riistad: saed, harvesterid, fiskarsid.* (R): *...autod, traktorid, saed.*

Teistest mõnevõrra erineva lähenemisega vahenditele paistsid silma poest varastajad, kes pidasid oluliseks vahendiks ka riietust. (M): *...poes varastamiseks peab olema korralikult riides, tavalise inimese välimusega. Mitte nahktagis, nokats kuklas ja nätsu närides.* (L): *...mina kandsin nokkmütsi, kuna olin kiilas, ja pikkade varrukatega särki. Käed on kuni randmeteni täis tätoveeritud.*

Kokkuvõtlikult võib väita, et uuringu tulemused vahendite osas ühtivad refereeritud kriminoloogia-alase kirjandusega ning täiendavad seda. Samuti näitas uuring, et Eesti vargad kasutavad oma tegevuses mitmesuguseid vahendeid, mis kohati sarnanevad tavaorganisatsioonide vahenditega, kohati erinevad neist. Mõnel juhul (nt metsavargad) kattuvad vahendid tavaorganisatsioonidega täielikult. See kinnitab omakorda töös püstitatud hüpoteesi.

2.4.2.4. Tulemuste seostatavus organisatsiooniteooriaga ja rakendusvõimalused

Püüdes seostada käesoleva uuringu tulemusi organisatsiooniteooria seisukohtadega ilmneb nii kokkulangevusi kui erinevusi.

Kahtlemata eksisteerivad M. J. Hatchi nimetatud kolm tehnoloogia elementi (Hatch, M. J. 1997: 128) ka varaste organisatsioonides. Kui G. R. Jones kirjeldab tehnoloogiat kombinatsioonina vilumustest, teadmistest, võimetest, tehnikatest, materjalidest, masinatest, arvutitest, tööriistadest ja teistest vahenditest (Jones, G. R. 2001: 266), siis just nii on see ka varaste puhul. Seda kinnitavad nii teoreetilised materjalid kui empiirilise uuringu tulemused. Kui püüda analüüsida käesoleva uuringu tulemusi G. R. Jonesi väljatoodud tehnoloogiate tasandite (Jones, G. R. 2001: 266) kontekstis, selgub, et ka see on võimalik. Käesoleva uuringu tulemusel kaardistatud tehnoloogia paigutub suures osas individuaalsele tasandile, osaliselt ka üksuse ehk funktsionaalsele tasandile (vt ptk 2.4.2.2. varaste tegevused). Ütlusi, mis puudutaks organisatsiooni tasandi tehnoloogiat, intervjueeritud otseselt ei andnud. Kuid see ei pruugi tähendada, et organisatsioonitaseme tehnoloogiat varaste gruppides ei esine.

Käesoleva uuringu kontekstis võis selle väljatoomist takistada nt intervjueeritute madal positsioon kriminaalses allilmas.

Teiselt poolt on ilmne, et varaste tehnoloogiaid ei ole õige analüüsida nt J. Woodwardi, (Roots, H. 2004) J. Thompsoni (Schemerhorn, J. R. Jr. et al. 1995: 241-242) või C. Perrow (Hatch, M. J. 1997: 140-141) tehnoloogiate tüpologia alusel. Tõenäoliselt ei ole ükski neist teadlastest oma teooriate väljatöötamisel arvestanud kriminaalsete organisatsioonidega ning seetõttu ei ole ka selline spetsiifiline analüüs kohane.

Samuti ei suutnud autor läbitöötatud materjalidele tuginedes paigutada varaste tehnoloogiat tootmistehnoloogia ega teenindava tehnoloogia mõiste alla. Kui võtta arvesse M. J. Hatchi poolt nimetatud kolme teenindava tehnoloogia tunnust (Hatch, M. J. 1997: 132), on ilmne, et teenindava tehnoloogiaga siin tegu olla ei saa. Varaste tehnoloogia nimetamine tootmistehnoloogiaks ei ole ilmselt samuti õige, kuna otseselt ei toodeta ju midagi. Sisendi muutmise protsess väljundiks sellisena, nagu kujutab seda organisatsiooniteooria, ju puudub.

Kokkuvõtlikult, käesoleva uuringu tulemuste võrdlemisel organisatsiooniteooria seisukohtadega leiab kinnitust töös püstitatud hüpotees. Varaste tehnoloogia on sarnane tavaorganisatsioonide omale, kuid selles leidub ka erisusi, mida nõ klassikalise organisatsiooniteooria terminite abil on keeruline seletada.

Uuringu tulemuste rakendamisvõimalused baseeruvad varaste teadmiste-oskuste, tegevuste ja vahendite kirjeldustel. Konkreetsete rakendamisvõimaluste all peab autor eelkõige silmas võimalusi vältida vargusi ja nendega tekitatavat kahju. Näiteks kui inimene tunneb taskuvaraste tegutsemise üldpõhimõtteid, siis vastavasse situatsiooni sattudes ei jää ta loodetavasti nii kergelt oma rahakotist ilma.

2.5. Struktuur

2.5.1. Tulemused

2.5.1.1. Võimuhierarhia

Varaste, nagu ka muude organisatsioonide võimuhierarhia analüüsimisel võib üheks oluliseks kirjeldamise lähtealuseks pidada informatsiooni grupi suuruse kohta. Käesolev uuring näitas, et varaste grupid ei pruugi olla suured. Kahekümnest intervjueeritust 12 (A, B, C, H, J, L, M, N, O, P, Q, S) väitsid, et nemad kuulusid 3-7 liikmega gruppi. Kümne ja enama liikmega

gruppide olemasolule viitasid 3 intervjuerit, kes enda kuulumist nendesse küll otsesõnu ei kinnitanud (E, K, T).

Kui vaadelda liidrite küsimust, selgub, et see võib olla keeruline ja mitmetahuline. Kuus intervjuerit (B, D, G, L, N, S) väitsid, et nende grupis ei olnudki mingit liidrit. Intervjueritute B, D, G puhul võib selline arvamus olla autori hinnangul seotud asjaoluga, et nimetatud kolm määratlesid end kergelt mõjutatavate inimestena ning kaasajooksikutena grupis (vt ptk 2.3.1.). Võimalik, et selline nägemus enda seisundist soodustab liidri olemasolu eitamist. Kuid teisalt ei saa kindlasti välistada ka seda, et mõningates gruppides liider tõepoolest puudub. Selline seletus kehtiks paremini ka L, N, S puhul, kes ennast kaasajooksikutena ei määratlenud.

Ülejäänud 14 intervjuerit kinnitasid siiski, et liidrid on varaste gruppidel olemas ning neile kuulub ka teatav võim. Kuid ka siin ilmneb erinevusi.

- Esiteks näib, et osal varaste gruppidest on küll nõ liidri ametipost olemas, kuid seda täitev inimene vaheldub pidevalt. Selline mehhanism näib toimivat väikestes gruppides, mis baseeruvad sõpruskonnal, tutvusringkonnal. On liider ja talle alluvad võrdsed grupiliikmed, vaheastmeid ei ole.
Liidri ameti kestus on piiritletud konkreetse varguse toimepanemise ajaga. Ehk siis, see, kes omab infot konkreetse varguse toimepanemise kohta ja võimaluste kohta, on sel hetkel liider. Enda kuulumist taolisesse gruppi kinnitasid intervjueritud A, C, H, K, M.
- Teiseks näivad eksisteerivat väikesed grupid, millel on üks muutumatu liider. Sellist seisukohta väljendasid intervjueritud J, O, P, Q, R. Ka siin on tegu vaid kahe astmega – liider ja võrdsete õigustega alluvad. Asjaolu, et antud gruppi kuuluvad mõlemad uuringus osalenud poevargad ning neljast metsavargast 3, võib viidata sellele, et nende varguste puhul on liidri roll väikeses grupis olulisem kui nt korterivaraste puhul.
- Kolmandale võimalikule võimujaoituse skeemile viitasid intervjueritud A, E, F, I, K, R, T, kes väitsid, et varaste grupid on osa suuremast süsteemist ehk kriminaalsest allilmast tervikuna. Nende käsitluses on varaste grupid mitmetasandilised, professionaalidest koosnevad ja kindla liidriga, kes omakorda alluvad kohalikele allilmaliidritele. Sellistes gruppides on liidrite astmeid mitu (2-3) ning ka kõik lihtliikmed ei ole võrdse staatusega. Liidripositsiooni iseärasuste eristamine varguse liikide kaupa ei ole ilmselt siiski õigustatud, pigem tuleb seda teha lähtudes grupi organiseerumise tasemest. Näiteks enamik

intervjueeritud korterivarastest kirjeldab oma organisatsiooni kui lõdvalt seotud muutuva liidriga gruppi. Kuid samas viidatakse (nt A, F, I), et professionaalsetel korterivarastel on juhtimine sarnaselt auto- ja metsavarastele hoopis rangemal viisil korraldatud.

Mis teeb liidrist liidri? Seda teemat puudutasid intervjueeritud F, I, K, O, P, T, kes kõik üksmeelselt väitsid, et liider peab eelkõige olema tark, autoriteetne ja organiseerimisvõimeline. Füüsilist jõudu või jõhkrust ei pidanud ükski neist liidriks oluliseks omaduseks.

Samuti olid kõik 20 intervjueeritud ühel meelel, et distsipliini aluseks grupis on tema liikmete vabatahtlik kuulumine sinna ning soov teenida raha. Kuid nagu märkisid intervjueeritud A, E, I, J, K, O, P, Q, R, tuleb juba grupis sees olles alluda liidri võimule.

Seda, et karistamine ja tasustamine grupis kuulub liidri pädevusse, kinnitas kokku 13 intervjueeritud (A, E, F, H, I, J, K, M, O, P, Q, R, T). Konkreetsetest karistustest nimetati üheteistkümnel korral füüsilisi karistusi (peksmisest kuni tapmiseni), neljal korral rahalisi karistusi (tasu vähendamine või ärajätmine, nõ „võla selga panemine“) ja kahel korral grupist väljaheitmist. Karistusviisid võivad ka omavahel kombineeruda.

Tasustamisvõimalustest nimetati kümnel korral rahalist tasustamist ja kahel korral varastatud kaubaga tasustamist. Ühel korral (I) nimetati ka tasustamisviisi, mille sisuks on see, et liider oma nimega tagab grupi liikmetele liikumisvõimaluse ja tunnustuse teatud „auväärse“ seltskonnas.

Mis puudutab värbamist, siis kahekümnest intervjueeritud 17 olid seisukohal, et see toimub aja jooksul tutvusringkonna baasil iseenesest eraldi värbamistegevust ei toimu. Vastupidist seisukohta väljendas üksnes intervjueeritud I, kes tutvusi kordagi ei maininud ning väitis, et grupid tegelevad sihipäraselt professionaalide otsimisega olenemata tutvustest. Kaks intervjueeritud (C, H) värbamise temaatikat ei puudutanud.

Huvitav on, et kokku 9 intervjueeritud (F, J, M, N, O, P, Q, R, S) käsitles varaste gruppi kui omalaadset projektiorganisatsiooni. Kui tekib võimalus mingi „töö“ teha, tuleb grupp läbi suhete võrgustiku kiiresti kokku ning läheb pärast kohe jälle laiali.

2.5.1.2 Tööjaotus ja koordineerimismehhanism

Andmeid, mis käsitlevad Eesti varaste gruppides valitsevat tööjaotust, on teataval määral juba kirjeldatud tegevusi puudutavas peatükis (vt ptk 2.4.2.2.). Kirjeldusi varaste tööjaotuse

kohta võib leida lisast E. Selles kirjeldamata näited varaste tööjaotuse kohta on koondatud lissasse G.

Tööjaotust varaste gruppides kirjeldasid kõik intervjueeritud. Erineval arvamusel oldi selles, kuidas tööjaotus gruppides kujuneb. Kuus intervjueeritud (I, J, O, P, Q, R) väitsid, et tööjaotuse grupis määrab liider; neli intervjueeritud (M, S, G, H) kinnitasid, et tööjaotus lepitakse omavahel enne „tööd“ kokku ning kolme intervjueeritu (B, C, D) väidete kohaselt kujuneb see kohapeal iseenesest. Sellele, et tööjaotus põhineb inimeste oskustel, viitas kokku 4 intervjueeritud (E, L, T, K).

Tööjaotuse eeliseid hinnates tõstsid 12 intervjueeritud (B, F, H, I, J, L, M, N, O, P, R, T) esile asjaolu, et nii jõutakse teha rohkem ja kiiremini. Koos tegutsemise puudustena nimetati seda, et nii on ohtlikum, kuna vahelejäätamise risk on suurem (B, F, G, J).

Tööjaotus näis antud uuringu tulemuste põhjal olevat teadlikumalt korraldatud ja selgem metsa- ja autovaraste gruppides (P, Q, R, E, T), mille tegutsemine meenutab mõneti väikeettevõtet. Kuid teiselt poolt viitasid hästi korraldatud tööjaotusele ka poevargad (J, O) ning üks korterivaras (I).

Grupid, mis nii organiseerunult ei tegutse (intervjueeritute endi väitel „umbes“ grupid), ei pööra tööjaotusele sellisel määral tähelepanu (nt B, C, D, S).

Mis puudutab koordineerimismehhanisme, siis on selge, et mingeid kirjalikke plaane, reegleid ja ettekirjutusi varaste gruppides ei eksisteeri. Seda ei kinnitanud ka ükski intervjueeritu. Kui mingid plaanid on, asuvad need vaid teostajate peades. Peamine koordineerimisvahend varaste gruppides on suuline kommunikatsioon.

Ühtekokku andsid intervjueeritud ütlusi koordineerimise korralduse suhtes kahekümne kolmel korral:

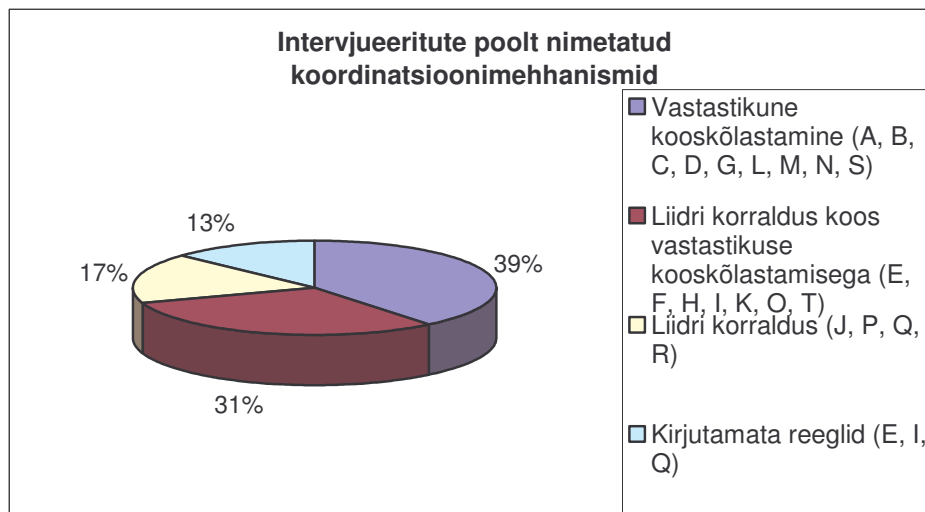
- üheksal korral (A, B, C, D, G, L, M, N, S) viitasid intervjueeritud, et tegevuse koordineerimine kohapeal toimub vastastikuse kooskõlastamise abil. See võib toimuda jooksvalt töö käigus (B, C, D), või siis läbi tegevusele eelneva kooskõlastamise. Liidri rolli konkreetse „töö“ koordineerimisel need intervjueeritud välja ei toonud.
- üheteistkümnel korral (E, F, H, I, J, K, O, P, Q, R, T) viitasid intervjueeritud, et tegevuse koordineerimisel on keskne roll liidril. Neist üheteistkümnest korrast neljal (J, P, Q, R) viidati, et koordineerimine on liidri ainupädevuses ning tema käskude üle ei arutata.

Ülejäänud seitsmel korral viidati, et otsuseid tehes jätab liider ruumi ka aruteludele ja mõningasele vastastikusele kooskõlastamisele.

- kolmel korral (E, I, Q) viidati kirjutamata reeglitele kui võimalikule koordineerimismehhanismile.

Protsentuaalselt on viidatud koordinatsioonimehhanismid kujutatud joonisel 6.

Joonis 6. Intervjueeritute poolt nimetatud koordinatsioonimehhanismid

Senini kirjeldatu puudutab nõ isikute tasandi koordinatsioonimehhanisme. Kuid uuringus õnnestus saada ka mõningaid andmeid koordineerimismehhanismide kohta gruppide tasandil. Siinkohal tuleb silmas pidada asjaolu, et intervjueeritud eristasid grupe väikesteks ja suurteks, nõ „tõsisteks gruppideks“.

- Intervjueeritud A, I, J, K, L, O, R väitsid, et väikeste, nn „umbes“ gruppide tegevust ei koordineeri keegi. Need tegutsevad seal, kus tahavad ning kooskõlastavad oma tegevusi vaid siis, kui soovivad või kui see on kasulik. Nii väitsid 5 intervjueeritud (E, L, M, P, Q), et (väikesed) grupid, mille koosseisus nemad tegutsesid, kooskõlastasid oma piirkondi teiste gruppidega. Kõigi nende väitel oli kooskõlastamise näol tegemist rahumeelsete kokkulepetega ning vägivalda ei kasutatud selleks kunagi.
- Suuremad (rohkem raha teenivad) grupid kuuluvad aga nn „ühiskassa“ koordineerimise alla (A, E, I, J, K, O, R, T). Nad kooskõlastavad oma tegevusi, tegevuspiirkondi ning maksavad teatavat protsenti oma tuludest ühiskassasse. Ka suuri grupe käsitledes ei viidanud intervjueeritud vägivaldsetele võtetele koordineerimismehhanismides.

Sarnaselt võimuhierarhia peatükis kirjeldatule näib, et ka tööjaotuse ja koordinatsioonimehhanismide iseärasuste eristamine varguse liikide kaupa ei pruugi olla õigustatud. Pigem tuleb seda teha lähtudes grupi organiseerumise tasemest. Mida sihipärasemalt ja kasumlikumalt grupp tegutseb, seda selgemini kujunevad välja tööjaotus ja koordinatsioonimehhanism ning seda tähtsamaks muutub ka liidri roll nende korraldamisel.

2.5.2. Arutelu

2.5.2.1. Võimuhierarhia

Võimuhierarhial Eesti varaste gruppides näib olevat tunnusjooni, mis sarnanevad nii E. H. Sutherlandi (Sutherland, E. H. 1937: 29-30, 33-35) kui Venemaa autorite teostes (Дикселиус, М., Константинов, А. 1995: 32, 38, 69) väljatoodule.

Kui E. H. Sutherland kirjutab, et professionaalsete varaste grupid on enamasti väikesed, sõltuvad konkreetse „töö“ iseloomust ning mitte väga püsiva iseloomuga (Sutherland, E. H. 1937: 33), siis teatud osas näib see iseloomulik olevat ka Eesti varastele. Veelgi täpsemalt langeb uuringus ilmnenu kokku B. Jacksoni järeldustega, kelle sõnul on varastel sageli püsiva organisatsiooni asemel sotsiaalsete sidemete võrgustik (tsiteeritud Conklin, 1986 järgi).

(R): *...minu tutvusringkond on väga lai, neid on igalt poolt kogunenud. Kui oli vaja midagi teha, tõmbasin kähku kamba kokku.* (F): *...allilmas on selliseid inimesi, kes pidevalt ringi liiguvad ja võimalusi otsivad. Kui nad midagi leiavad, suudavad nad väga kiiresti võrgustiku kaudu kamba kokku tõmmata.* (S): *...mina liigun sellises seltskonnas, kus on palju igasugust infot. Vajadusel saad iga kell mehed kokku ajada.*

Kuid see ei pruugi osutada võimuhierarhia puudumisele. Liidrid, kui kesksed figuurid võimuküsimustes, kerkivad esile ka sellistes sotsiaalse võrgustiku baasil moodustunud gruppides. (C): *...see, kellel oli info, oli tollel hetkel liider.* (M): *...kui kellelgi oli mingi info, siis mindi peale. Kellel oli info, oli nagu pealik ühtlasi. Ühel korral üks, teisel korral teine.* (H): *...mõnikord on juht, mõnikord pole. Kui keegi on näiteks mingi koha välja otsinud, siis tema konkreetset juhul ka tegevust juhib.*

Samuti näib Eesti varaste gruppidel olevat teatud sarnasusi E. H. Sutherlandi teooria selle osaga, mis väidab, et liidri olemasolu sõltub varaste spetsialiseerumissuunast – ühtedel on ja teistel pole (Sutherland, E. H. 1937: 34-35). Näiteks mõlemad käesolevas uuringus intervjuueeritud poevargad väidavad: (J): *...mina olin aju, mina muretsesin kokkuostjad.*

Teised ei teadnud sellest midagi, teised ei teadnud üldse mitte midagi. (O): ...minu all oli neli inimest. Püüdsin õiglase juht olla. Juht peab olema, et mingi kord valitseks.

Ja teisalt väitsid 6 intervjuueeritud (sh nt poest varastajate ja korterivaraste esindajad), et nende grupis liidrit ei olnud. (L): *...meie olime kolmekesi, pikka aega töötasime koos. Nii on kõige lihtsam, rohkem pole vaja. Juhti ka polnud, kõik olid võrdsed. (B): ...meil juhti polnud. Kõik olid võrdsed, saagi jagasime ka alati võrdselt. (D): ...elasime kõik seal kaheksandas (korteris) koos. Hommikul läksime välja, õhtul tulime tagasi, kilekotid täis. Kaup jagati võrdselt, juhti polnud.*

Samas ei saa ka kindlalt väita, et liidri olemasolu ja võimuhierarhia on üheselt varaste spetsialiseerumissuunaga seotud, kuna näiteks intervjuueeritu I viitas selgelt liidrite olulisele rollile korterivaraste gruppides. Pigem võib see olla seotud grupi organiseerumise astmega ja suurusega. Senikirjeldatu puhul oli tegu väikeste, 3-7 liikmeliste gruppidega, milles, olenemata spetsialiseerumissuunast, ei pruugigi võimuhierarhia väga selgelt välja kujuneda.

Kui vaadelda erinevusi-sarnasusi Vene autoritega, siis kohati meenutasid intervjuueeritute väited Eesti varaste kohta Venemaa vargasüsteemi (Дикселиус, М., Константинов, А. 1995: 32, 38, 69), mis on sisuliselt vastandlik Sutherlandi ja teiste läänemaailma autorite kirjeldatule. Sarnasus puudutab eelkõige mastaape. Ehkki Eesti allilma ei valitse „seaduslikud vargad“, on väidetavalt ka siin kindlad muutumatud liidrid ja range hierarhia. Teatava piirkonna allimaliidrid kontrollivad varaste organisatsioonide ja isegi organisatsioonide võrgustike tegevust. (T): *...kõige all on töömehed, kes üksteist tunnevad. Saavad käsu, teevad ära, rohkem ei tea. Nemad alluvad kokkuostjale. Kokkuostja kohal on nn „aju“, kes vaatab asju laiemalt. Ja veel kõrgemal on kohalik allilmaliider, kes kõike koordineerib. Korjab andamit ühiskassasse jne. (R): ...kui ma metsaga tegelesin, siis meil oli mitu taset. Tallinna ülemus, siis veel üks ülemus ja siis mina. Mulle allus tööbrigaad. Mehed tundsid ainult mind, arvasid, et mina olen ülemus. Aga ma andsin ainult käsked edasi. Teisi minusuguseid brigadire oli veel. Ma arvan, et Tallinna bossid maksid ühiskassasse ka. Kirjeldatu viitab mitmete juhtimistasandite olemasolule, mis on enam omane suurtele organisatsioonidele.*

Distsipliini tagamisel Eesti varagruppides näivad kesksel kohal olevat liidrid. Erinevad vaid viisid, mil viisil seda tehakse. Enamasti väitsid intervjuueeritud, et distsipliin tagatakse läbi rahumeelsete kokkulepete ja kooskõlastuste. (M): *...karistused polnud küll ranged. Meie*

võtsime seda nagu rohkem naljana. (K): ...mul pole küll olnud vaja kunagi kellelegi peksta anda. Asjad on rahumeelselt kooskõlastatud. (J): ...tülisid pole kunagi ette tulnud, et vägivalda oleks vaja kasutada.

Kuid leidus ka mitmeid viiteid liidrite poolt rakendatavate karmide meetodite kohta, mis pigem on omased Venemaa varastele. (A): *...võidakse tappa, invaliidiks peksta, „võlg selga panna“.* Selline, et ei suuda kunagi tagasi maksta. (E): *...juht võib sind ka „karjääri viia“.* Ta võib karistamiseks kedagi väljastpoolt värvata, aga võib ka lasta oma pundi meestel karistus täide viia. Et kõik näeks, mis juhtub, kui reegleid rikud. (Q): *...tean juhtumeid, kus paar külameest on karistuseks üles poodud ja surnuks joodetud. Lavastati enesetapuna. Nad rääkisid liiga palju. (O): ...kui keegi mingi seatembuga hakkama sai, andsin peksta. Pärast koostöö jätkus.*

Ülalkirjeldatu osutab, et Eesti varaste organisatsioonides toimivad võimumehhanismid võivad olla, ja ilmselt ongi, väga erinevad. Gruppe on suuri ja väiksemaid; rohkemal ja vähemal määral organiseerunuid; kindla liidriga, vahelduvate liidritega ja üldse ilma liidrita. Kõiki neid iseärasusi hõlmavat ühtset skeemi on seetõttu keeruline välja töötada. Kuid ometi on ka selline teave oluline, kuna aitab kujundada ettekujutust varagruppide struktuuride erinevustest ning soodustab selle kaudu vastavate meetmete väljatöötamist.

Kokkuvõtlikult võib väita, et käesoleva uuringu tulemused võimuhierarhia osas kinnitavad püstitatud hüpoteesi. Enamike gruppide juures joonistub võimuhierarhia küll ühel või teisel viisil välja, kuid on ka grupe, mille puhul võimuhierarhia näib puuduvat.

2.5.2.2. Tööjaotus

Käesolevas uuringus väljaselgitatud tööjaotuse iseärasuste võrdlemine teoreetilise kirjandusega osutus mõnevõrra keeruliseks. Käesoleva töö raames kasutatud teoreetiline kirjandus ei sisaldanud kuigi palju kirjeldusi varaste tööjaotuse kohta. Kuid mõnesid kokkulangevusi leidus ka selle vähese pinnalt.

J. E. Conklin (Conklin, J. E. 1986: 294) ja E. H. Sutherland (Sutherland, E. H. 1937:31) kirjutavad, et professionaalsed vargad jagavad grupi liikmete vahel ära spetsiifilised ülesanded ning iga grupi liige teeb seda osa tööst, milles ta on parim. Läbiviidud empiirilise uuringu käigus saadi mõningal määral andmeid, mis seda kinnitavad. (E): *...Kallaveres oli üks selline autovaraste punt: ühed varastasid, teised värvisid, kolmandad löid kerenumbreid üle ja tegid registreerimismärke. Oli kohe töökoda selle jaoks. Ja siis olid veel need, kes*

müügiga tegelesid. Just uute, kallite autode puhul on see oluline, sest kõik ei oska kõiki töid.

(L): ...mina näiteks olin see, kes alati kohvriga poodi sisse läks ja kauba välja tõi. Teised teadsid, et mind ei võeta kunagi kinni, vajadusel jooksen turvamehed pikali. Mina oskasin seda kõige paremini.

Enamik intervjuerituist sellist oskuste alusel spetsialiseerumist siiski välja ei toonud, rohkem viidati näiteks sellele, et tööjaotuse määrab ära liider. *(O): ...kui poodi mindi, läks iga mees selle leti juurde, mis ma olin öelnud. Ei ole nii, et kõik jooksevad kohe šampuseleti juurde. (Q): ...juht on juht ja talle peavad teised alluma. Tema ütleb, kuhu minna ja mida teha. Vastu ei hakka keegi.*

Erinevuste aluseks on tõenäoliselt erinevused valimis. Kui E. H. Sutherland kirjeldas eranditult professionaalseid vargaid, siis käesoleva uuringu valim professionaale peaaegu ei sisaldanud. Samuti puudutasid intervjueritute kirjeldused sageli nõ lihtsaid vargusi, mille puhul ongi raske spetsiifilistel oskustel põhinevat tööjaotust välja tuua. *(B): ...enne ei planeerinud nagu midagi. Suvaliselt kujunes, kohapeal. (C): ...kaks jäid valvama, kaks läksid sisse. Võtsid raha ja tehnikat. (M): ...lollim jäeti valvama. Üks muugib ja teised tassivad. (D): ...üks tassis välja, teine võttis vastu ja andis kolmandale edasi. See viis kusagile nurga taha. Kui oli auto, pandi selle peale, kui polnud, viidi kärudega.*

Viimatiesitatud tsitaadid kirjeldavad ühtlasi väheorganiseerunud grupe, mis tegutsevad suhteliselt stiihiliselt. Rohkem organiseerunud gruppide kirjeldused viitavad suuremale sihipärasusele tegevuses ja kindlale tööjaotusele. *(T): ...töömehed sõidavad paarikaupa mööda objekte. Üks võtab auto ära, teine passib eemal oma autoga. Teinekord vahetatakse osasid jälle. Siis kokkuostjatel on kohad, kuhu auto panna – peidukohad, sidemed autolammustustega, töökodadega. „Aju“ vaatab asja laiemalt: nt et Audisid on viimasel ajal palju võetud, politsei on aktiivne, jätame selle praegu katki! (R): ...mina otsisin vajaliku tehnika, saebrigaadid ja siis juhendasin neid. Ülemused ajasid igasugu pabereid välja, maksid piirkonnavolinikke ja ametnikke kinni. Hankisid raieload ja kokkuostukohad. Maha müüa oli eriti lihtne. (I): ...üks teeb ukse lahti ja lahkub. Kõik võivad seda osata, aga teeb ainult see, kes on eelnevalt määratud. Teine võtab signalisatsiooni maha ja siis ülejäänud tassivad kraami välja. See on ka juba enne teada, mida võtta tuleb. Auto ootab maja ees, keegi kusagil valvab ja peab sidet. Väga kiiresti tehakse.*

Nii võib väita, et mingil tasemel tööjaotus on Eesti varaste gruppides enamasti olemas, kuid lähtuvalt grupi organiseerumise astmest võib see olla väga erinevalt korraldatud.

2.5.2.3. Koordinatsioonimehhanism

Nagu eelnevalt öeldud, tuleb peamiseks koordinatsioonimehhanismiks varaste gruppides pidada suulist kommunikatsiooni. Suulist kommunikatsiooni koordinatsioonimehhanismina võidakse omakorda kasutada kahel erineval viisil.

Esiteks, ühtede väidete kohaselt toimub tegevuste koordineerimine läbi vastastikuse kooskõlastamise. See on põhimõtteliselt sarnane E. H. Sutherlandi poolt viidatud professionaalsete varaste vastastikuse kooskõlastamise mudelile (Sutherland, E. H. 1937: 41). (B): *...leppisime omavahel kokku. Kohapeal ei läinud kunagi vaidluseks.* (C): *...rääkisime lihtsalt enne omavahel kokku. Nii küll ei olnud, et keegi käsutas.* (N): *...me olime ju vabatahtlikult seal. Asi käis nii, et enne kui me kohale sõitsime, rääkis info valdaja teistele ära, et mis ja kus.* (L): *...enne arutasime asja koos läbi. Kes nagu paremini argumenteerida oskas, selle sõna võeti rohkem arvesse.*

Teiseks väideti, et tegevuste koordineerimisel on peamine roll liidri korraldustel. See võib viidata Venemaa mõjudele. (Q): *...pundis sees mingisugust mölisemist ei ole. Kui pealik käsib, siis nii tehakse.* (J): *...mina panin enne plaani paika ja selle järgi tegutsesimegi. Teistel polnud ju kogemustki, et midagi ütlema hakata. Nemad teadsid ainult, mida on vaja võtta.* (I): *...“papa“ ütleb, mida peab tegema. Tema käsk tuleb täita, mingit vastutöötamist ei saa olla.*

Nende kahe erineva seisukoha aluseks näib taas olevat vaatlusaluse grupi organiseerumise aste. Ehkki näiteks metsavargad toonitavad pea üksmeelselt (neljast kolm) liidri rolli olulisust koordineerimisel, ei saa neid selles mõttes siiski eriliselt pidada. Liidri olulisusele koordineerimisprotsessis on viidanud ka teiste varguse liikide esindajad, kuigi ehk mitte nii üksmeelselt. Ilmselt võib küll väita, et ühtede varaste (nt korterivaraste) seas on nõrgalt seotud ja kooskõlastava koordineerimisstiiliga gruppe rohkem kui teiste varaste (nt metsavaraste) seas. Sarnane oletus kehtib ju tegelikult ka võimuhierarhia ja tööjaotuse puhul.

Kolmandat, teoreetilises kirjanduses ehk enimmimetatud koordineerimismehhanismi – koordineerimist läbi (kirjutamata) reeglite – nimetasid intervjueritud vaid kolmel korral (E, I, Q). Nt intervjueritu I: *...brigaadis on oma kodukord, kirjutamata seadused. Ei tohi kitse panna ja töötada tuleb rangelt plaani alusel.* Kirjutamata reeglite sedavõrd vähest mainimist

ei oska autor täpsemalt kommenteerida. Võimalik, et intervjueeritud pidasid kirjutamata reegleid aprioorselt allilma lahutamatuks koostisosaks.

Kirjeldades tegevuste koordineerimist gruppide tasandil viitasid intervjueeritud ka asjaolule, et organiseerunud varaste grupid ei ole eraldiseisev nähtus, vaid osa kriminaalsest allilmast tervikuna. (I): *...suured grupid, kes teenivad kuus kümneid ja sadu tuhandeid, peavad maksma ühiskassasse. Need on kõik omavahel seotud, lepivad kokku ja arutavad asju. Kõige tipus on kohalik allilmaliider.* (K): *...kui sa selles maailmas juba sees oled, siis ei ole enam niisama. Seal on oma juhid, maksud, karistused, käsud ja keelud.*

Ülaltoodu viitab, et varaste poolt kasutatavaid koordineerimismehhanisme ei või liigitada üksnes isiku või allüksuse tasandil kasutatavaiks. Väga tõenäoliselt võib nende puhul rääkida ka organisatsiooni tasemele vastavatest koordinatsioonimehhanismidest, arvestades seejuures tegevusala spetsiifikat.

Kokkuvõtlikult võib väita, et käesoleva uuringu käigus saadi kinnitust teoreetilises kirjanduses viidatud koordinatsioonimehhanismide esinemisele Eesti varagruppide juures. Samuti vastavad tulemused töös püstitatud hüpoteesile.

2.5.2.4. Tulemuste seostatavus organisatsiooniteooriaga ja rakendusvõimalused

Varaste gruppide sotsiaalse struktuuri analüüsimine organisatsiooniteooria mõistete abil näib olevat põhijoontes teostatav. Selle tõestamiseks võib näiteks püüda analüüsida käesoleva uuringu tulemusi lähtuvalt keerukuse, tsentraliseerituse ja formaliseerituse dimensioonist.

Vargagruppide keerukus näib varieeruvat laial skaalal. Enamik käesoleva uuringu käigus intervjueeritutest väitsid end kuuluvat väikestesse, 3-7 liikmelistesse gruppidesse, mis iseenesest viitab vähesele keerukusele. Kuid samas viidati ka suurtele mitmetasandilistele gruppidele, mis hõlmavad paljusid erinevate ülesannetega isikuid ja allüksusi. Seega võib oletada, et varastel eksisteerib ka kõrge keerukuse (ja diferentseerumise) astmega gruppe.

Sarnane põhimõte kehtib ka tsentraliseerituse juures. Otsuste vastuvõtmise õigus varaste gruppides võib olla äärmiselt tsentraliseeritud ning samas võib tsentraliseerituse tase ka väga madal olla. Ehk siis, see võib varieeruda võrdsete isikute vastastikusest kooskõlastamisest liidri ainuisikulise otsuseni.

Formaliseerituse dimensiooni vaatlemine toob aga esile varaste (ja laiemalt kogu kriminaalse allilma) gruppide erisuse võrreldes tavaorganisatsioonidega. Nimelt, sellistel gruppidel ei ole kirjapandud reegleid, protseduure, poliitikaid jne. Seega, kui lähtuda eeldusest, et kõrge

formaliseerituse aste nõuab just kirjapandud reegleid, ei saa varaste grupp justkui kunagi olla kõrgelt formaliseeritud. Ja nii ei ole ilmselt ka kohane püüda asetada varaste gruppe mehhanistliku, orgaanilise ja bürokraatliku struktuuri skaalale.

Samas sobivad käesoleva uuringu tulemused kokku H. Mintzbergi teoriaga, mille kohaselt organisatsiooni kasv toob kaasa vajaduse üha uute juhtide järele (Mintzberg, H. 1996:232). Kui ühed intervjueritud kirjeldasid väikesi, ühe liidri astmega gruppe, siis teised viitasid suurtele, mitmete liidriastmetega gruppidele.

Samuti võib ilmselt väita, et varaste gruppides koordineerimismehhanismina kasutatav suuline kommunikatsioon on sarnane J. R. Schemerhorni, J. G. Hunti ja R. N. Osborni poolt nimetatud koordineerimise personaalsele meetodile (Schemerhorn, J. R. Jr. et al. 1995: 231-232)

Eelnevast ilmneb muuseas ka töös püstitatud hüpoteesi tegelikkusele vastavus – varaste organisatsioonid on üldjoontes sarnased tavaorganisatsioonidega, kuid neil on ka teatavad spetsiifilised, eristavad omadused.

Kokkuvõtlikult öeldes: organisatsiooniteooria mõisted võivad oluliselt kaasa aidata varaste gruppide struktuuri analüüsimisele, kuid arvestada tuleb ka võimalusega, et mõnel puhul ei pruugi selline analüüs teostatav olla.

Mis puudutab käesoleva magistritöö rakendusvõimalusi, siis sarnaselt tehnoloogiaga on ka struktuuri analüüsi puhul peamine väärtus võimalus kasutada kogutud informatsiooni varguste vastaste meetmete väljatöötamiseks. Näiteks on varagruppide võimalike struktuuride tundmisest kasu operatiivjälituslike meetmete väljatöötamisel, mis aitavad nimetatud gruppe mõjutada. Sotsiaalsete sidemete võrgustikul baseeruv korterivaraste grupp eeldab kindlasti teistsuguseid lähenemismeetodeid kui suhteliselt range hierarhiaga metsavaraste jõuk. Spetsiifiliste meetodite väljatöötamine oleneb siin aga paljuski konkreetse jälitusametniku leidlikkusest.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö tulemused näitavad, et autori eesmärk – analüüsida tavapäraselt kriminoloogia huvifääri kuuluvat ainestikku organisatsiooniteooria terminite abil – osutus teostatavaks. Kui maailmas on H. Abadinsky (Abadinsky, H. 2003: 2-3) ja D. Cressey (tsiteeritud Conklin, 1986 järgi) juba varem viidanud organisatsiooniteooria kasutatavusele organiseeritud kuritegevuse analüüsis, siis käesolev uuring viitab, et samu analüüsi aluseid saab kasutada ka Eesti varagruppide puhul. Autor on seisukohal, et organisatsiooniteooria mõistetest ja lähenemistest võib luua hästi kasutatava raamistiku varaste gruppide uurimiseks.

Sellist autori esialgset oletust kinnitab juba töös käsitletud teoreetilise materjali analüüs. Magistritöös refereeritud tuntud kriminoloogide teostes leidub kirjeldusi, mis viitavad, et põhimõtteliselt on kirjeldatud nähtusi, mida organisatsiooniteoreetikud nimetavad eesmärkideks, tehnoloogiaks ja struktuuriks. Siinkohal tuleb küll lisada, et ükski refereeritud autor ei ole püüdnud teadlikult oma analüüsi organisatsiooniteooriale üles ehitada. Organisatsiooniteooria mõistete kasutamine varaste gruppide analüüsiks lähtub üksnes magistritöö autori subjektiivsetest seisukohtadest.

Asjaolu, et organisatsiooniteooria lähenemisi on võimalik kasutada kriminoloogia valdkonda jäävate probleemide analüüsimiseks, ei tähenda autori jaoks siiski seda, et organisatsiooniteooria ja kriminoloogia oleks ühitatavad kõigis punktides. Kumbki teadus on piisavalt mahukas, et sisaldada ka hulgaliselt spetsiifilisi, teistele teadustele halvasti kohaldatavaid või kohaldamatuid teooriaid. Nii võib käesoleva magistritöö kontekstis rääkida pigem mitmetest kokkupuutepunktidest kahe teaduse vahel. Nende kokkupuutepunktide täpsemal vaatlemisel võib saada olulist informatsiooni mõne kuritegevuse valdkonna kohta.

Mis puudutab läbiviidud empiirilise uurimuse tulemuste vastavust refereeritud kriminoloogilistele teooriatele, siis valdavas enamuses langevad seisukohad kokku. Autori hinnangul ei ilmnenu empiirilise uurimuse tulemustest ühtki asjaolu, mis oleks põhimõtteliselt vastuolus varem kirjeldatuga. Pigem langevad seisukohad enamasti üllatavalt täpselt kokku. Üksikuid seisukohtade erinevusi võib vaadelda kui Eesti-spetsiifikat või täiendust senistele seisukohtadele, samuti võivad need olla tingitud valimite erinevustest.

Eesmärkide osas tuli läbiviidud empiirilise uurimuse tulemuste kokkulangevus teoreetilise materjaliga eriti selgelt esile. Nii nagu mujal maailmas, näevad ka Eesti vargad oma tegevuse

peamise eesmärgina raha ja materiaalse kasu saamist, seda kinnitas 80% intervjueeritust olenemata toimepandud varguse liigist. Ainus eesmärk, mis käesolevast uurimusest välja ei tulnud, on M. Åkerströmi (Åkerström, M. 1985: 224) väljapakutud motiiv, et varas soovib „üle trumbata süsteemi“. Kuid sellist eesmärki ei ole välja toonud ka ükski teine refereeritud autor.

Kui rääkida raha ja materiaalse kasu saamisest kui eesmärgist, tuleb siiski täpsustada, et see ei pruugi olla päris korrektne. Päris täpselt öeldes on varaste tegelik eesmärk sageli see, mida raha eest endale lubada saab. Intervjueeritute endi väidete kohaselt on see nn „normaalne elu“ või „muretu elu“.

Peamine probleem eesmärkide temaatikas, mis käesoleva uurimuse käigus esile tõusis, seondub eesmärkide tasanditega. Nimelt, intervjueeritute vastustest selgus, et eesmärkidenä käsitletakse enamasti individuaalse tasandi eesmärke. Muuhulgas viitab see ka ühele olulisele erinevusele organisatsiooniteooria ja kriminoloogia vahel. Ehk siis, organisatsiooniteooria vaatleb organisatsioone ja selles toimivaid protsesse, käsitletud kriminoloogiateooriad keskenduvad aga rohkem üksikisiku tasandile.

Autor mõnab, et refereeritud kriminoloogia-alastest seisukohtadest mõjutatud intervjuu küsimustik võis nihutada tähelepanu keskme organisatsioonitasandi eesmärkidelt individuaalse tasandi eesmärkidele. Ning samuti selgus intervjuude käigus, et organisatsioonitaseme eesmärkide täpsemaks uurimiseks oleks otstarbekas korrigeerida valimi koosseisu.

Käesolevale uurimusele allutatud valimi liikmed käsitlesid eesmärke sel viisil, nagu võimaldas nende staatus. Kuritegelik grupp ei taotle oma tegevuse eesmärkide teadvustamist kõigile liikmetele, see tema oluline erinevus tavaorganisatsioonist. Nii muutub seal erinevate tasandite eesmärkide teadvustamisel võtmeteguriks isiku staatus.

Kuid kindlasti ei või väita, et käesolevas magistritöös kasutatud valimi ja küsimustiku abil läbiviidud empiiriline uurimus organisatsiooni tasandi eesmärkidele ei osutanud. Vastupidi, antud uurimuse põhjal selgus, et vargagrupi olulisemad organisatsioonitaseme eesmärgid seostuvad varastatu realiseerimisega.

Kui eesmärkide osas olid intervjueeritud sarnastel seisukohtadel, siis tehnoloogia elementide vaatlemine tõi mõnevõrra rohkem esile vargusespetsiifilisi aspekte. Enim puudutab see varaste poolt varguste toimepanemiseks kasutatavaid vahendeid, mis tundub ka loogiline

olevat. Metsavaraste poolt kasutatav metsatehnika on kindlasti väga spetsiifiline nähtus varaste vahendite koguarsenalis. Sama võib öelda ka autovaraste vahendite kohta, mis kohati tunduvad olevat väga keerukad. Näib isegi, et teatavate autovaraste poolt kasutatavate vahendite keerukuse astmele ei vasta ühegi teise käsitletud varguseliigi vahendid.

Uurimuse käigus väljaselgitatud, varaste poolt kasutatavad vahendid jagas autor tinglikult kahte gruppi nende tuntuse alusel varaste jaoks. Esimese grupi moodustavad nn üldtuntud vahendid, mida näivad tundvat kõigi varguse liikide esindajad. Sinna alla kuuluvad eelkõige igasugused muukriistad, millest omakorda tõusevad huvitava nähtusena esile Vasara luku muukimise ja murdmise vahendid. Teise grupi moodustavad nn spetsiifilised, konkreetse varguseliigi puhul kasutatavad vahendid, millele on juba ülalpool metsa- ja autovaraste kontekstis viidatud.

Varastele vajalikest teadmistest-oskustest tõusevad eelkõige esile nn universaalsed oskused, ehk oskused, mis ei ole otseselt konkreetse tegevusaktiga seostatavad. Siia kuuluvad julgus ja enesevalitsemise võime, manipuleerimisvõime, loovus ja organiseerimisvõime. Teise ja autori jaoks mõnevõrra üllatuslikult väiksemasse teadmiste-oskuste rühma kuuluvad aga spetsiifilised tööoskused, näiteks muukimisoskus.

Nii universaalsete kui spetsiifiliste teadmiste-oskuste hulgas on neid, mida peavad oluliseks kõigi varguse liikide esindajaid. Hea näitena sobivad siia muukimisoskus ja enesevalitsemise oskus. Ja teisalt, universaalse oskuse alla liigitatav organiseerimisvõime näib olevat oluline vaid ühe varguseliigi – metsavarguse – jaoks.

Uurimuses tuleb ka esile, et konkreetset liiki teadmiste-oskuse omamise vajaduse võib määrata varga kokkupuude teise inimesega. Taskuvargad ja poest varastajad, kes oma tegevuses on sunnitud otseselt inimesi mõjutama, peavad tähtsamaks sotsiaalseid oskusi. Ehk siis oskusi, mida autor on töös liigitanud universaalsete oskuste alla.

Uurimuse käigus väljaselgitatud tegevused jagas autor samuti kahte suuremasse gruppi. Need on ettevalmistavad tegevused (käesoleva uuringu põhjal objekti jälgimise, eelinfo kogumise ning vahendite hankimisega seonduvad tegevused) ning varguse vahetu toimepanemisega seotud tegevused. Viimased on seotud konkreetse varguseliigiga ning toovad taas selgemalt esile spetsiifilisuse aspektid.

Tegevusi puudutavaid peatükke üldistades tasub ehk huvitava asjaoluna esile tuua, et intervjuueeritud, kes olid toime pannud vargusi korteritest ja muudest ruumidest/hoonetest,

oskaside paremini kirjeldada ettevalmistavaid tegevusi. Autor oletab, et varguse vahetu toimepanemise akt näib antud liiki varastele niivõrd lihtsa toiminguna, et seda ei suudetagi osadeks lahti võtta.

Samuti tuleb mainida, et varaste tegevused ei ole reeglina standardsed, vaid võimaldavad paindlikku lähenemist. See näib antud uurimuse põhjal olevat omane kõigile käsitletud varguseliikidele.

Vaadeldes varaste tehnoloogiat tervikuna, võib käesolevale uurimusele tuginedes väita, et eelkõige paigutub see individuaalsele tasemele. Kuid samas leidub intervjueritute jutus ka selgeid funktsionaalse taseme tehnoloogia kirjeldusi. Organisatsioonitaseme tehnoloogiale osutavad vaid mõningad viiteid ning selle valdkonna täpsemat kirjeldamist mõjutas autori hinnangul oluliselt intervjueritute (madal) staatus kuritegelikus ilmas.

Kui varaste gruppide tehnoloogia elementide vaatlemisel võis üheks eristamise aluseks võtta varguseliigi, siis struktuuri elementide analüüsil tõusis olulise eristava momendina esile grupi organiseerumise aste. See näib intervjuude põhjal mõjutavat nii võimuhierarhia, tööjaotuse kui koordineerimismehhanismi kujunemist. Seostada erinevusi neis punktides varguse liigiga ei pidanud autor läbiviidud empiirilisele uurimusele tuginedes õigustatuks.

Varaste gruppide võimuhierarhiat uurides selgus, et osadel gruppidel ei pruugi olla liidrit mitte mingis vormis. Nii väitis ca 1/3 intervjueritutest, kelle hinnangul on „grupis kõik võrdsed“. Suurem osa intervjueritutest siiski kinnitas liidri olemasolu grupis, kuid samas nende arvamused antud küsimuses täielikult ei kattunud.

Esiteks näivad eksisteerivat grupid, milles liidrid vahelduvad vastavalt konkreetsele „tööle“. Kes hangib teabe mingi võimaluse kohta varastada, juhib sellel korral tegevust. Teiseks viidati gruppidele, millel on kindel, muutumatu liider, kes alati, olenemata situatsioonist, tegevust juhib. Kuid liidrite astmeid on sellises grupis vaid üks.

Nimetatud kaks võimalikku juhtimisskeemi näivad olevat omased pigem väikestele gruppidele. Samuti näib, et selliste väikeste gruppide näol ei pruugi alati olla tegu kindlalt piiritletud isikute ringiga, vaid sotsiaalsel võrgustikul baseeruva tutvuskonnaga. Vajadusel tullakse kiirelt kokku, „tehakse töö ära“ ning minnakse jälle laiali. Selline omalaadne projektimeeskond võib autori hinnangul osutada väga efektiivseks turvalisuse tagamise vahendiks.

Kolmandat liiki kirjeldused puudutavad aga suuri grupe, millel näib alati olevat kindlalt piiritletud liikmeskond ja ka liidrite hierarhia. Need on grupid, mis tegutsevad väga organiseeritult ning on oma tegevuses tihedalt seotud organiseerunud kuritegeliku allilmaga üldiselt.

Distsipliini tagamise peamiseks aluseks pidasid intervjueeritud vabatahtlikku kuulumist gruppi ning eelkõige soovi teenida raha. Ergutuste ja karistuste jagamist pidas siiski enamik liidri pädevusse kuuluvaiks.

Samas ei näi liidri roll olevat nii määrav tööjaotuse korraldamisel. Pigem viitasid intervjueeritud tööjaotuse kujunemisele lähtudes oskustest, lähtudes eelnevast kooskõlastamisest ning samuti iseeneslikule tööjaotuse kujunemisele kohapeal. Kuid siingi tuleb arvestada grupi organiseerumise astmega. Organiseerunumates ja suuremates gruppides näib kooskõlastamine tööjaotuse kujundamisel olevat märgatavalt väiksema tähtsusega kui liidri juhised.

Peamine koordineerimisvahend varaste gruppides on autori hinnangul suuline kommunikatsioon. See on ka üks olulisemaid aspekte, mis eristab varaste grupe tavaorganisatsioonidest. Uurimuses ei leidnud kinnitust, et varaste gruppides kasutatakse tegevuse koordineerimisel kirjalikke plaane, reegleid või ettekirjutusi. Selles valguses on mõnevõrra üllatav, et intervjueeritud ise viitasid väga vähe kirjutamata reeglite osakaalule koordineerimisel. Peamiseks pidasid nad hoopis liidri antavaid juhiseid, kuid pea sama palju nimetati ka vastastikust kooskõlastamist. Üldjoontes olenes selline erinev käsitlus taas intervjueeritute poolt kirjeldatud gruppide organiseerumise astmest.

Koordineerimise iseärasusi gruppide tasandil näivad mõjutavat grupi suurus ja organiseerumise aste ning sellest tulenevalt nende tegevuse kasumlikkus. Väikesed, suhteliselt stiihiliselt tegutsevad grupid ei allu reeglina mingile ülaltpoolt lähtuvale koordineerimisele. Vajaduse ja tahtmise korral kooskõlastavad nad oma tegevusi teiste samasuguste väikeste gruppidega. Kui aga grupp kasvab suuremaks, tegutseb üha sihipärasemalt ning teenib aina suuremat kasumit, tuleb tal hakata arvestama teatava ülaltpoolt lähtuva koordineerimisega. Eestis näib selliseks koordineerivaks keskuseks olevat nähtus, mida nimetatakse ühiskassaks.

Läbiviidud empiiriline uurimus tervikuna osutas, et ka varguse kui vaid ühe kuritegevuse osa näol on tegu mahuka, keerulise ja mitmetahulise probleemide kogumiga. Käesoleva

magistritöö raames läbiviidud empiiriline uurimus andis vaid ühe võimaliku varagruppide eesmärkide, tehnoloogia ja struktuuri kirjelduse. Seejuures on antud kirjeldus autori hinnangul piisavalt üldine selleks, et jätta ruumi palju detailsematele uuringutele.

Autor on seisukohal, et edaspidiste sarnaste uurimuste läbiviimisel oleks otstarbekas kitsendada uuritavate probleemide ringi. See võimaldaks põhjalikumalt süveneda erinevatesse spetsiifilistesse küsimustesse ning anda täpsemat teavet varaste gruppide toimimise kohta. Tuginedes käesoleva uurimuse tulemustele oleks autori hinnangul edaspidi otstarbekas uurida varagruppide eesmärke, tehnoloogiat ja struktuuri üksteisest eraldi. Samas võib väita, et uurimuse tulemused kinnitasid hüpoteesi ning täitsid üldjoontes töös püstitatud eesmärgi. Ning on ka enesestmõistetav, et ühe magistritöö maht ei võimalda kõike varagruppidesse puutuvat ammendavalt seletada.

Ülaltooduga haakub otseselt ka käesoleva magistritöö rakendatavuse küsimus. Kindlasti seisneb teatav osa töö väärtusest selles, et ta annab ühe võimaliku lähtekoha detailsemate uurimuste läbiviimiseks antud valdkonnas. Konkreetsemalt viitab töö näiteks probleemidele, mida tuleks silmas pidada valimi moodustamisel sarnase uuringu läbiviimiseks.

Teine osa töö väärtusest seisneb uurimusega kogutud infos, mida on autori hinnangul võimalik kasutada erinevate eluvaldkondade spetsialistidel varaste tegevuse piiramiseks. Ja teiselt poolt võib kogutud infost kasu olla ka tavakodanikele, kes oma professioni tõttu varastega igapäevaselt kokku ei puutu. Konkreetsemalt võiks kasu tavakodanikule avalduda näiteks varaste tööriistade ja tegevuste tundmises. Nimetatud teadmiste oskuslik ärakasutamine võib vähendada varguse ohvriks langemise ohtu.

Käesoleva magistritöö tulemused selgitasid mitmeid Eesti varaste organisatsioonide eesmärke, tehnoloogiat ja struktuuri puudutavaid aspekte. Samas on selge, et ka varaste maailm muutub ja areneb pidevalt. Et mõista selle arengu dünaamikat ning teha üldisemaid järeldusi, oleks otstarbekas viia läbi täiendavaid uurimusi. Autorile endale pakuks huvi eesmärkide temaatika täpsem uurimine, kuivõrd just selles punktis jäi veel mõndagi ebaselgeks.

VIITED

- Abadinsky, H. (2003). *Organized Crime*. U.S.A.: Wadsworth/Thomson Learning.
- Alas, R. (2004). *Juhtimise alused*. Tallinn: Külim.
- * Aromaa, K. (1983). *Varkaan ammatti ja sen tuki-instituutiot*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 57.
- * Clinard, M. B., Abbott, D. J. (1973). *Crime in Developing Countries: A Comparative Perspective*. New York: Wiley.
- Conklin, J. E. (1986). *Criminology*. New York: Macmillan Publishing Company.
- * Cressey, D. (1972). *Criminal Organization*. New York: Harper & Row.
- Daft, R. L. (2001). *Organization Theory and Design*. United States of America: South-Western College Publishing.
- Dawson, S. (1992). *Analysing Organisations*. London: The Macmillan Press Ltd.
- Eesti piirkondlik statistika 1993*. (1995). Tallinn: Statistikaamet.
- Eesti statistika aastaraamat 2003*. (2003). Tallinn: Statistikaamet.
- Eesti statistika aastaraamat 2004*. (2004). Tallinn: Statistikaamet.
- Gabriel, Y., Fineman, S., Sims, D. (2000). *Organizing & Organizations*. London: SAGE Publications.
- Hatch, M. J. (1997). *Organization Theory: Modern, Symbolic, and Postmodern Perspectives*. New York: Oxford University Press Inc.
- * Jackson, B. (1969). *A Thief's Primer*. New York: Macmillan.
- Jones, G. R. (2001). *Organizational Theory: Text and Cases*. New Jersey: Prentice Hall.
- Kivivuori, J. (1992). *Varas varkaana: Tutkimus varkaan itseymmärryksen kulttuurisista ehdoista*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 114.
- Laine, M. (1997). *Sissejuhatus kriminoloogiasse ja hälbiva käitumise sotsioloogiasse*. Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia.
- Leimann, J., Skärvald, P.-H., Teder, J. (2003). *Strateegiline juhtimine*. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool/ Külim.

- Leps, A. (1991). *Kuritegevus Eestis*. Tartu: Eesti Akadeemiline Õigusteaduse Selts.
- * Letkemann, P. (1973). *Crime as Work*. New Jersey: Prentice Hall.
- Martson, D. (1873). *Jaan Kain: üks maailma kuulus pea kelm ja waras. Üks jut tema enesest räägitud*. Tallinn.
- * Maurer, D. (1955, 1964). *Whiz Mob: A Correlation of the Technical Argot of Pickpockets with Their Behavior Pattern*. New Haven, Conn.: College & University Press.
- Mintzberg, H. (1996). The Five Basic Parts of the Organization. In Shafritz, J. M., Ott, J. S., *Classics of Organization Theory* (pp. 232-244). U.S.A.: Harcourt Brace College Publishers.
- Nurmoja, M. (2003). *Organisatsioonikäitumine*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia Kirjastus.
- Raska, E. (2002). *Kriminoloogia*. Tallinn: Juura.
- Raska, E. (1980). *Seadusega pahuksis: portreevisand noorest kurjategijast*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Saar, J., Markina, A., Ahven, A., Annist, A., Ginter, J. (2002). *Kuritegevus Eestis 1991-2001*. Tallinn: Juura.
- Saar, J. (2003). *Õigusvastane käitumine alaealisena ja kriminaalsed karjäärid: Eesti 1985-1999 longituuduuringuse andmetel*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Schemerhorn, J. R. Jr., Hunt, J. G., Osborn, R. N. (1995). *Basic Organizational Behavior*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Scholtes, P. R. (2001). *Juhi käsiraamat: kuidas motiveerida meeskonda ja jõuda parima tulemuseni*. Tallinn: TEA.
- Scott, R. W. (2003). *Organizations: Rational, Natural and Open Systems*. New Jersey: Prentice Hall.
- Sootak, J., Pikamäe, P. (2004). *Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 2., täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne*. Tallinn: Juura.
- Sutherland, E. H. (1937). *The Professional Thief*. Chicago: University of Chicago Press.
- Vadi, M. (2001). *Grupid organisatsioonis*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. (tekstis viitamisel: Vadi, M. 2001b: lk nr)
- Vadi, M. (2001). *Organisatsioonikäitumine*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. (tekstis viitamisel: Vadi, M. 2001a: lk nr)

Valk, A. (2001). *Juhtimise alused*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia Kirjastus.

Veimer, J. (2000). Kaotajate diskursus Eesti üleminekuühiskonnas. Viive-Riina Ruus, *Kõnelev ja kõneldav inimene: Eesti erinevate eluvaldkondade diskursus* (lk. 112-127). Tallinn: TPÜ Kirjastus.

Üksvärav, R. (2003). *Organisatsioon ja juhtimine*. Tallinn: TTÜ Kirjastus.

Åkerström, M. (1985). *Crooks and Squares: Lifestyle of Thieves and Addicts in Comparison to Conventional People*. New Brunswick: Transaction Books.

Дикселиус, М., Константинов, А. (1995). *Преступный мир России*. Санкт-Петербург: БИБЛИОПОЛИС.

* Пирожков, В. Ф. (1998). *Криминальная психология*. Москва: Ос-89.

Родин, Д. П. (1991). Воры. Гернет, М.Н. *Преступный мир Москвы* (145-162). Москва: МХО „ЛЮКОН“.

Publitseerimata allikad

Ilm, U. (1999). *Süüdimõistetute kriminaalne subkultuur slängis ja tätoveeringutes*. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool (magistritöö, juhendaja: M. Heidmets)

* Mölder, A. (1998). *Alaealiste kurjategijate väärtusorientatsioonid: 1997/1998*. Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia (lõputöö, juhendaja: J. Veimer).

* Raag, T. (1997). *Kinnipeetavate noorukite sotsialiseerumisoludest ja väärtusorientatsioonidest: Maardu Vangla AD 1997*. Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia (lõputöö, juhendaja: J. Veimer).

Roots, H. (2003). *Juhtimise alused. Loengumapp*. 2003/2004 õppeaasta sügissemester.

Roots, H. (2004). *Organisatsiooniteooria. Loengumapp*. 2003/2004 õppeaasta kevadsemester.

Tükk, M. (2001). *Eesti varaste subkultuuri iseärasusi*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia (lõputöö, juhendaja: U. Traat).

Õigusaktid

Karistusseadustik. Vastu võetud 6.06.2001. a seadusega (RT I 2001, 61, 364), jõustunud 1.09.2002. a.

Kriminaalkodeks. Vastu võetud 7.05.1992. a seadusega (RT 1992, 20, 287 ja 288), jõustunud 1.06.1992. a.

Ajakirjanduslikud allikad

Püüa, M. (2001, 16. märts). Autovarga portree. *Luup*, 13 (130), 10-13.

Reest, V. (2000, 24. jaanuar). Seifikuningate patukahetsus. *Luup*, 2 (111), 39-41.

LISAD

Lisa A. Intervjuu küsimustik

EESMÄRGID

1. Räägime kõigepealt natuke Sinust endast (Kust oled pärit? Perekond? Kus õppisid, kellena töötasid? Kuidas vanglasse sattusid? Mille eest?)
2. Mis arvad, miks Sa siia (vanglasse) oled jõudnud (Riigi kehv sotsiaalpoliitika? Halvad sõbrad? Ebaõiglane kohtusüsteem? Õnnetu saatus?)
3. Aga kuidas Sa tegelikult elada tahaksid (Rikkalt, mugavalt, rahulikult? Või oled praeguse olukorraga rahul?)
4. Mida Sa pead õigupoolest elus põhiliseks, mida üks mees saavutama peab (Perekond, raha, edukus, haridus ja asjatundlikkus omal alal?)
5. Mis Sa arvad, kuidas elus tegelikult neid eesmärke kergem saavutada on (Ausal teel või ebaausal teel? Tegelikult varastavad ju kõik?)
6. Kas oled selle teega üldjoontes rahul, mille sina valinud oled (Kui jah, siis miks, kui ei, siis miks? Oled saanud elus selle, mida tahtsid?)
7. Kas oskad öelda, miks just sellise tee valisid (Põnevus, juhus, sõbrad, alkoholi/narkootikumi mõju, soovisid kiiresti rikastuda, lihtsalt ära elada oli vaja, ei osanud muud tööd?)
8. Mõtiskle natuke sellisel teemal: kas kellelegi ühiskonnast võib tegelikult kasulik olla, et varastamine eksisteerib (Õiguskaitseorganid, kuna nad saavad tööd? Ebaausad kodanikud, kes saavad varastatud kraami odavamalt osta? Ühiskonnale on vaja mingi ühise vaenlase olemasolu, kellele näpuga näidata?) Oled sellel teemal äkki juba varemgi mõelnud?
9. Mis Sa arvad, milliseks kujuneb su tulevik (Fantaseeri veidi. Mida sa teed 5-10 a pärast? Mida su sõbrad teevad 5-10 a pärast? Aga kuidas Sa tahaks, et 5-10 a pärast elu oleks? Kuidas elad pensionieas?)

TEHNOLOOGIA

1. Olen kuulnud, et Sa oled omal alal päris „kõva käsi“. Kuidas kommenteerid (Nõustud, ei nõustu? Põhjenda mõlemal juhul)
2. Kas tunned mõnda inimest, kes tõesti on suur professionaal (Nime ei taha teada. Mõni sinu sõber või oled lihtsalt kuulnud? Miks teda siis professionaaliks peetakse?)
3. Mis teeb professionaalist professionaali, mis Sina arvad (Oskused, teadmised, töö edukus, töövahendid, töövõtted, tegevused, töö kiirus?)
4. Mis Sa arvad, kuidas professionaaliks saadakse (Sünnitakse, õpitakse? Kas igäiks võib saada või peab eeldusi ka olema? Milliseid siis nimelt?)
5. Kuidas Sa hindad, kas enamasti võetakse „töö käigus“ juhuslikke asju, või näiteks spetsialiseerutakse millelegi kindlale (Kas on nt erinevusi professionaalide ja algajate vahel? Kas oskad öelda, millele võidakse spetsialiseeruda?)
6. Tahaksid sa veidi arutleda sellise asja üle: kas vargale piisab sellest, kui ta on kunagi ühe kindla tegevusskeemi ära õppinud? Kas sellega saab kogu ülejäänud elu hakkama? Või

peab ka varas nõ progressiga kaasas käima? Too mõni näide, kui pead vajalikuks (mina ei soovi kuulda sinu enda lugu. Räägi nt midagi, millest oled kuulnud)

7. Tahad Sa kirjeldada, kuidas toimub mingi objekti varastamine, algusest lõpuni (Vali ise juhtum ja objekt. Küsida vaid siis, kui on piisavalt alust eeldada kinnipeetavalt avameelsust)

STRUKTUUR

1. Kas Sul oli väljas palju sõpru? Aga siin?
2. Kas sõbrad olid nõ tavalised inimesed või tegutsesid ka samal alal kui Sina (Kas põhimõtteliselt võib öelda, et elukutse määrab sõbrad?)
3. Kuidas Sulle näib, kas varastatakse põhiliselt koos sõpradega/kaaslastega või üksinda? (Miks see Sinu arust nii või teisiti on? Kas üht või teistviisi talitamine on kuidagi kasulik, otstarbekas?)
4. Öeldakse, et „koos jõuab rohkem“ ja „mitu pead on mitu pead“ jne. Kas oled nõus, et ka varastamise puhul on mitmekesi lihtsam asju ajada (Suurem saak? Kiirem töö?)
5. Mõtles natuke mõne Sinu ala professionaali peale, keda Sa tead (mulle ei pea ütleva). Kas tema suudaks üksi teha kõiki töid otsast lõpuni või mitte (Kas teda abistatakse kuidagi töö tegemisel? Kas tema abistab ka teisi? Kuidas see toimub?)
6. Kas oskad hinnata või oled kuulnud, kui suur võiks üks edukas grupp olla (Miks just nii suur?)
7. Mis sa arvad, kas ka varaste gruppidel peaks juht olema, või saab seal ilma selleta edukalt hakkama (Miks? Milline peaks olema hea juht?)
8. Kas üldiselt ollakse oma grupikaaslastega sõbralikes-vabatahtlikes suhetes või mitte (Kas töötamine toimub vabatahtlikult, vastastikuste kokkulepete alusel? Kas on kedagi, kelle sõna rohkem maksab? Kas on näiteks keegi, kes võiks sundida Sind mingit töötset tegema, kui Sa seda ise ei taha? Kas see oleks üldse võimalik ja kuidas?)
9. Kas sellistes gruppides võib igäüks ise otsustada, mida teeb, või peab kuidagi teistmoodi tegutsema (Kooskõlastama? Kellelegi aru andma? Mingeid reegleid järgima?)
10. Kas oled näiteks kuulnud, et kedagi on kusagilt grupist välja heidetud (Miks seda tehakse? Kes seda otsustab – kõik koos, süüdlane ise, keegi kolmas?)

Lisa B. Intervjuu tulemuste töötlemise tabel

Tabel B1

ÜLDIST	
EESMÄRGID	
TEHNOLOOGIA	
Teadmised-oskused	
Tegevused	
Vahendid	
STRUKTUUR	
Võimuhierarhia (grupi suurus distsipliin, ergutused, karistused	
Tööjaotus	
Koordinatsiooni- mehhanism	
VÄRBAMINE	
KOOLITUS/ EKSAM	
SUHTED TEISTE GRUPPIDEGA	

Tabel B2. Näidis: intervjueritu T vastuste tabel

ÜLDIST	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Intervjueritu T, autovaras ✓ Pärit Tartust. Tegutses autovargana nii seal kui ka mujal üle kogu Eesti (v.a saared). Ütleb, et kui vaja, oleks ka saartelt varastanud. Seal on küll raskem, sest kõik on omavahel seotud. ✓ Õppinud autoremondilukksepaks (kool jäi pooleli). Enda sõnul autofanaatik, töötanud Mercedese esinduses ✓ Vanglasse sattumist peab enda lolluseks, tegi profile lubamatuid vigu. Näib olevat orienteeritud kuritegelikule ilmale.
EESMÄRGID	<ul style="list-style-type: none"> ✓ „Eesmärk on kõigil üks, saada raha“. Tema varastas, andis auto üle ja rohkemast ei huvitunud. Liiga palju teadmine võib ohtlikuks saada. Siiski teab, et luksusmasinad lähevad suures osas Eestist välja. ✓ Ühe kuuga teenis väidetavalt 400 000 EEK. Kogu intervjuu kestel näib pidevalt väärtustavat raha. ✓ Väidab, et tegutses nagu FIE. Täitis erinevaid tellimusi: tuttavatelt, allilmalt. Tema varastatud autod läksid välismaale, aga neid kasutati ka kohalike kuritegude toimepanemiseks. ✓ Ütleb, et niisama ei istu, kõrvale on pandud piisavalt. ✓ Väidab, et autovargus ei tasu enam Eestis ära. Autode hinnad on langenud ja politsei töö pidevalt täiustub. ✓ Vargustest on otse loomulikult kasu kokkuostjatele, edasimüüjatele. ✓ Tulevikule ei ole mõelnud. Vanglasse tagasi ei taha ja autovargustega tegeleda ka ei plaani enam. Samas, kui väga ahvatlev pakkumine tehakse, siis miks mitte
TEHNOLOOGIA	
Teadmised-oskused	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Peab end profiks, juua täis peaga ei töötanud kunagi. ✓ Profi puhul peab oluliseks fanaatilist pühendumist asjale, huvi antud ala vastu. ✓ Teadmisi tuleb pidevalt täiendada, et kursis olla autode uute turvasüsteemidega. ✓ Kiirus tegutsemises on oluline (tema suutis enda sõnul auto ärandada kiiremini kui kõrvalseisja suitsu ära tõmbas. Ükskord mingi kliendiga olid katsetanud). ✓ Hea autovaras peab olema külma närviga, meelekindel. ✓ Heal autovargal peab olema hea mälu, igasuguste detailide meeldejätmiseks. Veidi ka näitlemisoskust. Kõik muu on õpitav. ✓ Ei valinud väidetavalt aega ega kohta, kus varastas. „Peab jääma mulje, et omanik istub autosse ja sõidab ära. Riietus ja käitumine peavad autoga kokku sobima. Minul oli alati omal autos ülikond kaasas.“ ✓ Teadmine, et liisinguautosid pole mõtet tagasi müümise eesmärgil varastada. Neil on kaskokindlustus, mis hüvitab kahjud ka ärandamisel. Siis ei osteta tagasi. Üle piiri minevate masinatega on teine asi. ✓ Tundis väga hästi ka karistusõiguse paragrahve. Kui palju millise paragrahviga võib saada. Ja sellele

	<p>vastavalt vahelejäämise korral käitus, et tekitada arusaam, millega on parajasti tegu.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Teab hästi, et kohtus peab suutma kõike tõendada. Vajadusel kasutas maskeeringuna nokkmütsi, kapuutsi, päikesepille. Kui kusagil kaamerasse jäi, ei olnud võimalik üheselt öelda, et see oli tema. ✓ Salgas alati kui vähegi võimalik, ei paljastanud kunagi kedagi. ✓ Peale lukusüsteemide uurimise on õppinud ka kihutamist. Keegi vana tegija oli õpetanud, et tuleb vanade autodega politseid õrritada ja püüda siis nende eest põgeneda. Kui suudad vana risuga põgeneda, suudad iga teise autoga ka. Väidab, et on palju autosid põgenedes ribadeks sõitnud.
Tegevused	<ul style="list-style-type: none"> ✓ On töötanud inimestega, keda peab endast suuremateks proffideks. Need valmistavad väga põhjalikult oma tegevusi ette. Veel enne, kui uus automudel Eesti turule tuleb, uurivad Interneti kaudu välja auto turvasüsteemide skeemid. Ja töötavad välja selle murdmise viisi. „Inimene on kõik süsteemid teinud, inimene saab need ka lahti“. ✓ Võetakse maha signalisatsioon, avatakse uks, murtakse roolilukk, käivitatakse auto, sõidetakse minema. Kõik käib sekunditega. See on kiiruse peale. Kui saab titaanvõtmega kiiresti murda, ei hakata mingite traatidega muukima. ✓ Kui saabutakse sündmuskohale oma autoga, on teine isik kaasas, et pärast ära sõita. „Üks inimene ju korraga kahe autoga sõita ei saa“. ✓ Ettevõtjad, kes toovad Saksamaalt autosid. Praktiliselt igas sellises seltskonnas on „oma mees“ sees. See valmistab võtmetest ja signalisatsioonipultidest koopiad. Kui auto ära ostetakse, antakse varukomplekt ja ostja andmed autovarastele. Need varastavad auto ja pakuvad seda omanikule 20-30% turuväärtusega tagasi osta. ✓ Valmistas oma operatsioone väga hoolikalt ette. Saabus linna, vaatas auto üle, jälgis liikumisi, planeeritavat toimepanemise paika. Sõitis läbi võimalikud põgenemismarsruudid (neid oli mitu). Passis politseiosakonna ees ja pani kirja (või jättis meelde – hea mälu!) erimärgistusega politseiautod, mis sealt sisse-välja sõitsid.
Vahendid	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kasutas tööriistu, vajalike riistadega diplomaatkohver oli alati kaasas. Võimalikke tööriistu on väga palju. ✓ Titaanvõti lukkude avamiseks. Neid töötas välja ja valmistas väidetavalt ise. Profid disainivadki neid ise. Mingis metallifirmas valmistas terve partii (praegu pidi selline võti 1000 USD maksma). Kasutatakse kummiristi, mille külge titaanvõti kinnitatakse. Ja selle seadeldisega keeratakse lukk katki. ✓ Skaneerimiseseade, mis pannakse auto kõrval käima. See peilib välja signalisatsiooni sageduse ja võtab selle maha. ✓ Ultraheliseadeldis koerte neutraliseerimiseks. ✓ On näinud väga peent seadeldist, mida talle müüa pakuti (2 miljonit EEK). Oli üks programm Laptopi sisse

	<p>ehitatud, millega sai autosid nt eemalt seisata ja käivitada. Uutel autodel on kompuuter peal, mis süsteemide tööd juhib. Antud programm suutis saata välja vastava sagedusega signaale, mis (läbi satelliidi) auto pardaarvutit mõjutasid. Ja selle mootori siis vastavalt seiskasid või käivitasid. Arvab, et kusagil Poolas valmistatud programm. Autovaraste poolt.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Puldid garaažiuste avamiseks. Neid ukse paigaldavaid firmasid on 1-2. Kui korra oli välja töötatud sellele sagedusele vastav pult, toimis see enamike uste juures. ✓ Politseiauto vilkurid on proffidel autos (rohkem küll röövimiste jaoks). ✓ Raadiojaamad, millega kuulatakse pealt politsei sisekanalit. ✓ Keevitusaparaat, et auto kerenumbreid muuta. ✓ Suur tellitav võti. Sellega murtakse roolilukke, päris kiiresti. ✓ Tulirelvata ei läinud väidetavalt kunagi autot varastama. TT oli alati igaks-juhuks vöö vahel. ✓ Tööriistu maskeeritakse. Titaanvõtit nii, et ta näeks välja tavalise kruvikeerajana. Signalisatsiooni sageduse skaneerijad ehitatakse nt mobiiltelefoni sisse. ✓ Proffide tööriistad on väga kallid. Ei ole võimalik lihtsalt profiks hakata. See tähendab suurt väljaminekut, pakub, et 100 000 EEK kindlasti. Riistu keegi niisama ei anna. Kuid osta on neid võimalik ka Kadaka turult.
STRUKTUUR	
Võimuhierarhia (grupi suurus, distsipliin, ergutused, karistused	<ul style="list-style-type: none"> ✓ 2000.a tegutses Eestis 4 professionaalsete autovaraste gruppi. Pakub, et igas neist oli ca 15-20 inimest. ✓ Kirjeldab sellist gruppi kolmeastmelisena. All on nn töömehed, kes üksteist kõik tunnevad. Saavad käsu, teevad ära, rohkem ei tea. Muu ei huvita ka. Nemad alluvad nn kokkuostjale või realiseerijale. Realiseerija(te) üle valitseb nn aju, kes vaatab asju laiemalt. Viitab tegelikult veel neljandale astmele, kes on vastava piirkonna allilmaliider ja kes koordineerib kõiki illegaalse tegevuse nišše (kogub ka andamit ühiskassasse). ✓ Käsud (või ka tellimused) liiguvad struktuuris ülalt-alla, loomulikult. ✓ Vägivallaga ei sunnita kedagi tegutsema. „See on vale arusaam“. Alati arutatakse ja kooskõlastatakse. ✓ Rängim eksimus on „kitse panemine“. Selle eest võib ka „kasti minna“. Kergemate puhul võib lihtsalt sõnadega lahendada või siis ka peksta saada. ✓ Iga karistus peab olema põhjendatud! ✓ Distsipliini tagamine ei ole tegelikult raske. On mõned kirjutamata reeglid ja kõik tahavad ju lõppude lõpuks raha! ✓ Liidrid ei saa toetuda rusikajõule. See oli minevikus, see on ohtlik. Keegi võib tahta kätte maksta. Liider peab olema tark, organiseerimisvõimeline ja ta peab ära teenima teiste usalduse. Liidril peab ka hea mälu

	olema ja ta peab suutma inimesi läbi näha. Et teada, keda usaldada.
Tööjaotus	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tema varastas üksi, kuid grupp oli selja taga, kes autosid realiseeris ja vajadusel aitas. Aga varastamise aktiga sai üksi hakkama, otsast lõpuni. „Auto jäi varastamata vaid siis, kui mootorit peal ei olnud“. ✓ Proffide gruppide nn töömehed sõidavad tavaliselt paarikaupa mööda objekte (Eestit) ringi. Üks varastab, teine on eemal ja sõidab hiljem oma autoga ära. Teinekord rolle vahetatakse. Realiseerijatel on kohad, kuhu varastatud autod peita, sidemed lammutustega jne. „Aju“, ehk siis grupi juht vaatab laiemalt. Nt, et „Audisid“ on viimasel ajal palju võetud, politsei on aktiviseerunud, jätame selle praegu katki! Piirkonna allilmaliider, kes kõiki illegaalseid tegevusi koordineerib, kogub ka autovarastelt andamit ühiskassasse. ✓ Kogu süsteem, ehkki T-1 sellest täielikku pilti ei ole, töötab väga kiiresti. Väidab, et „auto läheb kiiremini üle piiri kui omanik varguse avastab.“ Tollis on omad inimesed sees. Põhiliselt lähevad autod Venemaale, kuna seal ei tegutse Interpol oma varastatud autode andmebaasiga veel nii tõhusalt.
Koordinatsiooni-mehhanism	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Mingeid paikaseatud plaane varastatavate autode suhtes pole. Vastavalt laekuvatele tellimustele. Kui tuleb käsk, tehakse. Kuidas, see on tegija otsustada. Kui näib kahtlane, võib ka katki jätta. Vale on arusaam, et kedagi sunnitakse midagi tegema. Raha koordineerib.
VÄRBAMINE	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Vanglast omale sõpru ei soeta, põlastab seda maailma. Muidu on allilmas sõpru palju. Ka need on kinni istunud, aga tutvused on tekkinud enne vanglat. ✓ Tuttavate seas on loomulikult enamasti kriminaalse taustaga inimesed. ✓ Värbamine käib tutvuste kaudu. Vaadatakse, kellel on annet või huvi asja peale.
KOOLITUS/ EKSAM	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Eestis on iseõppijad. Koolitust vähe. Tema ise nt Mercedese esinduses töötades võttis ühe luku üksipulgi lahti ja uuris seda päev läbi. Ning leidis tee, kuidas seda murda. ✓ Tõdeb, et esimest korda teda küll õpetati. Näidati mingi mudeli lukk ära, üksipulgi. Ja õhtul anti riistad, viidi kohale ja kästi ärandada sama mudel (oli selline tellimus). Sai hakkama, küll kohmakalt ja vilumatult. ✓ Hiljem on vaid ise õppinud ja end täiendanud. Et mingi eksam oleks, ei tea. Temal pole olnud kunagi.
SUHTED TEISTE GRUPPIDEGA	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Grupid mingil määral kooskõlastavad oma tegevuspiirkondi üksteisega. Kuigi on suhteliselt sõltumatud, oma liidritega, alluvad ju kõik kohalikule allilmaliidritele.

Lisa C. Intervjuude tulemuste võrdleva analüüsi tabel**Tabel C1**

Intervjueeritu	Eesmäärke/tehnoloogiat/struktuuri puudutavad väited
A	
B	
C	
D	
E	
F	
G	
H	
I	
J	
K	
L	
M	
N	
O	
P	
Q	
R	
S	
T	

Lisa D. Intervjueeritute poolt nimetatud vargale vajalikud teadmised-oskused

Tabel D1

Jrk nr	Nimetatud teadmised-oskused	Mitmel korral nimetati
1.	Lukkude avamise oskus, muukimisoskus	13
2.	Julgus, enesevalitsemine	9
3.	Inimestega manipuleerimise võime (sh. jutuosavus, näitlemis-oskus)	8
4.	Signalisatsiooniseadmete tundmine ja mahavõtmise oskus	8
5.	Loovus, uudsete olukordade lahendamise võime	7
6.	Organiseerimisvõime	5
7.	Kiirus tegutsemises	4
8.	Oskus arvestada turvakaamera vaatenurki	3
9.	Asjatundlikkus omal alal („peab tark olema“)	3
10.	Oskus kasutada spetsiifilisi riistu, vahendeid	2
11.	Võime näha nõ „esimese pilguga“, mida tuleb võtta	2
12.	Teadmine, kus inimesed hoiavad kodus sularaha ja väärtesemeid (magamistoas, öökapi sahtlis)	2
13.	Turvaelemendiga kaupa ei tasu varastada	1
14.	Eriline võime märgata, „mis on ripakil“	1
15.	Arvutioskus	1
16.	Võime „raha teha“	1
17.	Käeline osavus	1
18.	Turvaelementide siseehituse ja tööpõhimõtte tundmine	1
19.	Inglise keele oskus	1
20.	Oskus tegutseda vaikselt	1
21.	Oraatorivõime	1
22.	Puu laasimise oskus	1
23.	Puu langetamise oskus	1
24.	Puidu tihumeetrite arvestamise oskus	1
25.	Võime „inimesi mitte haletseda“	1
26.	Hea mälu	1
27.	Teadmine, et liisinguautosid pole mõtet varastada (kaskokindlustuse tõttu)	1
28.	Teadmised Karistusseadustikust („millise § eest kui palju saab“)	1
29.	Autoga kihutamise oskus	1
30.	Teadmine, kuidas muuta tõendeid kohtumenetluse jaoks kõlbmatuks („kui sul on nokats või kapuuts peas, ei tõenda kaamerapildi pealt ära, et see oled sina“)	1
31.	Teadmine, et välismaa poodides ei eeldata inimestelt ebaausust ning seetõttu ei ole seal ka turvamehi ning -kaameraid	1

KOKKU: 85

Lisa E. Varaste tegevused varguse protsessis

Tabel E1

Protsessi faas	Varguse liik	Intervjueeritute poolt nimetatud konkreetsete tegevused
Ettevalmistamine	Korterivargus ja vargus muudest ruumidest/hoonetest	Saadakse kokku, võetakse viina. Keegi ütleb, et talle ollakse võlgu. Võlgniku korterisse vargile minek otsustatakse nõ käigu pealt (C).
		Enne varguse toimepanemist hangitakse auto, millega varastatud kaup kohapealt ära transporditakse (F).
		Enne varguse toimepanemist kogutakse infot, jälgitakse objekti liikumisi teatud aja vältel. Kiirema võimalusena kasutatakse mõne naabri küsitlemist liikumiste suhtes (H).
		Kindlad inimesed koguvad infot ning jälgivad objekti. Selgitatakse välja nt Falcki patrullide asukohad ning arvutatakse välja nende saabumise kiirus. Korterrisse võidakse saata ka nt remondimees – elektrik, torumees – kes nähtu meelde jätab ja ette kannab (I).
		Jälgitakse objekti, kogutakse tema kohta infot ning planeeritakse tegevust. Küsitletakse naabreid liikumiste teadasaamiseks (K)
		Kogutakse eelinfot objekti kohta, nt mida konkreetsest korterist võib saada (M).
		Kogutakse eelinfot, jälgitakse objekti (N).
		Pangaautomaadi varastamist poest planeeritakse pikemalt ette (konkreetsel juhul ca 2 kuud). Jälgitakse automaati rahapanijate tegevust. Kaasatakse endine turvafirma Falck töötaja, kes rahapanemise intervallide ja summasid tunneb. Pangaautomaadi äraviimiseks varastatakse veoauto (S).
		Käiakse kevadel-suvel õhtuti mööda linna ringi. Kui mingis aias pidutsetakse, tehakse sinna aiale kriidiga rist peale, et osataks öösel õigesse kohta tagasi tulla. Arvestatakse, et kuna pererahvas on joobnud, on ka uni tõenäoliselt sügavam (S).
	Autovargus	Hangitakse infot, kuidas konkreetset autot ärandada. Venemaalt saab nt sellist teavet raha eest hankida. Jälgitakse objekti liikumisi paari nädala vältel (E).
Valmistatakse hoolikalt ette. Saabutakse vastavasse asulasse, vaadatakse auto üle, jälgitakse liikumisi, planeeritavat toimepanemise paika. Sõidetakse läbi võimalikud põgenemismarsruudid. Seistakse kohaliku politseijaoskonna juures ning fikseeritakse sissevälja sõitvad erimärgistusega politseiautod. Harjutatakse ka autoga kihutamist (üks vana tegija õpetas, et tuleb politseid õrritada ja üritada siis nende eest vana autoga põgeneda. Kui		

		suudad vana risuga põgeneda, suudad iga teisega ka) (T).
		Veel enne, kui uus automudel Eesti turule jõuab, uuritakse Interneti kaudu välja auto turvasüsteemide skeemid. Töötatakse välja selle lahtimurdmise viis (T).
	Poevargus	Õpitakse tundma lukku. Päeval, kui pood on avatud, käiakse vaatamas, mida varastada ja kus see asub. Hangitakse (ka ostetakse) auto, millega kohale minna ja kaup ära tuua (peale vargust müüakse auto kohe maha) (J).
		Eelnevalt mõeldakse plaan välja (O).
	Vargus poest	Enne teostamist planeeritakse (G).
		Poest varastamisel otsitakse algul turvamehega kontakti, räägitakse temaga, luuakse usaldus (M).
	Metsavargus	Sõidetakse 2-3-kesi ringi, otsitakse puude ladustamise platse, mida ei valvata. Kui leitakse, kutsutakse tuttav autojuht kohale (K).
		Lepitakse kokku metsavahiga, et see kaebama ei läheks. Otsitakse töömehed (mõnikord ka poisikesed) ja metsatehnika. Vajadusel hangitakse endale valedokumentid, valed raieload. Vastavad kokkuostukohad on reeglina eelnevalt teada (P).
		Sõidetakse väikebussiga ringi ning otsitakse puude ladustamise platse, mida ei valvata. Kui leitakse, kutsutakse tuttav autojuht kohale (P).
		Hangitakse töömehed ja tehnika, tutvuste kaudu vajalikud paberid (Q).
		Planeeritakse eelnevalt põhjalikult. Sõidetakse ringi ning otsitakse puude ladustamise platse, mida ei valvata. Kui leitakse, tellitakse tavaliselt firmaomanikult autod kohale (R).
	Taskuvargus	Õpetatakse üksteist ja harjutatakse tehnikaid üksteise peal. Keegi oskaja võib ette näidata (I).
		Jälgitakse inimest nt poes, et teada saada, kus ta rahakotti hoiab (I).
Teostus	Korterivargus ja vargus muudest ruumidest/hoonetest	Käiakse koolisööklas vargil. Selleks võetakse aknaklaas raamist välja, tuuakse soovitud kaup akna kaudu välja ning pannakse seejärel klaas raami tagasi (D).
		Korteritesse sisenetakse sageli läbi rõduakna. Minnakse läbi trepikoja akna rõdule ja sealt vajadusel edasi teisele rõdule (M).
		Murtakse üks maha, käiakse seejärel kogu suvila läbi ning fikseeritakse varastatavad esemed. Seejärel kantakse auto peale ning sõidetakse kokkuostja juurde (N).
		Lüüakse poe aken katki, kinnitatakse tross ümber pangaautomaadi ning üritatakse seda siis autoga välja tõmmata (S).
	Autovargus	Minnakse oma autoga kohale, pargitakse see kuhugi kaugemale. 1-2 valvavad, 1 avab ukse

		(lukku murdes või muul viisil), vahetab auto pardaarvutis ühe ploki ära (maksab 1000 EURO-t) ning sõidab seejärel varastatava autoga minema (E).
		Võetakse maha signalisatsioon, avatakse uks (reeglina murtakse lahti titaanvõtmega, kuna muukimine on aeglasem protsess), murtakse lahti roolilukk, käivitatakse auto ning sõidetakse minema (T).
		Saksamaalt kasutatud autosid toovate ettevõtete personali hulgas on enamasti „omad mehed“ olemas. Need valmistavad võtmetest ja signalisatsioonipultidest varukoopiaid. Kui auto ära ostetakse, antakse võtmed ja ostja andmed tasu autovargale. Auto varastatakse ning pakutakse siis seda omanikule tagasi müüa 20-30%-ga tegelikust hinnast (T).
	Poevargus	Tullakse õhtul/ööl grupiga kohale. Üks valvab, teine avab ukse (muugib või murrab) ning võtab maha signalisatsiooni. Seejärel tassitakse kaup auto peale ning sõidetakse ära. Mõnel juhul tullakse peale kauba äratoimetamist tagasi teise koorma järele (J).
		Üks valvab, teine võtab signalisatsiooni maha, kolmas (või ka signalisatsiooni mahavõtja) avab ukse (muugib või murrab). Seejärel kantakse kaubad välja auto peale (O).
	Vargus poest	Võetakse riulilt pudel viina, pannakse ostukorvi. Seejärel liigutakse riulite vahele, kuhu kaamera ei näe ning pannakse pudel põue (B).
		Minnakse kambas poodi. Osad grupi liikmed liiguvad ringi kärarikkalt ja tõmbavad endale turvatöötajate tähelepanu. Samal ajal üks grupi liige, tagasihoidlik ja korraliku välimusega, siseneb märkamatuks ja varastab (G).
		Kui viinaleti juures on kaamera, võtab üks grupi liige sealt letist pudeli ning viib selle varem kokkulepitud kohta. Ükskõik millise kauba riulile, kuhu kaamera ei ole suunatud. Teine grupi liige läheb võtab selle sealt ära (G)
		Üks grupi liige seisab poes sisenemisväravate juures. Vajalikul hetkel astub anduri mõjuvälja, väravad avanevad ning teine grupi liige tuleb sealt varastatud kaubaga läbi (G).
		Minnakse 2-4-kesi poodi ja topitakse lihtsalt kaup kotti ning lahutatakse seejärel (H)
		1-2 grupi liiget, viisakas ja tagasihoidlikus riietuses, sisenevad poodi, vaatavad välja kauba ning viivad selle kohta, kuhu turvakaamerad ei näe ning kus turvamehed palju ei liigu. Seejärel siseneb veel üks grupi liige, kes suundub müüjate juurde ning palub endale näidata kalleid ülikondi. Nii tõmbab ta tähelepanu kui rikas klient ning teised kaks saavad tähelepanematult tegutseda. Varastada võivad mõlemad, aga üks võib ka teist hands-free telefoni abil distantsilt juhendada (L).
		Üks varastab, kaks jälgivad olukorda ning annavad distantsilt hands-free telefoni abil

	juhiseid, kuidas parajasti käituda (L)
	Palutakse müüjal erinevaid ülikondi proovikabiini tuua. Kuni müüja ära käib, haaratakse proovikabiini kõrvalt ülikond ning pannakse see kohvrisse (L).
Metsavargus	Puidu ladustamise platsi leidmisel kutsutakse telefoni teel kohale tuttav metsaveo autojuht oma masinaga, kes koorma kiiresti peale tõstab ning kokkuostukohta viib (K).
	Puidu ladustamise platsi leidmisel kutsutakse telefoni teel kohale tuttav metsaveo autojuht oma masinaga, kes koorma kiiresti peale tõstab ning kokkuostukohta viib (P).
	Vajadusel lõigatakse puid ise, vajalikud tööriistad on ringi sõites kaasas. Puidu väljaveoks võidakse sellisel juhul palgata mõni kohalik talumees oma traktoriga (P).
	Luuakse nõ riulifirma, minnakse metsamajandisse sooviga palke osta. Makstakse ära ka teatav summa ettemaksu. Kasutatakse võltsitud dokumente. Metsamajand ise võtab puud maha, neile minnakse oma autodega järele ning kaotakse siis raha maksmata (P).
	Puidu ladustamise platsi leidmisel kutsutakse telefoni teel kohale tuttav metsaveo autojuht oma masinaga, kes koorma kiiresti peale tõstab ning kokkuostukohta viib (R).
Taskuvargus	Inimesest möödudes või nt ühissõidukis tekitatakse rüselus. Inimese tasakaal häirub, tähelepanu kaob, rahakott tõmmatakse märkamatuks ära. Võidakse ka taskuid ja ridikule katki lõigata, koti sängu žiletiga ära lõigata (I)
	Minnakse 3-4-kesi eelnevalt väljaaadatud isiku juurde. Kõnetatakse teda kui vana sõpra, sinna juurde käib elav žestikuleerimine, patsutamised, puudutused, kerge tõuklemine. Inimene aetakse segadusse, hajutatakse tähelepanu. Segaduse käigus võetakse rahakott ära. See antakse kiiresti edasi, tühjendatakse nurga taga ning visatakse siis minema (I).
	Üks grupi liige kõnetab väljaaadatud isikut ning küsib kella. See tõstab käe, vasak külg jääb vabaks. Samal hetkel „komistab“ teine grupi liige talle „kogemata“ otsa. Tasakaal ja tähelepanu häiruvad, samal ajal võetakse kiirelt rahakott taskust ära (L).
	Üks grupi liige kummardub isiku ette oma kingapaelu siduma, nii et takistab liikumist. Isik peatub, on hetkeks segaduses, püüab mööda minna. Samal ajal haarab teine või kolmas grupi liige selja tagant kotist rahakoti ja läheb edasi. Rahakott antakse käest-kätte. Nurga taga võetakse raha välja ja visatakse kott prügikasti. Või siis: tõugatakse kedagi, see kaotab tasakaalu ja tähelepanu ning sel ajal võetakse rahakott ära (K).
	Taskuvaras korraldab ohvri ümber „show“. Käed-jalad liiguvad, jutustatakse seejuures vahetpidamata. Nii ei märka ohver, kui rahakott kaob (O).

Lisa F. Varaste poolt kasutatavad vahendid

Tabel F1

Varguse liik	Vahendite loetelu intervjueritute kaupa
Korterivargus ja vargus muudest ruumidest/ hoonetest	Muukriistad, haamer ukseeluku lõhkumiseks. Takso varastatu pandimajja viimiseks (A).
	Muukriistad (C).
	Patentvõti Vasara luku südamiku murdmiseks (F).
	Titaanvõtmed. Kaks traati Vasara luku avamiseks. Tavaline võti, millelt on kõik hambad peale ühe maha viilitud („saetakse“ lukuaukus, kuni muugid on alla surutud). Sõrgkang (H).
	Kaks traati Vasara luku avamiseks. Toruvõti lukusüdamiku murdmiseks. Korterivaraste tööriistakohver: puurid (Abloy lukkude jaoks), ketaslõikurid, viilid, teemantnöörid, väike tungraud koos „käppadega“ (kui mahub, pannakse käpad ukse ja piida vahele ning surutakse tungrauaga laiali), sõrgkangid, kruvikeerajad. Autovarastel kääridest tehtud muukriistad (I).
	Sõrgkang, patentvõti Vasara lukkude murdmiseks, kruvikeeraja. Muukriist, nn „kamm“ (näeb välja nagu kamm, piidega. Sellega surutakse lukus muuke alla, samal ajal teise traadiga kaasa aidates). Abloy lukkude puur, nn „frees“ (J).
	Sõrgkang Vasara lukkude murdmiseks. Muukriistad: titaankangid erinevate vahetatavate otsikutega Abloy lukkude läbipuurimise instrument, nn „frees“. Erinevad võtmed, traadid (K).
	Patentvõti Vasara lukkude murdmiseks. Kaks traati Vasara luku avamiseks. Puurid Abloy lukkude avamiseks. Autod varastatu äravedamiseks, ka taksod (tuttavad juhid) (M).
	Veoauto. Teemantteraga ketassaag, kaks traati Vasara luku avamiseks, kruvikeeraja (kruvikeeraja pannakse lukuauku ja keeratakse lukk katki). Patentvõti Vasara lukkude murdmiseks (S).
	Auto varastatu äravedamiseks. Kruvikeeraja, haamid, võtmed. Kaks sirgekspainutatud kirjaklambrit ja võtmetoorik Vasara luku avamiseks (D).
	Kaks nõela Vasara luku avamiseks, sõrgkang, auto varastatu äravedamiseks (N).
	Kang uste lahtimurdmiseks, patentvõti Vasara lukkude murdmiseks, kaks traati Vasara luku avamiseks (B).
	Erinevad muukimisriistad ja -võtmed (Abloy luku jaoks on nt eraldi muukriistad) (E).
Külmutav aine (nn freezer) Abloy ja Assa lukkudele pihustamiseks, mis muudab metalli rabedaks (võimaldab lukku katki lüüa). 2 kirjaklambrit Vasara luku avamiseks (R).	
Autovargus	Makroflexi laskmine helisignaali pasunasse. Summutab heli (J).
	Õhemaks viilitud otsikuga kruvikeeraja auto ukseeluku murdmiseks (S).
	Titaanvõti (M).

	Arvuti, titaanvõti lukkude murdmiseks, varastatud autovõtmed (E).
	Titaanvõti lukkude murdmiseks. Kummirist, mille külge titaanvõti kinnitatakse. Skaneerimisseade, mis peilib välja signalisatsiooni sageduse ning neutraliseerib selle. Ultraheliseadeldis koerte neutraliseerimiseks. Spetsiaalsed arvutiprogrammid autode turvasüsteemide mõjutamiseks. Puldid garaažiuste avamiseks. Politseiauto vilkurid. Raadiojaamad, millega kuulatakse pealt politsei sisekanalit. Keevitusaparaat auto kerenumbri muutmiseks. Suur patentvõti rooliluku kiireks murdmiseks. Tulirelv (T).
	Titaanvõtmed, millega lukke lõhutakse (võtmetoorikud, mis tulevad kusagilt Poolast). Skaneerimisseade, mis peilib välja signalisatsiooni sageduse ning neutraliseerib selle (R).
	Titaanvõti. Signalisatsiooni neutraliseerimise seadmed (O).
Poevargus	Auto poeakna eest trellide äratõmbamiseks (J)
	Kõvasulamist muukriistad (väga tugevad, tehti auto mootoriklappidest). Elastest materjalist õhukesed vahendid lukkude avamiseks (O).
Vargus poest	Korralikud riided, nn tavalise inimese välimus (mitte nahktagis, nokats kuklas ja nätsu närides). Aparaadid, millega saab turvaelemente maha võtta (ostetakse tuttavate müüjate käest) (M).
	Korralikud, tagasihoidlikud riided (G).
	Hands-free telefon varastaja tegevuse koordineerimiseks. Fooliumiga vooderdatud kohver (kaitseb turvavaravate eest). Turvaelementide kõrvaldamise aparaadid (on võimalik osta). Nokkmüts (kuna oli kiilaspäine) ja pikkade varrukatega särk (kuna käed on alates randmetest täis tätoveeritud) (L).
Metsavargus	Puude väljavedamise masin(ad) (K).
	Mikrobuss, metsatöö riistad: saed, kirved jne. Metsaveoautod (P).
	Metsatöö riistad: saed, harvesterid, veoautod („fiskarsid“) (Q).
	Metsatöö masinad: autod, traktorid, saed jne (R).

Lisa G. Tööjaotus varaste gruppides**Tabel G1**

Varguse liik	Tööjaotuse kirjeldused intervjueeritute kaupa
Korterivargus ja vargus muudest ruumidest/hoonetest	Kaks valvavad, kaks lähevad sisse (C).
	Üks toob kauba läbi akna välja, teine võtab vastu ja annab edasi kolmandale, kes viib selle nurga taha auto peale (D).
	Üks valvab, teine toob kauba välja, kolmandad viivad selle edasi (G).
	Üks valvab, teine muugib, kolmas võtab signalisatsiooni maha, viies on autojuht. Kaupa tassivad kõik peale autojuhi (H).
	Üks avab ukse (kõik võivad seda osata, aga vaid üks teeb – see, kes on eelnevalt määratud) ja lahkub. Teine võtab signalisatsiooni maha. Kolmandad toovad välja varastatava kauba. Neljas ootab autoga maja ees. Viies valvab ja peab sidet (I).
	Kirjeldab seifivargaid: üks valvab, kaks muugivad seifi (K).
	Üks valvab, teine muugib, kolmas kannab kaupa, neljas tagab transpordi (nt taksojuht) (M).
	Kirjeldab pangaautomaadi vargust: üks valvab, teine siirdub kohaliku politseiniku autokumme läbi torkama, kolmas ja neljas üritavad pangaautomaati auto abil kauplusest välja tõmmata (S).
Autovargus	Ühed varastavad, teised värvivad, kolmandad löövad kerenumbreid üle ja valmistavad registreerimismärke. Neljandad tegelevad müügiga (E).
	Ühed, nn töömehed sõidavad tavaliselt paarikaupa mööda objekte ringi. Üks neist varastab, teine ootab eemal oma autoga. Järgmine kord rolle vahetatakse. Teised, nn kokkuostjad hangivad kohad, kuhu varastatud autod peita, loovad sidemed autolammutustega, remonditöökodadega jne. Kolmandad, grupi liidrid (nn „ajud“) planeerivad, milliseid autosid varastada. Neljandad aitavad autosid üle piiri toimetada (mõnikord ka tollitöötajad) (T).
Poevargus	Üks grupp käib poes vargil ja toob kauba kokkulepitud kohta. Teine grupp viib kauba edasi (grupid üksteist ei tunne) (O).
Vargus poest	Vt Lisa E, Tabel E1
Metsavargus	Ühed lõikavad, teised veavad puid välja. Autojuht tõstab koorma peale ja sõidab kokkuostukohta. Liider koordineerib ja juhendab jooksvalt (P).
	Ühed valvavad, teised lõikavad (üks lõikab ja teine lükkab puu ümber), kolmandad veavad välja (Q).
	Ühed (ülemused) hangivad pabereid (raieload), maksavad kinni vajalikke ametnikke, otsivad kokkuostukohad. Teised (töödejuhatajad, nn brigadirid) otsivad vajaliku tehnika, saebrigaadid ja juhendavad töölisi kohapeal. Töölistest ühed lõikavad, teised veavad välja (R).
Taskuvargus	Vt Lisa E, Tabel E1